

KARTLÄGGNING AV LÄRCENTRA
I SVERIGE 2001

SAMMANFATTNING

LIVSLÅNGT LÄRANDE - OCH UPPDRAGET

I takt med att arbetsmarknadens kompetenskrav ökar växer också medborgarnas behov av att bygga på och förbättra kompetensen under hela livet och inom olika områden. Kraven ökar på att det ska finnas möjligheter att lära i olika former. Många pekar på behovet av en mer flexibel utbildning som ett sätt att möta denna förändring. Vidare sker en förskjutning av fokus från utbildningsanordnarna till den eller de som ska lära, från utbildningarnas upplägg och innehåll till läroprocessen hos den som ska lära. Allt större flexibilitet krävs vad gäller när, var och även alltmer också *hur* utbildningen ska bedrivas och för att åstadkomma detta behövs en ny infrastruktur – och en viktig del av den nya infrastrukturen är lärcentra.

I inledningen ovan beskrivs att lärcentra kan ses som en viktig del av den nya infrastrukturen för lärande. Regeringen har uppdragit till Glesbygdverket att kartlägga förekomsten av och verksamheten vid så kallade lokala lärcentra. Uppdraget syftar till att kartlägga lokala lärcentras nuvarande roll och verksamhet, bidra med underlag för diskussionerna om dess framtida roll samt föreslå kriterier för fördelning av 20 miljoner kronor som stöd till etablering av lärcentra. Rapporten överlämnades till regeringen den 15 november 2002.

UTBILDNING OCH DEN NYA REGIONALA UTVECKLINGSPOLITIKEN

I budgetpropositionen 2002/03:1 anges att i dagens kunskapssamhälle är tillgången till utbildning och lärande en av de mest betydande faktorerna för att uppnå tillväxt och rättvisa. Utbildningspolitiken anges som ett av de politikområden vars investeringar och insatser har stor strukturell betydelse för den regionala utvecklingen. I samma proposition skrivs att *”närheten till en högskola kan stimulera till högskolestudier i miljöer där studietraditionen och därmed utbildningsnivån är låg. En geografisk spridning av utbildningen ger därmed fler möjligheter att studera.”*

Enligt Glesbygdverket måste ett vidare tillgänglighetsbegrepp användas som inte bara omfattar den geografiska aspekten, utan även sociala, kulturella och ekonomiska ”avstånd”. Det är också faktorer som är att betrakta som hinder för fortsatta studier. Den socioekonomiska aspekten avser det faktum att familjebakgrund eller bostadsort spelar en stor roll för valet att gå vidare till högskolan. Detta är för övrigt samma utgångspunkter som Rekryteringsdelegationen har för sitt uppdrag, dvs. att under åren 2002-2004 fördela 120 miljoner till aktiva insatser för att bredda rekryteringen till högre studier. I uppdraget ingår att främja *”strävanden att nå de socioekonomiska och etniska grupper som normalt inte söker sig till högre utbildning.”*

Vidare anges i budgetpropositionen att det är de regionala tillväxtprogrammen som ska utgöra basen i det långsiktiga arbetet för en hållbar regional utveckling. Glesbygdverket tolkar detta som att utbildningspolitiken på den lokala/kommunala, regionala och nationella nivån i högre utsträckning måste interagera med arbetsmarknads- och näringspolitiken. Tillsammans skapar dessa fungerande och hållbara arbetsmarknadsregioner som bidrar till tillväxt och välbefinnande.

Hittills har flera stora satsningar gjorts för att utvecklingen ska gå i denna riktning. Ett exempel är de 350 miljoner som Skolverket fördelat till landets kommuner för att utveckla infrastrukturen för vuxnas lärande. Nätuniversitet har skapats för att i samverkan med universitet och högskolor främja utveckling av utbildning som bedrivs på distans och stöds av informations- och kommunikationsteknik (IT-stödd distansutbildning).

Rekryteringsdelegationen samt den s.k. Samverkansdelegationen förfogar över 120 miljoner respektive 150 miljoner under åren 2002-2004. Dessa medel ska användas till projektverksamhet för att stimulera samarbete kring högre utbildning och syftar till att skapa hållbar tillväxt i regionen och samtidigt bredda och främja rekryteringen till högskolan.

VAD ÄR ETT LÄRCENTRUM?

Lärcentra är i första hand en miljö för lärande, en mötesplats. Här ska den som vill studera kunna få hjälp med olika saker, både inför utbildningen, studievägledning etc, och under utbildningen. Det kan handla om att få tillgång till datorer, handledning, bibliotek med mera. De flesta lärcentra gör behovs- och efterfrågeanalyser och arbetar aktivt med att marknadsföra utbildningar och rekrytera studerande. Många lärcentra försöker också påverka vilka utbildningar som ges via lärcentra genom att föra en dialog med utbildningsanordnarna. På olika sätt kan lärcentra spela en viktig roll för den lokala och regionala utvecklingen, bland annat genom att vara en nod för dialog kring strategiska utbildningsfrågor. För att beskriva vad ett lärcentrum är kan det också vara intressant att använda de tre begrepp som de norska forskarna Grepperud och Thomsen använder i sin rapport ”*Vilkår for et regionalt utdanningsløft*”. Där används begrepp som mötesplats, mäklare och motor för att diskutera lärcentras funktioner. Med dessa begrepp som utgångspunkter kan lärcentra diskuteras såväl utifrån ett strategiskt utbildningsperspektiv som mot bakgrund av den nya regionala utvecklingspolitiken.

LÄRCENTRA I SVERIGE ÅR 2001

År 2001 fanns det 166 kommuner med lärcentra, dvs. i nästan 60 procent av landets samtliga kommuner. Högskoleutbildning tillhandahölls i 134 av dessa kommuner medan de resterande erbjuder andra typer av utbildningar som gymnasieutbildning för vuxna, kvalificerad yrkesutbildning och uppdragsutbildning. Totalt fanns lärcentra på 225 orter vilket betyder att ett antal kommuner hade fler än ett lärcentrum. Enligt de planer som redovisas kommer ytterligare drygt 70 lärcentra att etableras de närmaste åren. Detta framgår av den enkät som under våren 2002 skickades till samtliga kommuner och de kompletterande telefonfrågor som ställts till de kommuner som inte ingår i enkätunderlaget.

Utifrån Glesbygdsverkets enkät kan slutsatsen dras att år 2001 studerade ca 45 000 personer vid lärcentra, såväl på hel- som deltid. Av dessa studerade nästan 11 500 på högskolenivå. Om man tittar på vilka som väljer att studera via lokala lärcentra tonar intressanta bilder fram.

Sammanfattningsvis är det mycket som tyder på att de som rekryteras till lärcentra i stor utsträckning är en annan grupp, socialt sett, än de som studerar vid högskolor och universitet generellt. Det framgår bland annat av den enkät som nätverksorganisationen NITUS¹ genomfört i ett antal kommuner och som nu bearbetats och ingår i Glesbygdsverkets rapport. En stor andel av de studerande vid lärcentra är kvinnor och kvinnodominansen är störst framför allt i skogslänen. I och för sig är andelen kvinnor som studerar större, vilken utbildningsnivå som än studeras, förutom forskarutbildning. En intressant fråga är vad utbildningsutbudet vid lärcentra har för betydelse för detta förhållande.

Vidare visar dessa studier att hälften av de studerande inte hade någon tidigare erfarenhet från högskolestudier. Samtidigt hade en tredjedel examen från högskolan, vilket tyder på att det bland den vuxna befolkningen finns ett stort intresse för fort- och vidareutbildning på akademisk nivå. Skälen till varför man vill studera är framförallt en vilja till personlig utveckling

---

¹Nätverksgruppen för IT-baserad Utbildning via lokala Studiecentra.

och för att höja sin kompetens. Mer än hälften av de studerande på lärcentra arbetade parallellt med studierna, hel- eller deltid. Omkring hälften uppgav att de inte skulle ha påbörjat sina studier om samlingarna i sin helhet varit förlagda till högskoleort. Sammantaget visar olika studier på möjligheterna att via lärcentra nå nya målgrupper.

I kartläggningen kan Glesbygdverket konstatera att hittills har lärcentra framförallt spelat en stor roll för att göra högskoleutbildning tillgänglig i de kommuner som ligger långt från universitetens och högskolornas campus. Kommunerna i de inre delarna av skogslänen med långa avstånd har höga relativa andelar högskolestuderande via lärcentra, vilket även gäller ett flertal kommuner i Gävleborgs län. Många av dessa kommuner har också arbetat under förhållandevis lång tid med studie- och lärcentra.

LÄRCENTRA I ETT SAMMANHANG

Lärcentra beskrivs i många sammanhang som en lokalt initierad företeelse som under en ganska lång tid växt fram. Ibland har detta skett till och med i konflikt med redan etablerade strukturer framförallt för högskoleutbildning. Men begreppet finns exempelvis med i EU:s dokument om livslångt lärande. Dessa säger att om olika delar av EU ska kunna utvecklas i den kunskapsbaserade ekonomin så måste såväl förutsättningar för kompetensförsörjning som tillgång till livslångt lärande stödjas i hemtrakten. För den skull handlar det inte om att införa lokala lärcentra enligt en enda modell. Lärcentra, decentraliserad högskoleutbildning, IT-stödd distansutbildning, ökad flexibilitet i tid och rum och i förhållande till olika målgruppers behov, konkretiserar det livslånga lärandet. Det finns mycket som tyder på att denna utveckling kommer att bidra till att människors attityder till högre utbildning påverkas och att motivationen att studera ökar.

Utifrån kartläggningen kan Glesbygdverket konstatera att förekomsten av lärcentra och den verksamhet som där bedrivs spelar en stor roll för att öka tillgängligheten till vuxenutbildning i allmänhet och högre utbildning i synnerhet. Men lokala lärcentra skulle kunna spela en ännu större roll. Nedan lyfts ett antal strategiska frågor och förslag som behöver diskuteras vidare.

FRÅGOR FÖR FRAMTIDEN

Under arbetet med kartläggningen har betydelsen av samverkan mellan kommunerna betonats starkt. Det finns både mer eller mindre lösa nätverk och mer fasta konstellationer, exempelvis ekonomiska föreningar och kommunalförbund. Dessa ger såväl kunskap, erfarenhetspridning som samordningsvinster och bättre underlag för förhandlingar med högskolorna. För högskolorna blir också antalet samarbetspartners färre och beställarkompetensen större, vilket upplevs som positivt av dem.

Av kartläggningen och utifrån projekterfarenheter som Glesbygdverket tagit del av framgår att modeller för rekrytering, validering etc. behöver utvecklas. Genom bättre metoder för uppsökande och aktiv rekrytering samt utarbetade kanaler för att förmedla informationen till utbildningsanordnarna kan utbildningarna bli mer efterfråge- och behovsstyrda, vilket är viktigt för att utbildningspolitiken ska bidra till den nya regionala utvecklingspolitiken. Här behöver samspelet mellan olika lokala aktörer inom utbildnings-, näringslivs- och arbetsmarknadssektorerna utvecklas, liksom samspelet mellan kommunala, regionala och nationella nivåer.

Många har lyft fram problemen med att lärcentra i så stor utsträckning finansieras med projektmedel och därmed bara kan arbeta mycket kortsiktigt. Exempelvis känns det osäkert att marknadsföra fleråriga högskoleutbildningar när kommunen kanske bara kan garantera service till den studerande i ett år. Ett annat problem är svårigheterna att vidareutveckla verksamheten

när kompetens och eldsjälar försvinner i glappen mellan olika projekt. Glesbygdsverket bedömer att frågorna som formuleras nedan är *några* av de faktorer som är viktiga för att lärcentra ska kunna spela en ännu större roll för att uppnå målen med såväl utbildningspolitiken som tillväxtpolitiken och för att målsättningen som ligger bakom den nya regionala utvecklingspolitiken ska uppnås.

NÅGRA AV RAPPORTENS FÖRSLAG

- Glesbygdsverket anser att en utredning bör tillsättas med syfte att utforma ett ”Högskolelyft”, i form av ett ekonomiskt stöd till de kommuner som åtar sig att via ett lokalt lärcentrum tillhandahålla service till studerande på högskole- och universitetsnivå.
- Glesbygdsverket anser att när det gäller akademiska studier bör, i likhet med det mål som finns för ungdomar upp till 25 år, mål formuleras även för den del av befolkningen som är 25 år och däröver.
- Kommuner och regioner måste ges möjligheter att finansiera högre utbildning.

INNEHÅLL

1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Utbildning och regional utvecklingspolitik	8
1.3 Regeringens uppdrag	9
1.4 Teoretisk referensram, begrepp och avgränsningar	9
1.4.1 Lärcentra som mötesplats, mäklare och motor för utvecklingen	9
1.4.2 Begrepp	10
1.4.3 Avgränsningar	11
1.5 Metod och tillvägagångssätt	11
1.5.1 Bortfall	12
2 RESULTATREDOVISNING	14
2.1 Några inledande fakta	14
2.1.1 Totala antalet kommuner med lärcentra i Sverige 2001	14
2.1.2 Verksamheten år 2001 vid lärcentra i 132 av landets kommuner.	15
2.1.3 Förekomsten av lärcentra i olika regioner	15
2.2 De studerande	15
2.2.1 Allmänt	15
2.2.2 Vad karakteriserar de studerande?	17
2.2.3 Lärcentrum som ingång till högre studier - tillgänglighetens betydelse	21
2.2.4 Diskussion - De studerande	23
2.3 Utbildningarna vid lärcentra	25
2.3.1 Utbildningsformer och nivåer	25
2.3.2 Utbildningsformer och grad av teknikstöd	27
2.3.3 Flexibilitet och kvalitet	28
2.3.4 Diskussion - Utbildningarna vid lärcentra	29
2.4 Service	31
2.4.1 Vad kan de studerande få hjälp med vid ett lärcentrum?	31
2.4.2 Diskussion – Service	34
2.5 Teknik	35
2.5.1 Tillgång till datorer	35
2.5.2 Videokonferens/telebild	35
2.5.3 Den tekniska supporten vid lärcentra	36
2.5.4 Tekniska problem	36
2.5.5 Diskussion - Teknik	37
2.6 Behov, efterfrågan och utbud vid lärcentra	38
2.6.1 Diskussion - Behov, efterfrågan och utbud vid lärcentra	40
2.7 Lärcentras samspel med omgivningen	41
2.7.1 Lärcentras relation till det lokala kompetensrådet	41

2.7.2	Lärcentras relation till det regionala kompetensrådet	42
2.7.3	Utbildningsanordnare som lärcentra samarbetar med	42
2.7.4	Övriga samarbetspartners	43
2.7.5	Högskolans samverkansuppgift	44
2.7.6	Diskussion - Lärcentras samspel med det omgivande samhället	44
2.8	Huvudmannaskap och organisation	45
2.8.1	Diskussion - Huvudmannaskap och organisation	46
2.9	Kostnader och finansiering	47
2.9.1	Driftskostnader vid ett lärcentrum	47
2.9.2	Högskoleutbildningen och de kommunala merkostnaderna	48
2.9.3	Finansieringskällor	49
2.9.4	Diskussion – Kostnader och finansiering	49
2.10	Problem och hinder för utvecklingen	50
2.11	Framtidsplaner	52
2.11.1	Enkätsvaren	52
2.11.2	Intryck från kommunernas infrastruktursatsningar	52
2.11.3	De IT-stödda utbildningarna och kommunal utveckling	53
3	STRATEGISK DISKUSSION OCH FÖRSLAG	55
3.1	Lärcentra som mötesplats och plattform för lärande	56
3.2	Lärcentra som mäklare mellan behov, efterfrågan och utbud	57
3.3	Lärcentra som motor för den lokala och regionala utvecklingen	58
3.3.1	Utbildning och den nya regionala utvecklingspolitiken	58
3.3.2	Lärcentra och den IT-stödda utbildningens kvalitet	60
3.4	förslag till Kriterier för fördelning av medel	61
3.4.1	Kriterier för bidrag för att etablera lärcentra	61
3.4.2	Erfarenhetsutbyte och handledning till de som startar lärcentra	62
4	BILAGOR	63
5	LITTERATURFÖRTECKNING	75

1 INLEDNING

1.1 BAKGRUND

I takt med att arbetsmarknadens kompetenskrav ökar växer också medborgarnas behov av att bygga på och förbättra kompetensen under hela livet och inom olika områden. I takt med detta ökar kraven på möjligheterna att lära i olika former. Många pekar på behovet av en mer flexibel utbildning som ett sätt att möta dessa förändringar. Vidare tycks det som om det sker en förskjutning av fokus från utbildningsanordnarna till den eller de som ska lära, från utbildningarnas upplägg och innehåll till läroprocessen hos den som ska lära. Allt större flexibilitet krävs vad gäller *när*, *var* och även alltmer också *hur* utbildningen ska bedrivas. För att åstadkomma detta behövs en ny infrastruktur och en viktig del av den nya infrastrukturen är lärcentra.

Lärcentra är i första hand en miljö för lärande, en mötesplats. Här ska den som vill studera kunna få hjälp både inför utbildningen, studievägledning etc. och under själva utbildningen. Det kan handla om att få tillgång till datorer, handledning, bibliotek med mera. De flesta lärcentra arbetar aktivt med att marknadsföra utbildningar och rekrytera studerande, göra behovs- och efterfrågeanalyser och många lärcentra försöker också påverka vilka utbildningar som ges via lärcentra genom att föra en dialog med utbildningsanordnarna. På olika sätt kan lärcentra spela en viktig roll för den lokala och regionala utvecklingen bland annat genom att vara en nod för dialog kring strategiska utbildningsfrågor.

Lärcentra beskrivs i många sammanhang som en lokalt initierad företeelse som under en ganska lång tid växt fram, ibland har detta till och med skett i konflikt med redan etablerade strukturer för framförallt högskoleutbildning. Men begreppet finns med exempelvis i EU:s memorandum² om livslångt lärande som säger att om olika delar av EU ska kunna utvecklas i den kunskapsbaserade ekonomin så måste såväl förutsättningar för kompetensförsörjning som tillgång till livslångt lärande stödjas i hemtrakten. Flexibla utbildningar med rullande kursstarter och frihet i tid och rum för de studerande samt uppbyggnad av en lokal infrastruktur för livslångt lärande är nyckelfaktorer utan att det för den skull handlar om att införa lokala lärcentra enligt en enda modell.

Även i Sverige framförs allt oftare uppfattningen att förekomsten av lärcentra och den verksamhet som där bedrivs spelar en stor roll och skulle kunna spela en ännu större roll för att öka tillgängligheten för vuxenutbildning i allmänhet och högre utbildning i synnerhet.

Lärcentra utgör inte bara en plats där individer kan få tillgång till akademiska kurser och program utan själva företeelserna lärcentra, decentraliserad högskoleutbildning, IT- stödd distansutbildning och ökad flexibilitet i tid och rum konkretiserar det livslånga lärandet. Detta torde bidra till att människors attityder till högre utbildning påverkas och att motivationen att studera ökar. Detta kan naturligtvis kopplas till ambitioner och mål inom såväl utbildningspolitiken som tillväxtpolitiken och politiken för regional utveckling.

---

²Memorandum om livslångt lärande (2001).

1.2 UTBILDNING OCH REGIONAL UTVECKLINGSPOLITIK

Utifrån det Europeiska rådets möte i Lissabon i mars 2000 slår EU-kommissionen fast i sitt arbetsdokument³ att livslångt lärande är en förutsättning för en lyckad övergång till en kunskapsbaserad ekonomi och ett kunskapsbaserat samhälle. Kommissionen tecknar sex centrala budskap för förändringsarbetet, varav det sjätte handlar om att föra lärandet närmare individerna, i deras egna samhällen, som drivkraft för lokal och regional förnyelse och bland annat med hjälp av informations- och kommunikationsbaserade hjälpmedel. Staten har, särskilt under senare år, fattat olika beslut som tydligt markerat önskvärd riktning vad gäller utveckling av ett mer flexibelt utbildningssystem. Inom högskoleområdet angavs i propositionen för ”Den öppna högskolan”⁴ en rad åtgärder för att driva på denna utveckling. Nätuniversitet har skapats för att i samverkan med universitet och högskolor främja utveckling av utbildning som bedrivs på distans och grundas på informations- och kommunikationsteknik (IT-stödd distansutbildning). Den s.k. Samverkansdelegationen⁵ förfogar över 150 miljoner som under åren 2002-2004 ska användas till projektverksamhet för att stimulera samarbete om högre utbildning som syftar till att skapa hållbar tillväxt i regionen och samtidigt främja rekryteringen till högskolan.

I budgetproposition 2002/03:1 anges att i dagens kunskapsamhälle är tillgången till utbildning och lärande en av de mest betydande faktorerna för att uppnå tillväxt och rättvisa. I samma proposition⁶ skrivs att ”*närheten till en högskola kan stimulera till högskolestudier i miljöer där studietraditionen och därmed utbildningsnivån är låg. En geografisk spridning av utbildningen ger därmed fler möjligheter att studera.*” Det tillgänglighetsbegrepp som används i denna kartläggning innefattar inte bara den geografiska aspekten, utan även sociala, kulturella och ekonomiska ”avstånd”, som kan betraktas som hinder för fortsatta studier. Det är för övrigt samma utgångspunkt som Rekryteringsdelegationen⁷ har för sitt uppdrag, dvs. att under åren 2002-2004 fördela 120 miljoner till aktiva insatser för att bredda rekryteringen till högre studier. I uppdraget ingår att främja ”*strävanden att nå de socioekonomiska och etniska grupper som normalt inte söker sig till högre utbildning.*” Den socioekonomiska aspekten avser det faktum att familjebakgrund eller bostadsort spelar en stor roll för valet att gå vidare till högskolan.

Målet för den nya regionala utvecklingspolitiken är att det ska finnas fungerande och hållbara lokala arbetsmarknadsregioner med en god servicenivå i alla delar av landet. Frågan om tillgänglighet till utbildning blir central. Eller som det skrivs i propositionen⁸ att utbildningspolitiken är ett av de politikområden vars investeringar och insatser har stor strukturell betydelse för den regionala utvecklingen. Ansvaret för att målen med den regionala utvecklingspolitiken ska uppnås åvilar primärt vissa politikområden. Utbildningspolitiken finns med bland dessa och dess företrädare har i uppdrag att inom ramen för arbetet med de kommande regionala tillväxtprogrammen bidra till att målet för den regionala utvecklingspolitiken uppnås.

Vidare anges att det är de regionala tillväxtprogrammen som ska utgöra basen i det långsiktiga arbetet för en hållbar regional utveckling. Glesbygdsverket tolkar detta som att utbildningspolitiken på den lokala/kommunala, regionala och nationella nivån i högre

---

³ Memorandum om livslångt lärande (2000).

⁴ Den öppna högskolan, proposition, 2001/02:15.

⁵ Delegationen för regional samverkan om högre utbildning. Webbplats; www.samverkansdelegationen.gov.se

⁶ Budgetprop. 2002/03:1, sid. 22.

⁷ Rekryteringsdelegationens uppdrag SFS nr: 2001:935. Webbplats: www.rekrytering.gov.se

⁸ Budgetprop. 2002/03:1, sid 15.

utsträckning måste interagera med arbetsmarknads- och näringspolitiken, för att skapa fungerande och hållbara arbetsmarknadsregioner som bidrar till tillväxt och välbefinnande. Detta är bakgrunden och utgångspunkten för Glesbygdsvverkets kartläggning, vilken också beskrivs under avsnittet Teoretisk referensram.

1.3 REGERINGENS UPPDRAG

Regeringen har uppdragit till Glesbygdsvverket att kartlägga förekomsten av och verksamheten vid så kallade lokala lärcentra. Uppdraget syftar till att kartlägga lokala lärcentras nuvarande roll och verksamhet samt bidra med underlag för diskussionerna om deras framtida roll.

De specifika frågor regeringen ställde i uppdraget att kartlägga lärcentra gällde följande;

- lärcentras geografiska spridning,
- vilka utbildningsformer som bedrivs eller förmedlas via lärcentra (högskoleutbildning, kunskapslyft/komvuxutbildningar, arbetsmarknadsutbildningar, folkbildning etc.),
- vilka som studerar vid lokala lärcentra,
- förekommande funktioner (vägledning, validering, individuella studieplaner etc.),
- variationer vad gäller utbildningsformer (datorkommunikation, telebild/videokonferens, nätbaserade utbildningsinslag, decentraliserad utbildning, lärarledd undervisning),
- i vilken mån studieplats erbjuds studerande utan att utbildningen bedrivs vid eller förmedlas via lokalt lärcentra,
- informations- och kommunikationsinfrastruktur, dvs. utrustning och kapacitet,
- funktion vad avser behovs-, efterfråge- och utbudsstyrda utbildningar,
- samverkan med olika aktörer, exempelvis universitet och högskolor, arbetsliv etc.

Glesbygdsvverket fick även i uppdrag att kartlägga hur lokala lärcentra finansieras och vilka kostnader som är förknippade med dessa. Dessutom skulle även utvecklingstendenserna översiktligt beskrivas, exempelvis genom att ta del av inriktningen på de projektansökningar som kommunerna lämnat till Skolverket, inom ramen för de 350 miljoner som anslagits för utveckling av infrastrukturen för vuxnas lärande. Glesbygdsvverket skulle också i åiterrapporteringen av uppdraget, i tillämpliga delar, ge förslag på hur verksamheten med lokala lärcentra kan vidareutvecklas samt ge förslag till kriterier för fördelning av de 20 miljoner som, i enlighet med prop. 2001/02:4 *En politik för tillväxt och livskraft i hela landet*, regeringen ska fördela under 2003 för att etablera lokala lärcentra. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Näringsdepartementet) senast den 1 november 2002. Med anledning av regeringsombildningen flyttades datumet för överlämnandet fram till den 15 november 2002.

1.4 TEORETISK REFERENSRAM, BEGREPP OCH AVGRÄNSNINGAR

1.4.1 Lärcentra som mötesplats, mäklare och motor för utvecklingen

De norska forskarna Grepperud och Thomsens rapport⁹ ”Vilkår för et regionalt utdanningsløft” är en utvärdering av Studiecenteret på Finnsnes 1996-2001. I den används en modell för att beskriva lärcentra och deras funktioner vilken utgör en teoretisk ram för denna studie.

---

⁹ G Grepperud och T Thomsen, (2001) *Vilkår for et regionalt utdanningsløft*, Universitetet i Tromsø.

Glesbygdverket har i kartläggningen försökt fånga upp de verksamheter som pågår vid landets lärcentra utifrån samma utgångspunkter för lärcentras funktion och med tydlig koppling till de tre metaforer som de norska forskarna Grepperud och Thomsen anger i sin rapport¹⁰ nämligen;

- Lärcentra som en *mötesplats* som tillhandahåller service till studerande (pedagogisk, teknisk, administrativ och studiesocial).
- Lärcentra med en *mäklande* funktion som arbetar för att tillgodose olika gruppers behov av utbildning, bland annat genom aktiva mäklarinsatser.
- Lärcentra som en *motor* som arbetar strategiskt för kommunal och regional utveckling.

Genom att i denna studie utgå från dessa tre metaforer vill Glesbygdverket bidra till att frågorna om lärcentras funktioner, nu och i framtiden, kan lyftas upp och diskuteras utifrån såväl ett strategiskt utbildningsperspektiv som mot bakgrund av den nya regionala utvecklingspolitiken.

1.4.2 Begrepp

Lärcentras roll för den lokala och regionala kompetensutvecklingen är stadd i utveckling och förändras över tiden. Därför finns det av naturliga skäl idag inte en allmänt vedertagen definition av begreppet lärcentra. Nätverk och intresseorganisationer¹¹ utvecklar och använder också begrepp och definitioner för att beskriva verksamheternas innehåll. Glesbygdverket har i denna studie inte definierat begreppet utan mer försökt beskriva nuläget (2001), problematisera företeelsen och diskutera lärcentras potential inför framtiden.

I kartläggningens enkät har landets kommuner fått frågan om de bedriver en verksamhet som de själva betraktar som lärcentrum/studiecentrum/högskolecentrum. Den ”enda” egentliga vägledningen för att besvara enkäten var att den verksamhet som avsågs borde erbjuda utbildningar från flera anordnare och viss service till de studerande. Därefter ställdes i enkäten en rad frågor för att ringa in de aktuella verksamheterna.

När det gäller utbildningsformer används i denna kartläggning tre begrepp. Det första är ”distansutbildning” som avser utbildning som genomförs mer eller mindre oberoende av tid och rum. Med det andra, ”decentraliserad utbildning”, avses högskoleutbildning som är förlagd till lärcentra. Decentraliserad högskoleutbildning brukar ibland också kallas utlokaliserad eller riktad högskoleutbildning. Det tredje begreppet är ”annan utbildning”. Med det avses utbildningar som genomförs ”på plats” på lärcentra men som *inte* är högskoleutbildning.

Ett begrepp som kommit att användas alltmer är ”flexibel distansutbildning” vars innebörd definierades av dåvarande Distansutbildningsmyndigheten (Distum) som en utbildningsform som ”möjliggör för studerande att välja plats, tidpunkt, tempo och arbetsätt för sina studier. Utbildningsanordnare organiserar, planerar och genomför undervisning med syfte att stödja den studerandes kommunikation och lärande”. I samband med beskrivningen av Nätuniversitetets uppdrag användes först begreppet nätbaserad och därefter IT-stödd distansutbildning. Det kan således konstateras att begreppsapparaten inom det här området utvecklas.

I enkäten som utgör underlag till denna rapport, frågas efter vilken grad av teknikstöd som används i utbildningarna. Som vägledning gavs i den medföljande ”enkätguiden” exemplet att användande av e-post för kommunikation och enkla informationssökningar via Internet kunde betraktas som ”låg grad” medan mer avancerat nyttjande av utbildningsplattformar med

---

¹⁰ G Grepperud och T Thomsen, (2001) *Vilkår för et regionalt utdanningsløft, Universitetet i Tromsø*.

¹¹ NITUS definition www.nitus.org, KHIS definition www.khis.org.

information, kommunikation och utbildningsmaterial och/eller användande av videokonferens för distribution av föreläsningar eller gruppövningar kunde anses som ”hög grad”. För de kurser som registreras vid Nätuniversitetet har inte heller kriterier angetts för vad som är att betrakta som det ena eller andra utan där lämnas över till de enskilda lärosätena att avgöra om utbildningen är att betrakta som IT-stödd eller inte.

Det tillgänglighetsbegrepp som används i denna studie innefattar inte bara den geografiska aspekten, utan även sociala, kulturella och ekonomiska ”avstånd”, som kan betraktas som hinder för fortsatta studier.

1.4.3 Avgränsningar

Frågorna om lärcentra har enbart riktats till kommunerna, vilket i sig är en tydlig avgränsning. Det ska understrykas att det därutöver kan finnas lärandemiljöer och verksamheter som i mycket liknar de kommunala lärcentra och därmed kan fylla en likartad funktion. Vidare har kartläggningen inte särskilt belyst lärcentras verksamhet utifrån hur de fungerar för funktionshinder behov, utan här behöver ytterligare studier göras.

1.5 METOD OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

Metoden har omfattat litteraturstudier, forskarkontakter och materialinsamling i form av en enkät till landets samtliga 289 kommuner, telefonintervjuer och fokussamtal med ett antal kommuner samt seminarier. Enkäten utgick i huvudsak från de frågeställningar som regeringen formulerat i uppdraget till Glesbygdsverket. Frågorna sammanfogades i nio temaområden med totalt 48 frågor, varav 16 var av s.k. öppen karaktär medan 32 hade fasta svarsalternativ. Det fanns även möjligheter att lämna kommentarer vid var och en av frågorna med fasta svarsalternativ.

Enkätsvaren har sammanställts och bearbetats utifrån fyra olika variabler; utbildningsutbud (exempelvis högskoleutbud eller inte), huvudmannaskap, Glesbygdsverkets regionindelning samt när det gäller ett urval av frågor, även småkommuner¹². Syftet har varit att undersöka om dessa olika perspektiv uppvisar skillnader i faktisk verksamhet. Kartläggningsuppdraget hade i sig ingen gles- och landsbygdsprägel utan omfattade alla kommuner i hela Sverige. Ett av skälen till att just Glesbygdsverkets regionindelning ändå använts i bearbetningen är att det kunde tänkas att det finns en del skillnader mellan regionerna som på så vis skulle kunna fångas upp. Därutöver finns redan en del annat material framtaget inom Glesbygdsverket med just den regionindelningen som i eventuella kommande studier kan samnyttjas. Indelningarna i olika variabler innebär att det i några fall blir ett mycket litet antal i de olika undersökningsenheterna.

I många av bearbetningarna av kartläggningens enkät särskiljs de lärcentra som inte erbjuder högskoleutbildning från den grupp lärcentra som gör det. Skälet är att den verksamhet som där bedrivs i många avseenden kan vara identisk med den som bedrivs i kommuner utan lärcentra, det vill säga annan vuxenutbildning än högskoleutbildning tillhandahålls. Men kommunen har inte organiserat verksamheten i form av lärcentra eller har kanske till och med valt att inte kalla den för lärcentrum. Därmed finns dessa kommuner inte med i enkätunderlaget.

Arbetet har genomförts som ett avgränsat projekt inom Glesbygdsverket. Projektgruppen har genomfört studiebesök på ett antal lärcentra. Projektledningen har även medverkat respektive

---

¹² Enligt Småkommuns definition, mindre än 11 000 inv.

deltagit i ett antal konferenser. Med merparten av sex samverkansmyndigheter¹³ har överläggningar genomförts och med några av dem, vars verksamhet ligger nära kartläggningens frågeställningar, har mer eller mindre kontinuerligt en dialog pågått. Dessutom har seminarier genomförts dels med företrädare från kommuner och dels med representanter för ett antal av samverkansmyndigheterna.

Fokussamtal har genomförts, vilket bidragit till ytterligare kvalitativt material och en djupare förståelse för det insamlade enkätmaterial. Fyra fokussamtal har genomförts varav två i form fysiska möten; ett samtal har förts via videokonferens och ett via telefonkonferens. Vid dessa tillfällen har representanter för 17 kommuner deltagit varav några personer är projektledare med ansvar för lärcentrarprojekt i ytterligare nio kommuner. Fokussamtalen följde samma struktur som den tidigare utsända enkäten hade, dvs. de utgick från nio temaområden. Varje tema hade en preliminär tidsram men i övrigt fördes ganska informella samtal vars innehåll deltagarna i stor utsträckning styrde. Intryck och förhållande som framkommit under fokussamtalen har i stor utsträckning bidragit till diskussionerna under respektive avsnitt.

För att få en helhetsbild av vilka kommuner som har lärcentra kompletterades enkätsvaren med telefonkontakt med de 59 kommuner som inte hade besvarat enkäten eller vars svar ej nått den webbplats där svaren samlades in. Per telefon ställdes frågor om huruvida man hade lärcentra i kommunen och om dessa i så fall hade högskoleutbildning i sitt utbud.

Vid seminarierna och i kommentarerna i enkätsvaren lyftes ofta frågor upp kring kommunernas merkostnader för högskoleutbildningarna. Glesbygdverket beslöt därför att gå ut till ett antal kommuner som utifrån enkät svar och organisationsform för lärcentraverksamheten bedömdes ha stort fokus på högskoledelen. En ny enkät med fyra frågor om kommunens kostnader för högskoleutbildning skickades till 57 kommuner. Förfrågningar på förhand om en sådan komplettering tydde på mycket positiv respons och vilja att besvara enkäten. Komplettering skulle redovisa ett förhållande som av kommunerna upplevs som problematiskt. Svarsfrekvensen blev tyvärr låg och vidare kan konstateras att svaren är så skiftande att de är mycket svåra att sammanställa. Materialet kan dock användas för att illustrera problemområdet.

1.5.1 Bortfall

59 kommuner har inte besvarat enkäten. Dessa har kontaktats och av dem har 32 lämnat någon form av förklaring till att de inte besvarat enkäten. Förklaringar som har anknytning till ”teknik” är den vanligaste (15 av 32 har angett detta). Framförallt handlar det om två olika former av tekniska problem. Dels handhavande av den webbaserade enkäten, dels problem med överföringen till den server som lagrat svaren. Andra förklaringar är tidsbrist och missförstånd. Olika förklaringar verkar också ha kunnat samverka.

Andelen ej svarande fördelar sig förhållandevis jämnt mellan regionerna, med ett undantag: *skogslänens inland*. Här är bortfallet lägre, 13 procent, till skillnad från de övriga regionerna där bortfallet är mellan 20 och 24 procent. Att svarsandelen är högre i *skogslänens inland* kan bero på att utbildning har en mer strategisk roll här för regional utveckling och att de geografiska avstånden till högre utbildning är längre. Därför har man också relativt många kommuner med lärcentrum. Dessa faktorer kan ha bidragit till att motivationen att besvara enkäten är högre i denna region.

---

¹³ CFL(Nationellt centrum för flexibelt lärande), Högskoleverket, Myndigheten för kvalificerad yrkesutbildning, Nätuniversitetet, Skolverket, Svenska Kommunförbundet .

Hur fördelar sig bortfallskommunerna geografiskt inom regionerna? Bortfallskommunerna är spridda inom respektive region. Bland *storstadsregionerna* är det förhållandevis många kommuner i Göteborgsområdet som inte svarat. I de fall bortfallskommunerna också är kommuner med högskolecampus har de, med ett par undantag, inget lärcentrum.

Av de 59 kommunerna har 58 procent lärcentrum (motsvarande andel i svaren är 57 procent) och bland dem med lärcentrum har 47 procent högskoleutbud (motsvarande andel i svaren är 45 procent). Hur ser då den regionala fördelningen ut och kan bortfallet på något sätt påverka totalen för respektive region och totalen för riket? Ser man bortfallet i sig och jämför detta med svaren, finner man att svaren med lärcentrum är något överrepresenterade i Storstadsregioner och något underrepresenterade i regionen *övriga Sverige*. Bortfallskommunerna är emellertid relativt få till antalet, vilket gör att de bara påverkar regionens och rikets värden marginellt.

2 RESULTATREDOVISNING

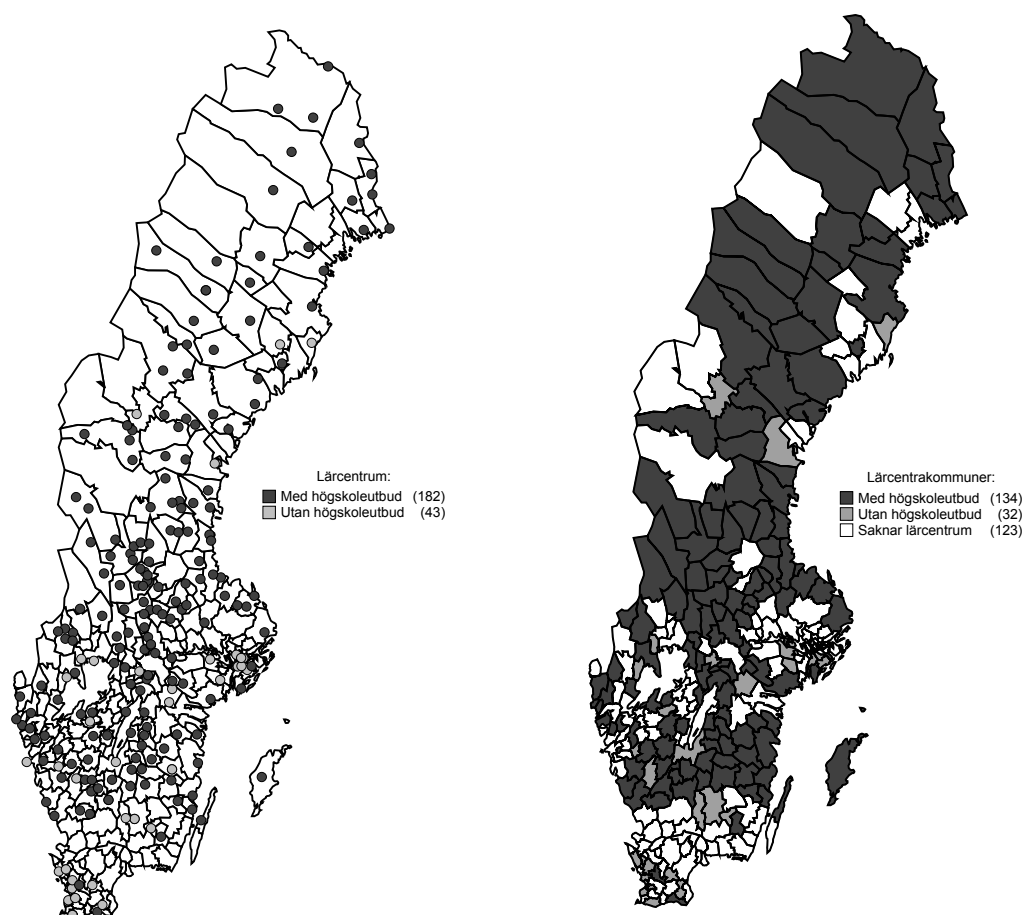
2.1 NÅGRA INLEDANDE FAKTA

2.1.1 Totala antalet kommuner med lärcentra i Sverige 2001

Av landets 289 kommuner hade år 2001 166 lokala lärcentra. Högskoleutbildning tillhandahölls i 134 av dessa kommuner. Totalt fanns lärcentra på 225 orter vilket betyder att ett antal kommuner hade fler än ett lärcentrum¹⁴. Detta framgår dels av den enkät som under våren 2002 skickades till samtliga kommuner, dels av de telefonfrågor som ställts till bortfallskommunerna.

Kartorna nedan visar var lärcentra är lokaliserade. Lokalisering har sannolikt gjorts för att få bukt med låga övergångsfrekvenser, ungdomsutflyttning men även för att förse kommunen med kvalificerad arbetskraft och som en attraktionskraft för inflyttare.

FIGUR 1. LÄRCENTRALOKALISERING RESPEKTIVE KOMMUNER MED LÄRCENTRUM

¹⁴ De telefonuppringda kommunerna har markerats med ett lärcentrum vardera. Det kan alltså finnas ytterligare något lärcentrum i dessa kommuner.

2.1.2 Verksamheten år 2001 vid lärcentra i 132 av landets kommuner.

Den resterande delen av denna rapport, dvs. resultatavsnittet, innehåller material från de kommuner som besvarade enkäten. Av de 230 kommuner som svarade på enkäten angav alltså 132 att de hade lärcentrum år 2001. Sjutton av dessa kommuner hade två lärcentra och tretton hade tre eller flera. Vid 105 av dem kunde man få högskoleutbildning, varav 21 i stort sett är helt inriktade på högskoleutbildning. Vid 27 kommuner erbjöds inte högskoleutbildning, men däremot andra typer av utbildningar som gymnasieutbildning för vuxna, kvalificerade yrkesutbildning, uppdragsutbildning etc.

2.1.3 Förekomsten av lärcentra i olika regioner

Den regionindelning som används i kartläggningen är den indelning som tillämpas av Glesbygdsverket¹⁵. Enligt den indelningen fördelas de 132 kommunerna som i enkäten angett att de hade lärcentrum enligt följande; 24 kommuner hör till *skogslänens inland* (77 procent av kommunerna i regionen), 31 till *skogslänen övrigt* (53 procent), 20 till *storstadsregionerna* (34 %) och slutligen 57 kommuner till *övriga Sverige* (40 %). De 21 kommunerna med endast högskoleutbildning i utbudet, finns företrädesvis i regionerna *skogslänens inland* och *övriga Sverige*.

2.2 DE STUDERANDE

2.2.1 Allmänt

Lärcentra har tillkommit för att stimulera till och möjliggöra studier på olika nivåer och i olika faser av livet. Viktiga målgrupper är de personer som av olika anledningar inte kan eller vill studera vid ett högskolecampus. Det kan vara vuxna, med eller utan jobb, som vill grund- eller vidareutbilda sig, men det kan också vara yngre som av olika skäl inte söker sig till campusstudier.

År 2001 studerade 37 400 personer, såväl hel- som deltid, vid lärcentra i de 132 kommuner med lärcentrum som svarat på enkäten. 9 500 av dessa studerade på högskolenivå, varav 2 300 personer vid lärcentra där det enbart fanns högskoleutbildning. Övriga 7 200 högskolestuderande fanns alltså vid lärcentra som både har högskoleutbildning och annan utbildning.

Vid lärcentra genomförs högskoleutbildning både som decentraliserad utbildning och distansutbildning. Det kan ändå vara intressant att göra en jämförelse men hur andelen distansstuderande totalt har utvecklats under 1990-talet. Enligt Statistiska centralbyrån studerade 36 100 personer på högskolenivå på distans under läsåret 2000/01, vilket motsvarar 11 procent av det totala antalet studerande. Detta kan jämföras med läsåret 1993/94, då distansstudenterna utgjorde drygt 8 procent av alla studerande. Här bör man emellertid vara medveten om problemen att definiera distansutbildningar¹⁶.

Om man enbart tittar på dem som läser på högskolenivå via lärcentrum, och relaterar deras antal till befolkningen (i detta fall åldrarna 16-64 år) för att få en förståelse för deras relativa omfattning. I kartan nedan (fig. 2) visas denna relativa omfattning per kommun. Här kan man se hur "fickorna" mellan universitetens och högskolornas campus har högre relativa andelar högskolestuderande vid lärcentrum än de kommuner som finns i deras närhet. Det framgår även

---

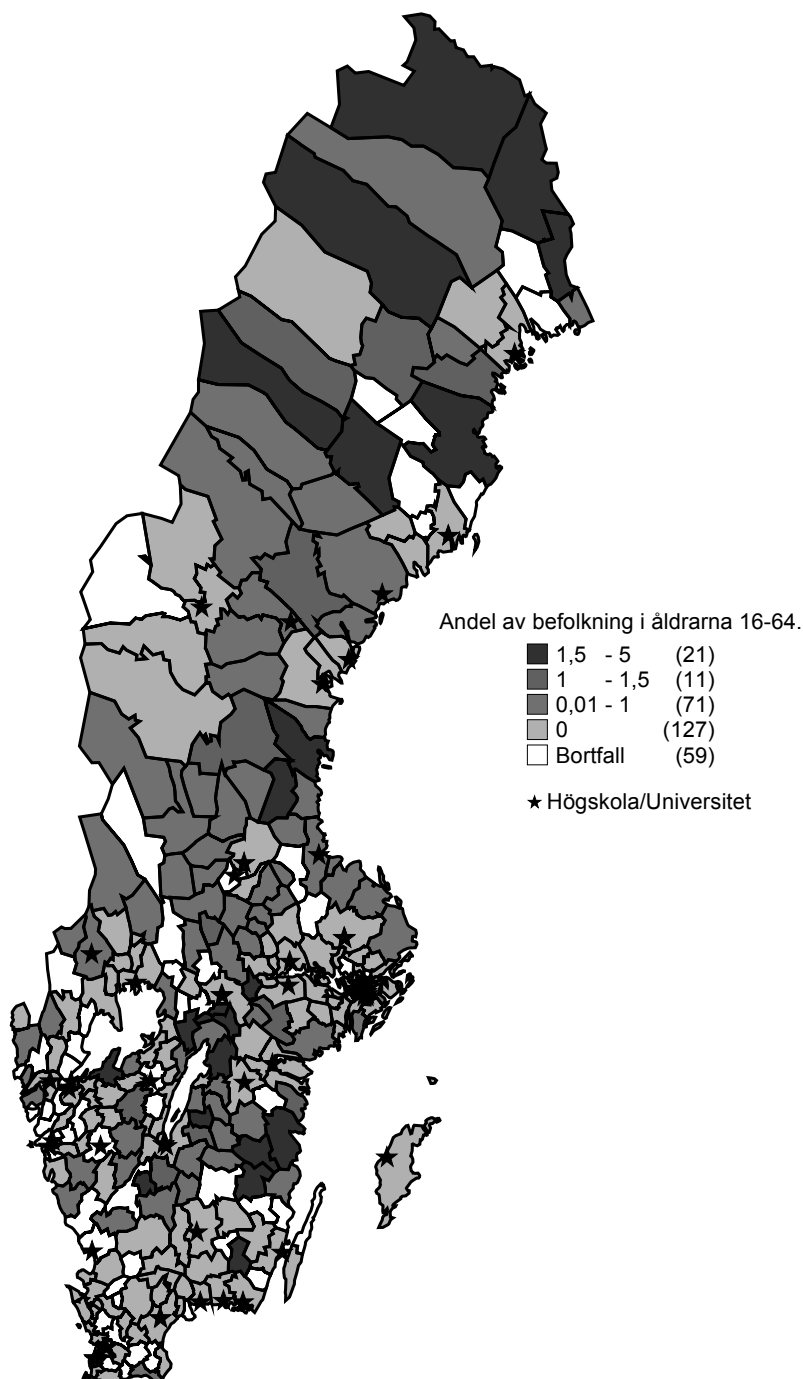
¹⁵ Se bilaga 1

¹⁶ SCB, *Statistiska meddelanden (SM) UF 20 SM 0201*.

att kommunerna i *skogslänens inland* med långa avstånd också har höga relativa andelar, vilket även gäller ett flertal kommuner i Gävleborgs län. Många av dessa kommuner har också arbetat under förhållandevis lång tid med studie- och lärcentra.

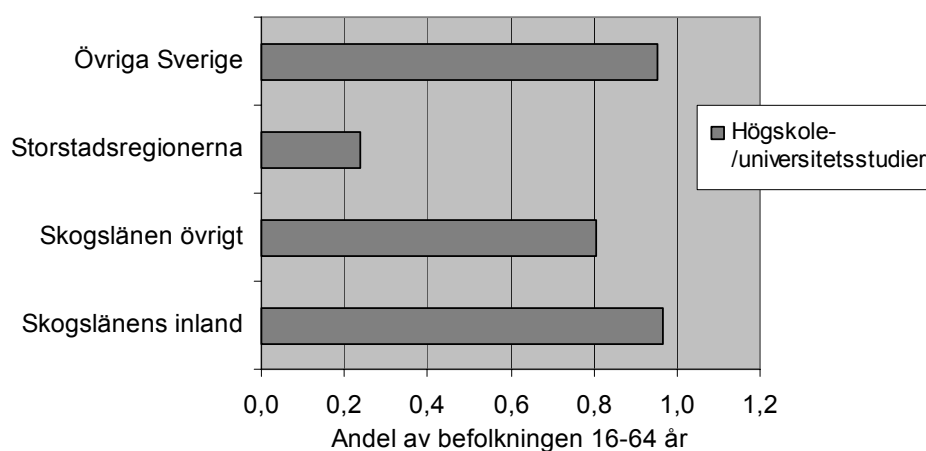
FIGUR 2. ANDELAR HÖGSKOLESTUDERANDE VID LÄRCENTRUM 2001 AV BEFOLKNING I ÅLDRARNA 16-64 ÅR.

Kartläggningens resultat tyder på att lärcentra fyller en funktion när det gäller att erbjuda högskoleutbildning för befolkningen boende i områden med lägre geografisk tillgänglighet till universitets- och högskoleorter. Kommuner som ligger långt från universitetens och högskolornas campus har högre relativa andelar högskolestuderande vid lärcentrum än de kommuner som finns i närhet av campus.

Kartan ovan kan illustreras regionvis i ett stapeldiagram. Här finner man att lärcentras betydelse för de högskolestuderande är störst i *skogslänens inland* och minst i *storstadsregionerna*. Som jämförelse studerade totalt 5,5 procent av befolkningen 16-64 år vid landets högskolor och universitet vid samma period.

FIGUR 3. ANDELAR HÖGSKOLESTUDERANDE VID LÄRCENTRUM 2001 AV BEFOLKNING 16-64 ÅR. REGION.

Småkommunerna¹⁷ har en större andel av sin befolkning i förvärvsarbetande åldrar i högskoleutbildning på lärcentrum än de större kommunerna. I detta sammanhang kan nämnas att det under fokussamtal trycktes på samverkan mellan småkommunerna och vilka fördelar denna har. Den genererar samordningsvinster för kommunerna och ger ett bättre förhandlingsläge gentemot högskolorna. Även för högskolorna är samverkan positiv då antalet förhandlingspartners blir färre.

2.2.2 Vad karakteriserar de studerande?

I diagrammet nedan finner man att studenterna i huvudsak anges vara i 30-årsåldern men även i stor utsträckning utvidgat nedåt i åldrarna till 25+.¹⁸ De studerande är äldre än de som studerar vid landets högskolor och universitet, där 46 procent är under 25 år (Ht01)¹⁹. Denna bild bekräftas i liknande studier^{20,21,22}. Orsakerna bakom den högre medelåldern är flera. De

¹⁷ Enligt Småkoms definition, mindre än 11 000 inv.

¹⁸ Uppgifterna om de studerandes åldersfördelning bygger på en bedömning från de lärcentraansvarigas sida.

¹⁹ Högskoleverkets hemsida www.hsv.se (under statistik).

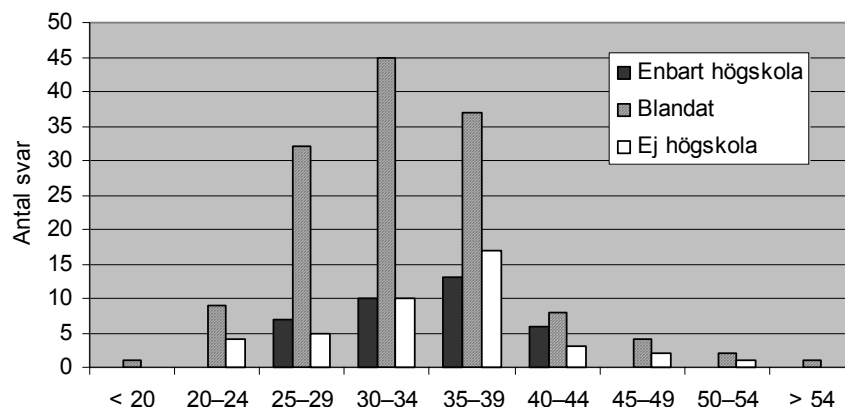
²⁰ G Roos m fl. (1999), G Roos (2002), G Roos Arbetsmaterial (2002)

²¹ G Grepperud & T Thomsen, (2001) *Vilkår for et regionalt utdanningsløft. Universitetet i Tromsø.*

²² M Asplund, A Nordström. *Utvärdering av SAMS-projektet. Umeå 2001*

studerande är, som beskrivs nedan, ofta personer med familj och arbete, alltså personer som kan ha svårt att bedriva studier på annat sätt. Dessutom fyller distansutbildning en fort- och vidareutbildningsfunktion som av naturliga skäl är aktuell först när man kommit upp i ålder och redan har en utbildning i bagaget. I en av Roosstudierna²³ finner man även att de som läser en enstaka kurs är något äldre än de som läser en programutbildning. De lärcentrum som har ett större utbud av programutbildningar, tycks även ha en större andel yngre studerande jämfört med andra lärcentrum^{24,25}

FIGUR 4. BEDÖMD ÅLDERSFÖRDELNING VID LÄRCENTRUM ÅR 2001.

Kartläggningen tyder på att ungefär 65 procent av de studerande vid lärcentra är kvinnor²⁶. Fördelningen mellan könen är jämnare i de lärcentra som enbart erbjuder högskoleutbildning men inte jämn. Där bedöms andelen kvinnor vara 60 procent. Det kan tyda på en ännu kraftigare kvinnodominans bland de studerande som *inte* läser en högskoleutbildning. Män har generellt oftare en 3-årig gymnasieutbildning – en skillnad som har minskat något de senaste åren. En anledning till detta är att kvinnor i större utsträckning deltagit i Kunskapslyftet för att erhålla 3-årig gymnasieutbildning²⁷ och eftersom Kunskapslyftet kan vara integrerad i vissa lärcentra så medverkar detta till kvinnodominansen.

Diagrammet nedan visar att kvinnodominansen är störst framför allt i *skogslänen* men även att denna region generellt har högre andelar studerande vid lärcentra per befolkning i åldrarna 16-64 år. Även i befolkningsmässigt mindre kommuner är kvinnodominansen större.

²³ G Roos. *Nya studerande. Studiecetra Hälsingland rapport 5. Bollnäs 2002*

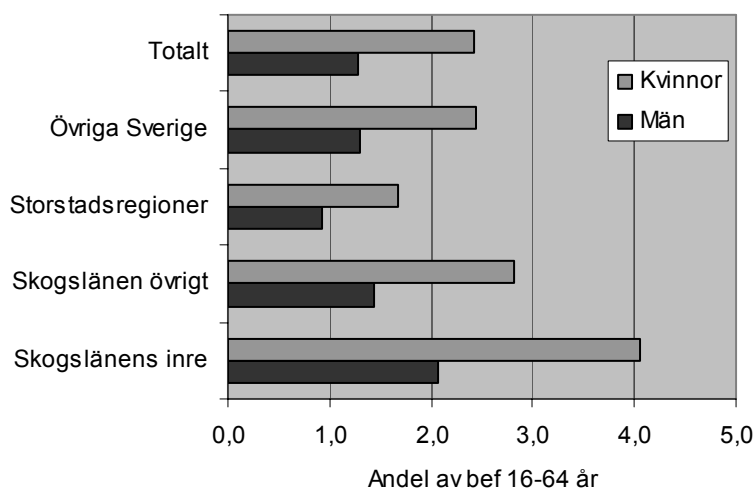
²⁴ G Roos m fl. (1999), G Roos (2002), G Roos *Arbetsmaterial* (2002)

²⁵ Akademi Norrs första studenter. *Vilhelmina 2002.*

²⁶ *Uppgifter om könsfördelning bygger på kommunernas bedömning i enkäten.*

²⁷ UF 37 SM0101.

FIGUR 5. ANDELEN STUDERANDE VID LÄRCENTRUM ÅR 2001 FÖRDELADE PÅ KVINNOR OCH MÄN PER REGION.

Även andra studier^{28,29,30} visar en samstämmighet, det råder kraftig kvinnodominans bland de studerande vid lärcentra. En betydelsefull faktor är vilket utbud som erbjuds. Många programutbildningar lockar kvinnor, så som sjuksköterske- och lärarutbildning. Samtidigt är det så att fler kvinnor än män lockas av såväl distansutbildning generellt (66 procent) som traditionell utbildning vid universitet och högskolor (60 procent)³¹.

Frågorna om vilka de studerande är kan vidgas till att gälla även exempelvis familjesituation, tidigare utbildning och social bakgrund. Eftersom Glesbygdsvverkets enkät riktade sig till kommunerna och inte till de studerande, kompletteras den nedan med resultat från forskning och undersökningar som gjorts på studerande vid lärcentra.

När *familjesituationen* innebär barn och/eller sammanboende kan ortsbundenhet bli ett faktum för många. Drygt hälften av de studerande i Roosstudierna³² lever i familj i vilken barn ingår och en fjärdedel tillsammans med annan vuxen. Det är dessutom en större andel av kvinnorna som har barn och en större del av männen som lever ensamma. Även i distansprojektet³³ utgjorde studerande, med barn, mellan 61 och 82 procent och i SAMS-utvärderingen redovisas att 55 procent har barn under 18 år³⁴.

Nära 80 procent av de studerande vid lärcentra arbetade parallellt med studierna, varav nära hälften arbetade heltid. Det finns vissa skillnader beroende på hur stor andelen

²⁸ G Roos m fl.(1999), G Roos (2002), G Roos Arbetsmaterial (2002)

²⁹ G Grepperud & T Thomsen, (2001) *Vilkår for et regionalt utdanningsløft. Universitetet i Tromsø.*

³⁰ M Asplund, A Nordström. *Utvärdering av SAMS-projektet. Umeå 2001.*

³¹ UF 20SM0201.

³² G Roos m fl *Högskoleutbildning på hemmaplan. Bollnäs 1999.*

³³ U Dahllöv, G Grepperud, I Palm Lund. "Att vilja, våga, kunna" *En utvärdering av Distansprojektet vid Umeå Universitet 1987-1993. Distansutbildning i utveckling. Rapport nr 5.*

³⁴ M Asplund, A Nordström. *Utvärdering av SAMS-projektet. Umeå 2001.*

programutbildning är. Männerna heltidsarbetar i större utsträckning än kvinnorna och det motsatta gäller för deltidsarbete.

Högskoleerfarenhet kan vara såväl direkt som indirekt. Den direkta erfarenheten innebär att man redan har en examen från högskolan eller poäng i ett eller flera ämnen. Den indirekta innebär att någon närstående, föräldrar eller syskon, bedrivit högskolestudier. Resultatet från Roosstudierna visade att nästan hälften av de studerande *inte* hade någon tidigare erfarenhet från tidigare högskolestudier. Samma resultat framkom i SAMS-utvärderingen. Samtidigt hade nästan 1/3 tidigare examen från högskolan. Även Distansprojektet³⁵ visade att 25-31 procent redan hade en högskoleexamen. Även här har utbudet betydelse. Finns ett stort utbud av enstaka kurser tar många tillfället och nyttjar möjligheten att fort- och vidareutbilda sig. Studierna kan ske på tider som möjliggör en kombination av studier och arbete.

Ungefär hälften av de studerande kommer från hem som saknar erfarenhet av att bedriva högskolestudier, dvs. varken föräldrar eller syskon har studerat vid högskola. Delas föräldrarnas yrken in efter grupper enligt socioekonomisk grund, rekryteras studerande vid lärcentra från en högre andel arbetar- (35procent) och företag-/lantbrukarhem (24 procent) och bara en liten andel från högre tjänstemannahem³⁶ (11 procent). Vid högskolorna är motsvarande siffror 17 procent, 8 procent respektive 23 procent enligt en beräkning som gjordes på de studerande år 1995³⁷. En övervägande del av de studerande vid lärcentrum rekryteras alltså från arbetar-, företag-/lantbrukarhem till skillnad från de som rekryteras generellt till högskolor och universitet. Bland Akademi Norrs studenter, vt 2002, som förvisso är ett litet underlag, var 36 procent av studenterna den första i sin familj som studerat på högskolenivå³⁸.

I en av Roosstudierna³⁹ har man relaterat dessa siffror till hur den socioekonomiska indelningen ser ut bland invånarna i stort och jämfört dessa med riket. Där finner man att underrepresentationen av studerande med arbetarbakgrund är betydligt mindre vid lärcentrum (-20 procentenheter) än i riket (-27 procentenheter). Samtidigt finns det, generellt i landet, en överrepresentation från högre tjänstemannahem (+13 procentenheter). Vid lärcentrum motsvarar de i stort sin andel av befolkningen.

Det vanligaste motivet bakom studierna är att man vill utveckla sig personligen och det näst vanligaste motivet är fortbildning inom yrket. Man har en önskan om att få en bättre situation på arbetsmarknaden. De flesta tycks ha ett mål med sina studier och nyttoaspekten är i fokus för de studerande vid lärcentra, vilket kan vara naturligt med tanke på de studerandes ålder. Även i Distansprojektet betonas att äldre lägger större vikt vid den direkta användningen av kunskap⁴⁰.

Cirka en femtedel har fortsatt att studera, vid lärcentrum eller campus. Studierna har även på olika sätt positivt påverkat de studerandes situation på arbetsmarknaden. Nio av tio blir kvar på hemorten. Det är alltså en ortsbundenhet såväl före som efter studierna.

När det gäller effekterna på det personliga planet visar studierna att man ”vuxit som människor”, fått större tilltro till sin förmåga och självförtroende. Andra pekar på ökad

---

³⁵ U Dahllöv, G Grepperud, I Palmund. ”Att vilja, våga, kunna” En utvärdering av Distansprojektet vid Umeå Universitet 1987-1993. *Distansutbildning i utveckling. Rapport nr 5.*

³⁶ G Roos m fl.(1999), G Roos (2002), G Roos Arbetsmaterial (2002)

³⁷ G Roos m fl.(1999), G Roos (2002), G Roos Arbetsmaterial (2002)

³⁸ Akademi Norrs första studenter. *Vilhelmina 2002.*

³⁹ G Roos m fl Högskoleutbildning på hemmaplan. *Bollnäs 1999.*

⁴⁰ U Dahllöv, G Grepperud, I Palmund. ”Att vilja, våga, kunna” En utvärdering av Distansprojektet vid Umeå Universitet 1987-1993. *Distansutbildning i utveckling. Rapport nr 5.*

kompetens. Framför allt är det de äldre som i högre utsträckning poängterar studiernas betydelse för deras egen del. Några citat: ”Personlig utveckling. Ser saker ur ett annat perspektiv. Ser oftare att saker och ting har olika sidor, tänker ofta ett steg längre än jag gjorde innan studierna” ; ”Att man klarar sådant som man inte trodde att man skulle klara av”; ”Från 8-årig folkskola till fil kand. efter 45 års ålder. Högre lön, chefsjobb. Vuxit som människa”⁴¹

Ovanstående drivkrafter bidrar till att människor fullföljer sin utbildning men påverkas av andra faktorer. Vad lärcentrastuderande beträffar, har vi sett att studierna i de flesta fall ska pusslas samman med arbete och/eller familj. I en studie av distansstuderande år 1999/2000 finner man att kvinnor har högre genomströmning än män men den ökar med stigande ålder bland såväl kvinnor som män. Totalt i landet är genomströmningen 70 procent för distansutbildning och 84 procent för icke-distans.⁴² Det finns emellertid en stor variation mellan olika lärosäten. Bland de högskolor som har flest helårsstuderande i distansutbildning varierade genomströmningen mellan 49 och 76 procent. Genomströmningen varierar också mycket mellan olika ämnesområden. Läro- och utbildning har hög genomströmning medan utbildningar inom det tekniska området ligger lägre.⁴³ I Jönköpings län är exempelvis genomströmningen på de enstaka kurserna vid Högskolan Höglandet ofta högre än vid motsvarande kurser på campus på Högskolan i Jönköping⁴⁴.

Hur många och vilka som studerar vid lärcentrum är bland annat ett resultat av marknadsföring från lärcentras sida. I kartläggningen framkommer att lärcentra med enbart högskoleutbildning i större utsträckning anger att de är aktiva med rekrytering. Marknadsföringen sker genom exempelvis annonser, uppsökande verksamhet, vägledning, företagsbesök, muntlig information till studerande inom vuxenutbildning och Kunskapslyftet, ”öppet hus”, samarbete med arbetsförmedlingen, kataloger, mm.

2.2.3 Lärcentrum som ingång till högre studier - tillgänglighetens betydelse

Ett mål är, som har konstaterats tidigare, att höja befolkningens utbildningsnivå och stimulera till högre studier. Vilken betydelse har då lärcentra i detta sammanhang?

I en studie som genomförts i Hälsingland⁴⁵ har man ställt frågan hur stor andel av det totala antalet högskolenybjörjare som studerar via de lärcentra som finns i regionens sex kommuner. Läsåret 1997/98 var det 20-25 procent av alla högskolenybjörjare från Hälsingland som studerade via ett lärcentrum.

Nitusenkäterna som är underlag i G Roos studier, omfattar även frågor om vilken betydelse de studerande anser att lärcentra har för huruvida man påbörjar högskolestudier. Mer än hälften uppger att de inte skulle ha påbörjat sina studier om samlingarna i sin helhet varit förlagda till högskoleort. En femtedel skulle ha gjort det och lika stor andel var tveksamma. Ett undantag är i ett av Nitusområdena där fler skulle kunna tänka sig att studera på campus. Det är också ett område som har högskolor och universitet i sin närhet. I utvärderingen av SAMS-projektet⁴⁶ var

---

⁴¹ G Roos m fl.(1999), G Roos (2002), G Roos Arbetsmaterial (2002)

⁴² H-O Forsberg. Distansutbildning 1999/2000. Distum 2001.

⁴³ H-O Forsberg. Distansutbildning 1999/2000. Distum 2001.

⁴⁴ Muntlig uppgift. H Lindgren Högskolan Höglandet 02-10-10.

⁴⁵ G Roos. ”Nya” studerande eller ”gamla”? Bidrag till NFPF:s kongress 2001.

⁴⁶ M Asplund, A Nordström. Utvärdering av SAMS-projektet. Umeå 2001.

det 1/3 som inte skulle studerat om inte detta tillfälle givits. Detta svar angavs i något högre utsträckning av männen.

Södra Lapplands forskningsenhet har studerat hur långt komvuxeleverna i ett antal norrlandskommuner kan tänka sig att pendla till högre utbildning.⁴⁷ 30 procent kan tänka sig att pendla 100 km eller längre till högre utbildning. 45 procent kan inte tänka sig att pendla längre än 50 km – ett avstånd som i dessa kommuner i allmänhet täcker in en resa till kommunens centralort.

Maria Wikhall studerar i sin doktorsavhandling⁴⁸ bland annat tillgänglighetens betydelse för *rekryteringen till högre utbildning*. Hon finner att en god tillgänglighet till högre utbildning förefaller påverka den regionala rekryteringen till högskolestudier positivt, men att den variabel som är av störst betydelse för den regionala rekryteringen till högre utbildning är den sociala strukturen i regionen. I regioner där befolkningen är välutbildad påbörjar fler högskolestudier och i dessa regioner är även benägenheten större att välja en gymnasieutbildning som ger behörighet till högskolestudier.

Även geografisk närhet mellan hemort och högskola framstår som ett viktigt kriterium *i valet av utbildningsinstitution*. Benägenheten att välja en närliggande högskola är större i regioner där utbildningsutbudet är stort men den varierar även med ålder. Benägenheten att välja en närliggande högskola är lägst i åldrarna 20-23 och ökar därefter till 30-årsåldern då den planar ut. Även bland den yngsta åldersgruppen, 18-19 år är benägenheten att välja en närliggande högskola hög.

Geografisk tillgänglighet har alltså betydelse för övergången till högskolestudier. I budgetpropositionen för år 2000 fastställde regeringen målet att hälften av en årskull ska ha påbörjat en högskoleutbildning före 25 års ålder. Från att ha legat på en nivå av 22 procent läsåret 1987/88, ligger övergångsfrekvensen idag på 40 procent⁴⁹. Prognosen är att 50-procentmålet kommer att nås inom tre till fyra år⁵⁰. Orsaken till de ökade övergångsfrekvenserna är en kraftig utbyggnad av högskolan och de regionala högskolorna. Etableringen av de regionala högskolorna har bidragit till att universitetslänens övergångsfrekvenser inte är lika framträdande – variationen mellan länen har minskat. Nu finns flera län med relativt nyetablerade lärosäten bland dem med de högsta övergångsfrekvenserna⁵¹.

De regionala högskolorna har även bidragit till att den sociala snedrekryteringen minskat något. Medan antalet studerande från hem där föräldrarna är lågutbildade har upphört att öka vid de traditionella universiteten och fackhögskolorna, så fortsätter det att öka vid övriga högskolor. Högst är andelen studenter med arbetarbakgrund vid några av de mindre högskolorna: 37 procent vid Högskolan Dalarna, 36 procent vid högskolan Kristianstad och 34 procent vid Högskolan Trollhättan/Uddevalla. Lägsta andelar har Handelshögskolan och KTH i Stockholm, Stockholms universitet samt Uppsala och Lunds universitet⁵².

---

⁴⁷ Södra lapplands forskningsenhet. Kartläggning av en regions utbildningsnivå, rekryteringsunderlag och behov av högutbildade, 2000.

⁴⁸ M Wikhall. *Universiteten och kompetenslandskapet*. Göteborg 2001.

⁴⁹ Högskoleverket 2002. S Fornäng.

⁵⁰ Utbildningsdepartementet. 2002. Övergångsfrekvensen till högskolan bland ungdomar.

⁵¹ Högskoleverket 2002. S Fornäng.

⁵² Högskoleverket 2002. S Fornäng.

2.2.4 Diskussion - De studerande

Under fokussamtalen har många lyft fram att ökade utbildningsmöjligheter gör regionen mer attraktiv vilket underlättar rekrytering av kvalificerad arbetskraft, minskar utflyttningen och kanske till och med ökar inflyttningen och bidrar till näringslivets utveckling. Det anges som viktiga skäl för kommunerna som satsar på lärcentra. Men från representanterna för lärcentra har vid fokussamtalen och i olika andra kontakter kraftfullt förts fram att lärcentra är till för alla kommuninvånare. Verksamheten syftar till att ge alla människor, oavsett var de bor eller vilka motiv de har, möjligheter att i princip ta del av hela högskoleutbudet. Lärcentraverksamheten byggs upp utifrån såväl näringslivets och arbetsmarknadens kompetensförsörjningsbehov som individens vilja till kompetensutveckling.

En vanlig bild av den studerande vid lärcentra är en kvinna, drygt trettio år, med barn. Studierna visar emellertid att åldersspannet är stort bland de lärcentrastuderande. Olika studier bekräftar att kvinnor studerar i större utsträckning än män, oavsett vilken del av landet, utbildningsnivå eller form som studeras, förutom när det gäller forskarutbildning.⁵³ Skillnaden mellan könen är ännu större i gles- och landsbygd. Lärcentra fyller framförallt en funktion för människor som av olika skäl är ortsbundna och som har långt till campusorter, företrädesvis kvinnor med hemmavarande barn. Skälen till att de studerar är dels för att få personlig utveckling och dels att de rent allmänt eller med fort- och vidareutbildning vill höja sin kompetens. Mer än hälften kommer från hem som saknar erfarenhet av högskolestudier och att lika många arbetar parallellt med studierna. Mellan en tredjedel och hälften av de studerande har i olika undersökningar angett att de inte skulle börjat en högskoleutbildning om inte alternativet med lärcentra funnits. Glesbygdverket anser att ytterligare studier som utgår från de studerande vid lärcentra behöver göras, liksom över vilken betydelse utbildning egentligen har för den kommunala och regionala utvecklingen.

Är det så att männen är mindre benägna att studera eller är det så att utbildningar som erbjuds i högre grad tilltalar kvinnorna? Det finns anledning att ur det här perspektivet fundera över vilka utbildningar som erbjuds vid lärcentra. Är en av orsakerna till att kvinnorna studerar i större utsträckning att kompetenskraven blivit allt högre för att få jobb inom de traditionellt kvinnodominerade yrkena? Kommer vi att se motsvarande utveckling när det gäller de traditionellt manliga jobben?

Som *den stora utmaningen* för lärcentra nämns att nå de yngre och medelålders männen med tillräckligt attraktiva utbildningsalternativ. Detta är ett ”problem” som för övrigt också har uppmärksamats vid uppföljningar och utvärderingar av Kunskapslyftet. Att då dessa män är särskilt angeläget eftersom mycket tyder på att strukturella förändringar inom näringslivet kommer att innebära att stora grupper lågutbildade män behöver omfattande kompetensutveckling för att matcha framtida efterfrågan på kompetens. Finns det goda exempel på hur man har lyckats med detta? Mer kunskap behövs och erfarenheter behöver spridas. Ett exempel från ett lärcentrum visar att det kan handla om att utbilda stora delar av personalstyrkan i ett företag i engelska eftersom det numera är koncernspråket inom företaget. Då blir flexibiliteten viktig eftersom de flesta behöver göra detta parallellt med sitt heltidsjobb. Utbildningen måste ske på de studerandes villkor.

En annan grupp som nämns som angelägen är de gymnasieungdomar som inte självklart söker sig till högre studier i traditionell form, dvs. på campusorter. Många lärcentraansvariga har uttryckt starka ambitioner att skapa alternativ för dessa ungdomar. För dem kan den annorlunda och mer tillgängliga formen vara intressant, vilket också bekräftas i denna kartläggning. Med tanke på regeringens målsättning att hälften av alla ungdomar ska ha påbörjat

---

⁵³ Glesbygdverkets Årsbok 2002

högskoleutbildning innan de fyllt 25 år är denna grupp synnerligen viktig att nå med tillräckligt attraktiva alternativ till traditionella campusstudier.

Målgrupperna som beskrivs ovan har ofta otillräcklig formell kompetens dvs. saknar behörighet för högskolestudier. Metoder för aktiv rekrytering behöver utvecklas och det måste finnas tillgång till god vägledning vilket ofta är en resurs- och kompetensfråga. För många i dessa målgrupper måste såväl utbildningsresurser som arbetsmarknadspolitiska resurser kunna samverka utifrån den enskildes behov och förutsättningar. De politiska verktygen och satsningarna inom olika politikområden upplevs inte vara tillräckligt flexibla för att kunna samnyttjas utifrån lokala och individuella behov.

I det här sammanhanget har också förts fram att metoderna för validering⁵⁴ och det pedagogiska tänkandet behöver utvecklas, detta gäller alla utbildningsformer. Vid fokussamtalen har dock särskilt högskole- och universitetsutbildningarna lyfts fram, troligen på grund av att dessa i stor utsträckning förutsätter användande av informations- och kommunikationsteknik, vilket för med sig helt andra krav på (men även möjligheter till) genomförandet av utbildningarna.

För många människor spelar alltså lokala lärcentra redan idag en viktig, och kanske avgörande roll för att de ska ha möjligheter att studera, i synnerhet med det tillgänglighetsbegrepp som introducerades i denna rapportens början. Det utgick ifrån att sociala, ekonomiska, etniska och kulturella faktorer spelar roll för om människor får, eller tar, chansen att studera vidare. Kan de mer flexibla formerna av studier som ofta bedrivs via lärcentra leda till att fler s.k. otraditionella studenter söker utbildningar? Mycket tyder på att vid lärcentra är de studerandes sociala bakgrund mer eller mindre spegelvänd mot campusstuderandes, vilket ger en unik möjlighet att via den här vägen nå s.k. otraditionella studerandegrupper. Sett ur denna synvinkel är lärcentra en form som fyller lika stor funktion för stora grupper i de större städerna, som i och för sig har en geografisk närhet till traditionella campus, som för gles- och landsbygdsbefolkningen. För många handlar det lika mycket om sociala, ekonomiska och kulturella hinder för att gå vidare till högre studier. Det handlar, som Rekryteringsdelegationen uttryckte det i ett inlägg⁵⁵, om att alla studenter behöver behandlas olika, dvs. i enlighet med vars och ens individuella förutsättningar. De lärcentra som deltagit i fokussamtalen under denna kartläggning har uttryckt en mycket tydlig målsättning att driva utvecklingen i denna riktning.

Många anser alltså att den lokala infrastrukturen som lärcentra utgör, eller kan komma att utgöra, kan bli en mycket viktig pusselbit för att begreppet det livslånga lärandet ska omsättas i praktiken. Det har framkommit i fokussamtalen att i de fall ett lärcentrum inrymmer både gymnasiala utbildningar och högskoleutbildningar i samma lokaler, bidrar detta till att högskoleutbildning ”avdramatiseras”. Samlokaliseringen ger förutsättningar för skapande av förebilder - som någon uttryckte det: ”*Kan han, så kan jag*” och kreativa möten. Den lokala arenan för lärande kan bli något av en smältdegel mellan olika utbildningsformer och nivåer.

Det har också framförts, och Glesbygdsverket delar den meningen, att lärcentra närmast torde utgöra ett villkor för att intentionerna bakom Nätuniversitetet ska lyckas. För att stora delar av högskoleutbudet i realiteten ska bli tillgängligt för alla genom att utveckla IT-stödda distansutbildningar, måste i realiteten många, på hemmaplan, ha tillgång till studiesupport samt biblioteksfunktioner och informations- och kommunikationsteknik. De allra flesta av oss behöver dessutom ha ett socialt sammanhang att verka i för att vi med ska kunna genomföra studierna.

---

⁵⁴ Validering innebär att man på olika sätt bedömer och erkänner färdigheter och kompetenser som uppnåtts genom studier, samhällsliv och arbetsliv.

⁵⁵ *Anpassa studier för individen*, Svenska Dagbladet 2002-10-14.

Sammantaget efterlyser deltagarna vid fokussamtalen och kommentarerna i enkäten ett nytt förhållningssätt till vuxenutbildning och överhuvudtaget individers lärande. Gamla strukturer och tänkesätt verkar leva kvar i alltför stor utsträckning.

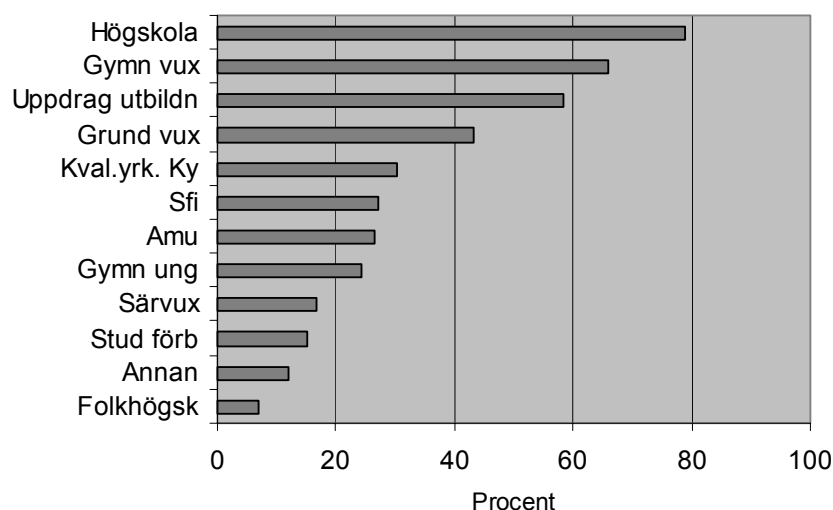
2.3 UTBILDNINGARNA VID LÄRCENTRA

2.3.1 Utbildningsformer och nivåer

Den form av utbildning som de flesta kommunala lärcentra erbjuder är ”högskole- och universitetsutbildning” följt av ”gymnasial vuxenutbildning” och därefter ”uppdragsutbildning”. Vid de 105 lärcentrakommuner som enligt enkätmaterialen erbjuder högskoleutbildning är det däremot de kvalificerade yrkesutbildningarna som ligger på tredje plats. Hur fördelningen ser ut mellan hela högskoleprogram respektive fristående kurser har i den här studien inte kartlagts men av fokussamtalen framgår att det från kommunernas sida vore önskvärt med fler programutbildningar. Exempelvis har ett antal kommunalråd i Kalmar län i en intervjustudie uttryckt att ökade utbildningsmöjligheter (läs: i detta fall programutbildning) gör regionen mer attraktiv, vilket skulle underlätta rekrytering av kvalificerad arbetskraft.

För de totalt 27 lärcentra som inte erbjuder högskoleutbildning är det grundläggande och gymnasial vuxenutbildning som dominerar utbudet.

FIGUR 6. UTBILDNINGSAVBUD.

I regionerna *skogslänens inland* och *skogslänen övrigt* kan man i de allra flesta fall ta del av högskoleundervisning via lärcentra och det är nästan lika vanligt i regionen *övriga Sverige*. Däremot är det mindre vanligt vid lärcentra i *storstadsregionerna* (se tabell 1).

TABELL 1. UTBILDNINGSPROCENT – TOTALT OCH REGION. PROCENT

Utbildning	% av lärcentra-kommuner i:				Totalt
	Skogslän inland	Skogslän övrigt	Storstadsregioner	Övriga Sverige	
Högskola	96	94	35	81	80
Kval. yrk KY	17	35	30	33	30
Gymn vux	58	77	85	56	66
Grund vux	42	42	70	35	43
Särvux	17	16	20	16	17
Sfi	38	23	45	19	27
AMU	33	39	20	19	27
Folkhögsk	4	19	10	0	7
Stud.förb	17	23	25	7	15
Uppdrag utbildn	54	71	60	53	58
Annan	21	19	15	4	12

Lärcentra kan sägas ha vuxit fram utifrån ett behov och som ett komplement för de människor som bor långt från campus. Men vid seminarierna lyftes frågor om inte storstadsinvånare också behöver den flexibilitet som lärcentra ger. Ser man till övergångsfrekvenser till högre studier så ligger även många storstadsområden under riksgenomsnittet. Om då lärcentra bidrar till att nå fler av de s.k. otraditionella grupperna med erbjudanden om högskoleutbildning så kanske etableringar av lärcentra vore motiverade även i områden med en geografisk närhet till campus.

Det har framgått vid fokussamtalen att de kommuner som har kommunstyrelsen som huvudman för lärcentra betonar tillgången till högskoleutbildning och ser den som mycket strategisk. Valet att organisera lärcentrumet under kommunstyrelsen ger utbildningsfrågorna en tydligare koppling till arbetsmarknads- och näringslivsfrågorna. Nästan samtliga av de lärcentra som har kommunstyrelsen som huvudman (31 av 35) erbjuder möjligheter till högskole- och universitetsutbildning. Ungefär hälften erbjuder även gymnasie- och uppdragsutbildning. Ungefär samma bild ger lärcentra som har angett ”annan nämnd” och ”annan” som huvudman. Vid dessa lärcentra förekommer också kvalificerad yrkesutbildning i större utsträckning. I gruppen lärcentra med barn- och utbildningsnämnden som huvudman är andelen med högskoleutbildning lägre (43 av 63).

Vad gäller utbildningsvolymen så anges gymnasial vuxenutbildning som den vanligaste förekommande utbildningsnivån vid landets lärcentra. Strax därefter kommer högskole- och universitetsutbildning men, som framgår av tabellen nedan, är avståndet ganska stort till de tredje och fjärde utbildningsformerna som är kvalificerad yrkesutbildning och grundläggande vuxenutbildning.

TABELL 2. DE TRE MEST FÖREKOMMANDE UTBILDNINGSNIVÅERNA.

Utbildningsnivå	Antal svar			Poäng Viktat resultat*
	Första hand	Andra hand	Tredje hand	
Gymnasial vuxenutb	52	21		198
Högskole-/univ. utb	44	18	10	178
Kvalificerad yrkesutb	5	14	6	49
Grundvux	4	12	12	48
Uppdragsutb	2	6	20	38
Ungdomsgymn	4	9	7	37
Svenska för invandrare		4	6	14
Arbetsmarknadsutb.			11	11
Särvux		4		8
Studieförbund			1	1
Folkhögskola				0
Annan	1	2	3	10

* Frågan har bearbetats på så sätt, att det utbildningsalternativ som angetts först, har tilldelats tre poäng, det alternativ som fått en andraplacering har fått två poäng och det alternativ som angetts på tredje plats, har fått en poäng.

Det är även intressant att notera att det åtminstone finns ett exempel på att det vid lärcentra också bedrivs/förmedlas utbildning på en högre nivå än grundläggande högskole- och universitetsutbildning. Ett citat visar på följande: ”Vi har även tillsammans med ALI ett FoU-centrum med sju doktorander knutna till Linköping, KTH, Stockholm och Luleå”. Glesbygdverket har kunnat notera att fler sådana initiativ är på väg.

2.3.2 Utbildningsformer och grad av teknikstöd

För att få en bild av utbildningarna vid lärcentra frågades i enkäten efter vilka utbildningsformer⁵⁶ som var vanligast. Här skiljdes mellan undervisning som skedde på plats⁵⁷ vid lärcentrumet, distansundervisning⁵⁸ eller decentraliserad högskoleutbildning⁵⁹.

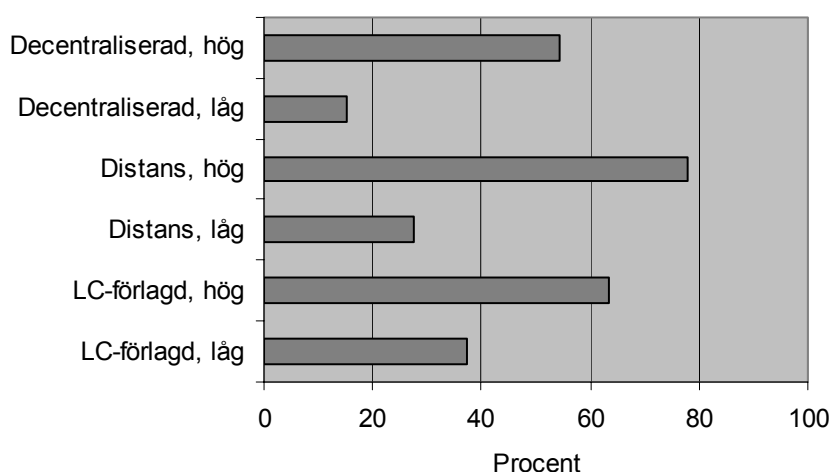
⁵⁶ Angående dessa begrepp se avsnitt 1.4.2.

⁵⁷ Här avses alla nivåer utom högskoleutbildning.

⁵⁸ Här avses utbildningar som genomfördes i distansform oberoende av utbildningens nivå.

⁵⁹ Här avses endast högskoleutbildning.

FIGUR 7. FÖREKOMMANDE KOMBINATIONER AV UTBILDNINGSFORMER OCH GRADER AV TEKNIKSTÖD.

När det gäller utbildningsformer visade det sig att distansundervisning och undervisning på plats vid lärcentrum var något vanligare än decentraliserad undervisning. För samtliga tre utbildningsformer bedömdes graden av teknikstöd som relativt hög. Svaren på frågan är en bedömning som personen som besvarade enkäten gjorde. Vad som kan betraktas som hög respektive låg grad av teknikstöd kan variera med bedömarens erfarenhet och kunskap. Vissa riktlinjer för vad som här avses gavs i guiden som bifogades enkäten (bilaga 3). Se även under avsnittet *begrepp* i denna rapport.

Lärcentra som inte alls erbjöd högskoleutbildning bedrev vanligen utbildning som genomfördes ”på plats” vid lärcentrum medan lärcentra som erbjöd högskoleutbildning angav att 25-35 % bestod av sådan utbildning. Hos dessa var det istället distansutbildning och därefter decentraliserad utbildning som dominerade.

Vilken utbildningsform de studerande skulle föredra om de hade full möjlighet att välja har inte varit möjligt att fånga upp i denna kartläggning eftersom den inte riktades till de studerande. Men enligt en annan enkät⁶⁰ som Glesbygdverket låtit bearbeta skulle de studerande till 62 procent föredra att läsa distanskurser som ges via lokala lärcentra, 33 procent skulle föredra att läsa traditionella distanskurser med samlingar vid högskolor och universitet medan 23 procent helst skulle läsa helt webbaserade kurser som kan läsas från hemmet. Det ska observeras att de svarande har kunnat ange fler än ett alternativ. Webbkurserna efterfrågas främst av dem som är 25 år och yngre medan studier vid lärcentra är mest attraktiva för dem som är mellan 26 och 45 år. Traditionella distansstudier efterfrågas i störst utsträckning av dem som är över 45 år.

2.3.3 Flexibilitet och kvalitet

Många av enkätcommentarerna präglas av ambitioner från lärcentras sida att vara mycket flexibla vad gäller utbildningsformer och teknikgrad. Från ett lärcentrum kommer följande citat; ”Vi erbjuder total flexibilitet...”. En sådan målsättning leder till stora krav på utbildningsanordnaren för att tillmötesgå detta. Från några håll har olika metod- och handböcker tagits fram för att tydliggöra gränssnittet mellan vad som är högskolans och den

⁶⁰ NITUS enkät i 12 kommuner, bearbetad av G.Roos.

kursansvariges ansvar kontra vad som åvilar det lokala lärcentrumet och den som där är ansvarig. Det uppstår lätt oklarheter mellan aktörerna.

Arbetsformen för distansutbildningar och därmed hela processen skiljer sig från verksamheten på campus. Kvalitetsfrågorna kommer i fokus vilket beskrivs i antologin ”Kvalitet och flexibel utbildning”⁶¹ och ”Guide för nätbaserad distansutbildning”⁶² som beställdes av Distansutbildningsmyndigheten (Distum). I den senare skriften ges rekommendationer för nätburen distansutbildning vid högskolor och universitet och ett urval av möjliga kvalitetskriterier. I skriften behandlas frågorna utifrån organisationens, lärarens och den studerandes synvinkel. Enligt vad Glesbygdverket erfar har även olika nätverk arbetat fram dokument, metodböcker etc. för att ringa in genomförandeprocessen och tydliggöra olika aktörers ansvar. Ett exempel är den metodbok som Högskolan i Jönköping tagit fram tillsammans med kommunerna i Jönköpings län⁶³.

Problemen beskrivs också i antologin ”Distanslärare och distanslärande.”⁶⁴ Där framförs också att i takt med att det blir fler och fler hela utbildningsprogram ställs allt större krav på planering och arbetsrutiner på såväl strategisk som operativ nivå. Genomförandeprocessen ställs också i fokus i och med inrättandet av Nätuniversitetet. Glesbygdverket erfar att Nätuniversitetet och lärcentra nu också samarbetar kring frågor som rör kompetenshöjning och former för samverkan mellan lärcentra och högskolor och universitet.

2.3.4 Diskussion - Utbildningarna vid lärcentra

Inom området lärande brukar begreppen formellt och informellt lärande användas. Ungdomsskolan, med grund- och gymnasieskola, samt högskola och universitet och övrig vuxenutbildning betraktas som mer eller mindre formella utbildningsvägar. Nya utbildningsformer växer fram och förändras över tiden, såsom inom den kommunala vuxenutbildningen och Kunskapslyftet, datortek, arbetsmarknadsutbildningar och kvalificerad yrkesutbildning. Det informella lärandet brukar exemplifieras med den kunskap som erhålls genom litteratur, konst, musik, studiecirklar, teater, kortare folkhögskolekurser etc, det vill säga, mycket av det som kan betraktas som inslag i vardagligt liv. Hur kommer lärandet att ske i framtiden och hur kommer utbildning att organiseras och genomföras? Just högskoleutbildning är kanske en utbildningsform som under längre tid sett tämligen likartad ut? Detta är frågor som i vid bemärkelse berör företeelsen lärcentra.

I propositionen Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen (prop. 2000/01:72) betonas vikten av att utveckla stöd för alla vuxnas lärande. Samtidigt finns prioriteringen av kortutbildade, de som har störst behov av utbildning. Vad kan lärcentra betyda för kortutbildade? Av enkäten framgår att alla utbildningsformer vid lärcentra, decentraliserad högskoleutbildning, distansutbildning och övrig utbildning som genomförs bedöms ha en hög grad av teknikstöd. Är den öppna lärmiljön med hög grad av teknikstöd och eget ansvar ett hinder för den kortutbildade studieovane vuxne? Eller kan lärcentra erbjuda en ny spännande studiemiljö, som kan vara mer arbetslivslik och mindre skollik, och därför lockar även den studieovane vuxne?

---

⁶¹ *Kvalitet och flexibel utbildning – en antologi, Distum Rapport 1:2002*

⁶² *FoV rapport nr 3, Lunds universitet, ISSN 1651-1689, Lund 2002.*

⁶³ *Metodboken finns tillgänglig på Högskolans i Jönköping webbplats; <http://www.hj.se>.*

⁶⁴ *Distansutbildningsmyndigheten Rapport 6:2002, ”Distanslärare och distanslärande”.*

En annan reflektion kan göras kring att de utbildningar som genomförs vid lärcentra verkar ha en hög grad av tekniskt stöd. Vanligen brukar detta förväntas attrahera män i högre grad än kvinnor. Ändå återfinns en större andel av kvinnliga studerande vid lärcentra än i övrig utbildning. Det är t o m så att de kvinnor som besvarat Nitusenkäten i högre grad än männen kan tänka sig att läsa helt webbaserat. Men det finns också skillnader mellan olika åldrar; yngre är mer benägna än äldre att studera med teknikstöd

Av studien kan konstateras att verksamheten vid lärcentra framförallt spelar en roll när det gäller att tillhandahålla gymnasial vuxenutbildning och högskoleutbildning. Det är de utbildningsformerna som dominerar stort, därefter är det kvalificerad yrkesutbildning och uppdragsutbildning som förekommer. Gymnasieutbildning för ungdomar, arbetsmarknadsutbildning och svenska för invandrare bedrivs också, men är betydligt ovanligare. Dock verkar det finnas utvecklingsmöjligheter, exempelvis har det framförts synpunkter på att folkbildning och andra typer av utbildningar i större utsträckning skulle kunna vara representerade vid lärcentra. Varför så inte är fallet har inte kunnat analyseras närmare i denna kartläggning.

När det gäller kontakterna med högskolor och universitet upplever kommunerna att dessa kontakter under senare år blivit allt mer positiva. Kommunerna tycker sig märka att det finns ett större intresse från högskolorna att tillmötesgå deras önskemål. Kommunerna får ganska många direkta erbjudanden om distanskurser ut till lärcentra. Dock verkar det finnas en brist på hela program. Flera har betonat risken att ”marknaden”, exempelvis via Nätuniversitetet, översköjs med en mängd fristående kurser på A-nivå.

Det finns olika uppfattningar om huruvida utbildningarna som ges utanför campusorter bör vara å ena sidan s.k. riktade, decentraliserade utbildningar som genomförs på plats eller å andra sidan rena distansutbildningar som genomförs med hjälp av informations- och kommunikationsteknik. De flesta utbildningarna genomförs i praktiken med inslag av båda dessa beskrivna ytterligheter och de flesta förespråkar i allmänhet en blandning, bland annat beroende på ämnets karaktär och målgrupp.

Ett problem som dock flera anför är när stora satsningar och investeringar görs för att utveckla och genomföra decentraliserade utbildningar i mindre folktäta områden. En erfarenhet är att sökandetrycket minskar efter, en i sammanhanget, ganska kort tid. Därför vore det en fördel om utbildningar som genomförs ”på plats” redan från början medvetet satsar på att göra dem alltmer flexibla och distansoberoende. Efter en tid blir det då möjligt att ”rotera” dem mellan olika orter, när den första marknaden är mer eller mindre mättad. Idag uppfattar kommunföreträdare att utbildningarna efter pilotperioden förs till campus och därmed delvis ”går förlorade” för invånare och näringsliv i de kommuner som ursprungligen tog initiativ till de nya och ofta innovativa utbildningarna och som också finansierat stora delar av utvecklingskostnaderna. Även när det gäller andra utbildningsformer, inte minst KY-utbildningarna, finns åsikter att de i större utsträckning bör organiseras så att de görs mer flexibla, distansanpassas och därmed också blir möjliga att rotera mellan olika orter.

En problematik som hänger samman med det ovan anförda, det vill säga fasta former och genomförande, är att representanter för många lärcentra tycker att högskolor och universitet är alltför rigida när det gäller att bestämma samlingsorter i förväg, antalet fysiska möten eller att det krävs en viss storlek på studiegrupperna. En större flexibilitet och tydlighet om vad som gäller efterlyses inte minst med tanke på de studerandes behov. Detta gäller också tidpunkter och förfarande vid antagande till utbildningar. Man menar att andra utbildningsanordnare under senare år har utvecklat en mycket större förmåga att agera snabbt och utifrån omvärldens krav.

Den kritik som framförs när det gäller högskolornas insatser pekar framförallt på att kvalitetsfrågorna måste hanteras. Decentraliserade utbildningar och distansutbildningar innebär

att *formen* och därmed även själva *lärprocessen* ser annorlunda ut än vid campusförlagd utbildning. Det innebär att själva lärprocessen måste kvalitetssäkras utifrån dess speciella förutsättningar. Det finns annars en stor risk att de studerande, som dessutom ofta är mindre studievana, ”skräms bort” med bland annat dålig genomströmning och sämre ekonomi som följd. Naturligtvis ligger i detta att det finns ett stort behov av lärare och handledare som har särskild kompetens och intresse för att arbeta med just flexibla distansutbildningar.

Utbildningsanordnaren har ansvar för utbildningens genomförande och kvalitet. Men i och med att utbildningen genomförs via lokala lärcentra kan det uppstå situationer när detta blir otydligt och det blir viktigt att klargöra ansvarsförhållandet. Om fler anordnare och lärcentra blir inblandade och om distanskurserna och antalet distansstuderande ökar i volym blir gemensamma kvalitetskriterier allt mer angelägna. Det finns metod- och handböcker som tagits fram av olika aktörer. Under kartläggningsarbetet har många aktörer fört fram att det i takt med att distansutbildningarna och det gränslösa samarbetet ökar också behövs gemensam kunskap om vad som är kvalitet när det gäller IT-stödd distansutbildning. Det arbete som har påbörjats bland annat mellan Nätuniversitetet och lärcentra inom detta området är positivt och bör lyftas fram.

Överhuvudtaget ställs krav på flexibilitet och anpassning av utbildningen, såväl vad gäller innehåll som genomförande. Lärcentra har egna ambitioner att ställa krav på utbildningsanordnarna att utveckla sin verksamhet i den riktningen och också att agera så att olika behov hos de studerande tillgodoses. Om nu antalet distansstuderande ökar, bland annat genom satsningen på Nätuniversitetet, så blir det ännu viktigare att gränssnittet mellan utbildningsanordnaren och det lokala lärcentrumet fungerar eftersom en ökad volym på ett annat sätt förutsätter upparbetade rutiner.

2.4 SERVICE

2.4.1 Vad kan de studerande få hjälp med vid ett lärcentrum?

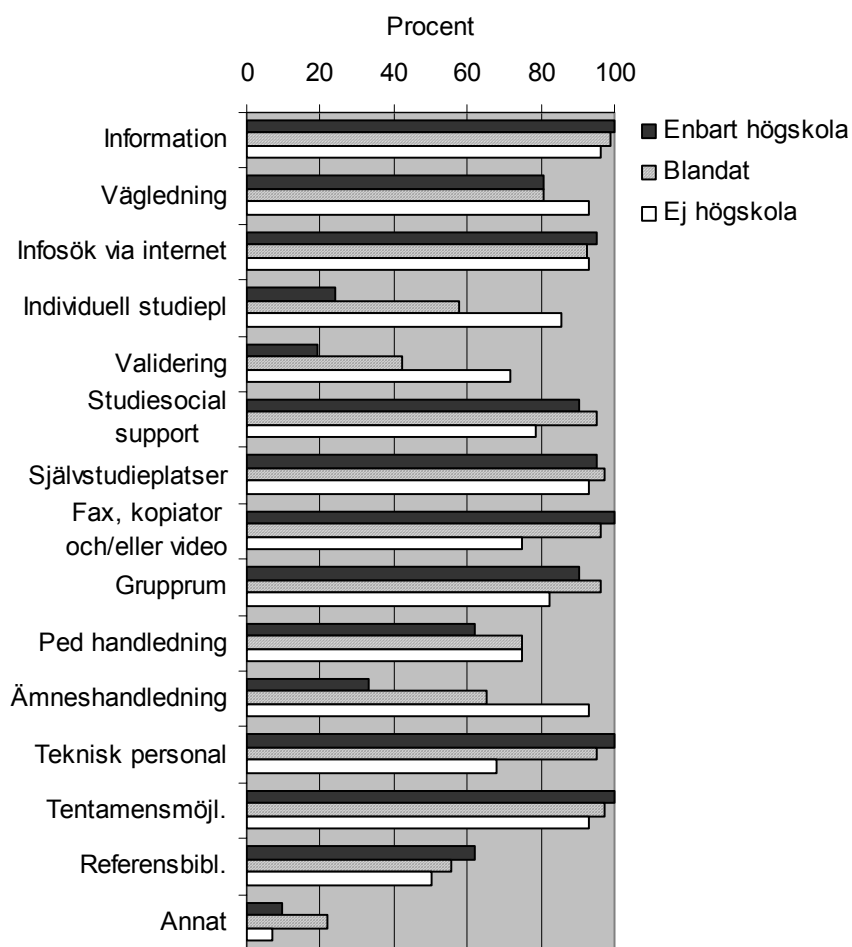
Servicefunktioner som information, självstudieplatser och tentamensmöjligheter förekommer vid så gott som varje lärcentrum. Individuell studieplanering, validering⁶⁵ och ämneshandledning är servicefunktioner som vanligen *inte* är tillgängliga vid lärcentra där det enbart finns högskoleutbildning. Vissa funktioner som validering och vägledning erbjuds ibland genom samarbete med andra enheter.

---

⁶⁵ Validering innebär att man på olika sätt bedömer och erkänner färdigheter och kompetenser som uppnåtts genom studier, samhällsliv och arbetsliv.

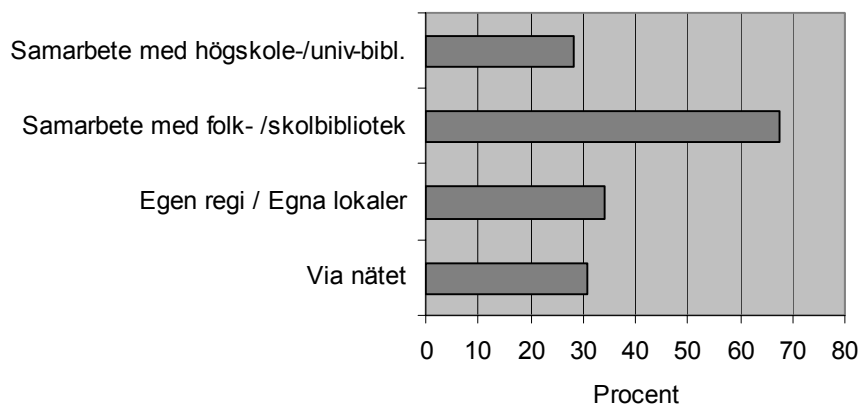

FIGUR 8. FUNKTIONER TILLGÄNGLIGA FÖR STUDERANDE VID LÄRCENTRUM. FÖRDELNING PÅ LÄRCENTRUMTYP.

Lärcentra som enbart har högskoleutbildning använder nätet och samarbetar med högskole-/universitetsbibliotek i större utsträckning för att lösa bibliotekstjänsterna, medan lärcentra utan högskoleutbildning oftare har bibliotek i egen regi/egna lokaler. I kommentarerna uttrycker sex kommuner att deras referensbibliotek är under uppbyggnad.

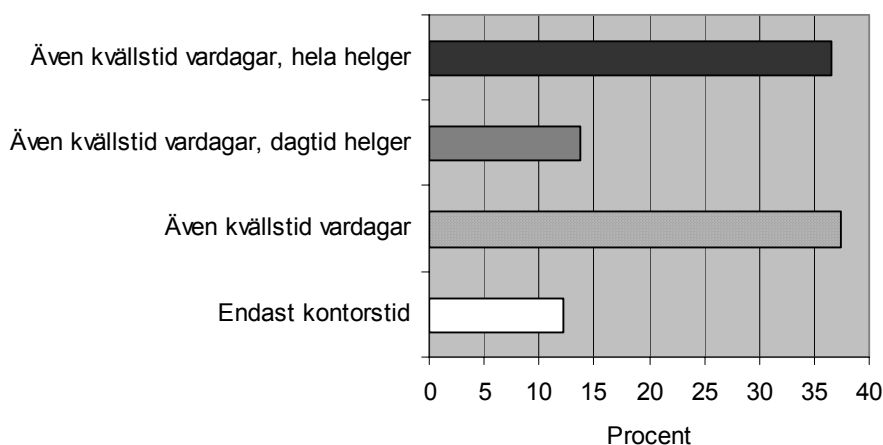
FIGUR 9. REFERENSBIBLIOTEK – OLIKA TYPER.

Biblioteken har fått en annorlunda roll under senare år, detta bland annat p g a IT-utvecklingen som gör digital nätbaserad information tillgänglig för alla som är knutna till en viss högskola. Rollen har förändrats även p g a nya undervisningsformer och pedagogiskt nytänkande som ger biblioteken en förstärkt pedagogisk funktion. Biblioteken arbetar mot målet att ge det ökande antalet distansstuderande en biblioteksservice som är jämförbar med den man kan få på campus. Idag skickar exempelvis de flesta universitets- och högskolebibliotek utan kostnad hem litteratur till sina distansstudenter. I de fall studenten bor i ett län där biblioteket anslutit sig till länsbibliotekets logistikkedja, kan man återlämna böckerna till sitt folkbibliotek och därmed inte behöva betala returporto⁶⁶. Även inom Statens Kulturråd pågår arbete och projekt för att utveckla bibliotekens funktioner och bibliotekariernas kompetens att kunna arbeta gentemot de distansstuderande. Goda exempel visar att lärcentra och bibliotek samverkar i många delar av landet. Exempel är inrättande av studiebibliotekarier, gemensam katalogsökningfunktion, gemensamma lokaler, utbildningar och konferenser, ”bibliotekarie utan bibliotek” som går emellan olika enheter och vars kompetens betonas⁶⁷.

Kartläggningen visar att öppettiderna är relativt generösa, ofta genom att passerkort delas ut eller att andra överenskommelser görs. Hälften har öppet vardagskvällar och dagtid på helgerna och 35 procent har även öppet helgkvällar.

FIGUR 10. LÄRCENTRAS ÖPPETTIDER.

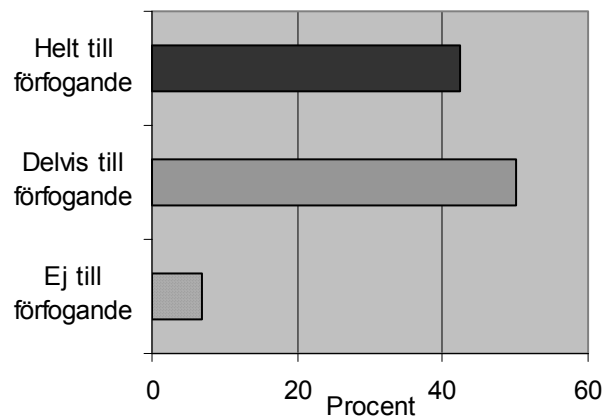

En aspekt av service är i vilken utsträckning denna service kan nyttjas av externa studerande, dvs. studerande som följer utbildningar som inte administreras av lärcentrumet. Här är tillgängligheten god även för dessa studerande. 93 procent av lärcentra står helt eller delvis till förfogande för dem. I några kommuner får de passerkort för tillträde dygnet runt; i andra kommuner innebär det att de har möjlighet att tentera där eller kanske nyttja studierummen. Vissa begränsningar kan finnas, t ex att de ”egna” studenterna har företräde eller att man ska vara skriven i kommunen.

⁶⁶ Harnesk J. *Biblioteksservice för distansstuderande – En förstudie*. Distum 7:2002.

⁶⁷ *Sammanställning över biblioteksprojekt, Statens Kulturråd*.

FIGUR 11. LÄRCENTRAS TILLGÄNGLIGHET FÖR EXTERNA STUDERANDE.

Vid de lärcentra som enbart har högskoleutbildning är tillgängligheten för externa studerande störst.

2.4.2 Diskussion – Service

Studerande kan, som framgår av avsnittet om service vid lärcentra, vanligtvis få hjälp med en mängd olika servicetjänster. Lärcentra med enbart högskoleutbildning erbjuder i något högre grad informationsrelaterade tjänster, tentamensmöjligheter, referensbibliotek och teknisk support medan lärcentra utan högskoleutbildning eller med blandat utbildningsutbud i högre utsträckning erbjuder hjälp med individuella studieplaner och validering. Detta kan förmodligen tolkas så att de senare tjänsterna har utvecklats mer inom vuxenutbildningen generellt än inom högskolesektorn.

Svaren tillsammans med diskussionerna vid fokussamtal och seminarier pekar mot att en utveckling av biblioteksfunktionen är en mycket viktig kvalitetsfråga. Samverkan mellan högskole- läns- och kommunbiblioteken är nödvändig för att lösa problemen. Det finns goda exempel på sådant samarbete vilka bör uppmärksammas och spridas.

När det gäller öppettiderna så får de ses som generösa. Lärcentra med enbart högskoleutbildning har öppet i störst utsträckning. Seminariedeltagarna betonade vikten av att öppettiderna motsvarar de studerandes efterfrågan, bland annat eftersom många läser parallellt med ett förvärsarbete och behöver ha tillgång till studiemiljöer utanför kontorstid. Men detta är en kostnadsfråga och några av lärcentrarepresentanterna framförde att pengarna inte har räckt till för att installera passerkort som annars verkar vara det vanligaste sättet att ge de studerande tillgång till lärcentrumet.

Exempel på kostnader som en del lärcentra framhållit är att deras tjänster efterfrågas av personer som bor i en grannkommun som inte har något lärcentrum. För några kommuner tycks detta vara ett växande ”problem”. Det kan gälla tentamina på helger eller långa uppkopplingar för enskilda deltagare i videokonferenser mot högskolor på andra håll i landet. En synpunkt som framförts på seminarierna är att detta tycks förekomma framförallt i kommuner som ligger i anslutning till större städer som i sin närhet har högskola eller universitet. En fråga som kan ställas är om det inte minst bland storstädernas befolkning finns ett mycket stort behov av just den service som lärcentra erbjuder? Kommer ett sådant behov att öka om volymen distansutbildningar ökar genom satsningen på Nätuniversitetet? Från vissa högskolor talas det om att organisera någon form av lärcentraupplägg *inom* campus och på vissa orter diskuteras ett

eventuellt samarbete mellan kommunen och högskolan/universitetet för att tillhandahålla lärcentra.

För de mer ovana studerande är ofta själva mötesplatsen, studiegruppen och den studiesociala ”supporten” och arrangemangen av mycket stor vikt. De som läser parallellt med yrkesarbete uppskattar ofta en stor flexibilitet när det gäller när och var studierna kan genomföras. För dem torde ett närmare samarbete med aktuella företag och arbetsplatser, dit delar av lärcentras verksamhet flyttar ut, vara mycket välkommet. Att så också i viss mån sker har Glesbygdverket kunnat konstatera vid studiebesök och fokussamtal.

Förekomsten av lärcentra har också en demokratisk aspekt eftersom de kan betraktas inte bara som en utbildningsmiljö utan också som en social arena, en mötesplats för människor. Vilken betydelse detta har för människor och samhällen bör enligt Glesbygdverkets mening studeras ytterligare.

I en del kommuner märks en ambition att via s.k. minilärcentra ytterligare öka tillgängligheten till utbildning. Ibland sker detta i samarbete med andra aktörer, som bibliotek eller kvarters- eller byastugor, vilka kan spela en mycket stor roll för människor som inte bara har långt till campus utan även kommunens tätort.

2.5 TEKNIK

2.5.1 Tillgång till datorer

Tillgången till datorbaserade arbetsplatser verkar vara god vid lärcentra, även om det inte går att få någon absolut bild av vilka resurser man förfogar över. Ofta samnyttjas utrustningen mellan olika utbildningsformer, vilket gör att tillgängligheten kan vara begränsad. Det innebär dock sannolikt att resursutnyttjandet som helhet blir bättre.

De allra flesta datorarbetsplatser som finns vid lärcentra är både Internetanslutna och multimediuutrustade, vilket får ses som en grundförutsättning för att kunna använda de applikationer och plattformar som ofta behövs i utbildningssammanhang.

En övervägande majoritet av dem som svarade på denna fråga (100 av 121) har fast uppkoppling mot Internet som bas för sin datorkommunikation. I storstadsregioner och vid lärcentra som inte bedriver högskoleutbildning är detta något mindre vanligt.

Viktigt för att kunna utnyttja de möjligheter som IT erbjuder för t ex distansutbildning är vilken kommunikationskapacitet det finns tillgång till. I enkäten har frågan ställts om vilken kapacitet som finns till förfogande. Svaren är dock svårtolkade eftersom det finns vissa brister i kvaliteten. Av de 95 kommuner som gett tolkningsbara svar har 84 procent uppgett att lärcentra har tillgång till en kapacitet på 2 Mbit/s eller mer. 27 procent har mer än 10 Mbit och 9 procent har tillgång till kapaciteter över 100 Mbit. De senare är oftast anslutna till SUNET⁶⁸ via högskola eller universitet i regionen. 8 procent har kapacitet som understiger 1 Mbit. Det finns inga tydliga skillnader mellan de olika regionerna vad gäller kommunikationskapacitet

2.5.2 Videokonferens/telebild

Möjligheten att använda videokonferens/telebild är ofta central för lärcentra och 102 kommuner svarar att de har denna möjlighet, vilket får anses vara mycket högt. Majoriteten av dessa (70) använder ISDN för denna kommunikation och uppger även att de kan ha flera mottagare

---

⁶⁸ Universitetens och högskolornas gemensamma datanät.

uppkopplade samtidigt (punkt till multipunkt). För att göra detta är man dock även beroende av en s.k ”brygga”⁶⁹, vilken ofta finns hos någon extern aktör såsom kommunikationsoperatören. Den omfattande användningen av videokonferenser antyder att utrustning och infrastruktur är av ganska god kvalitet och att man har en hög användarmognad.

De lärcentra som inte har högskoleutbildning, har i betydligt mindre omfattning utrustning för videokonferens.

2.5.3 Den tekniska supporten vid lärcentra

Det stora teknikberoendet vid genomförandet av utbildningen medför också att det finns behov av att kunna få stöd när utrustningen inte fungerar eller för att kunna nyttja den tekniska utrustningen på ett optimalt sätt.

Knappt hälften av de lärcentra som svarat på frågan har särskild teknisk personal knuten till centrumet (55 av 119). Ytterligare 27 har tillgång till teknisk resurs som kan påkallas vid behov. Totalt innebär det att 2/3 av lärcentra har tillgång till teknisk personal. Hos övriga är det den ”vanliga” personalen som sköter även den tekniska supporten.

Lärcentra med endast högskoleutbud tar in teknisk personal vid behov i större utsträckning än lärcentra med andra utbildningsutbud. En del av lärcentra har mer än en sorts teknisk support. Några få lärcentra av dem som inte har högskoleutbildning anger att teknisk support saknas.

2.5.4 Tekniska problem

Som nämns ovan är lärcentra starkt teknikberoende, vilket också genererar en del problem med att få utrustning att fungera.

Totalt har 86 lärcentra uppgett någon typ av tekniskt problem. Nedanstående tabell återger de mest frekventa svaren.

TABELL 3. VANLIGASTE TEKNISKA PROBLEM VID
DISTANSUTBILDNING

Typ av problem	Antal
Många olika teknikkrav/ verksamhet som ställer stora tekniska krav	5
Telebildanvändning (oftast bryggproblem)	32
Andra typer av kommunikations- eller uppkopplingsproblem	11 ⁷⁰
Bandbredd/kapacitet	4
Driftstörningar ⁷¹	14
Problem med lokala datorer eller nätverk	11
Kompetensbrister hos personal eller elever	6

Det absolut vanligaste problemet är bristande funktion vid telebildanvändning, vilket fått 32 markeringar i enkätsvaren. Vanligast är problem med bryggfunktionen vid konferenser med flera uppkopplingar, men även i övrigt anger många problem med nedkopplingar i ISDN-nätet

⁶⁹ Vid hopkoppling av fler enheter på olika platser för samtidig kommunikation.

⁷⁰ 5 av dessa har skrivit ISDN ospecificerat. Detta kan lika gärna avse problem med telebilduppkoppling eftersom denna oftast går via ISDN.

⁷¹ Kan avse allt från problem med operatörer via kabelbrott till strömavbrott

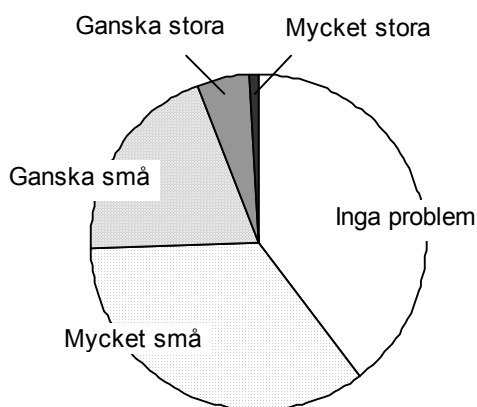
etc. Även andra typer av kommunikations- och uppkopplingsproblem i tele- och datanätet förekommer (11 svar). Flera av de svarande har angett att de har problem med ISDN-uppkopplingen, varför dessa kanske lika gärna kan föras till kategorin telebieldanvändning, eftersom ISDN är den vanligaste plattformen för telebieldanvändning.

Andra typer av driftstörningar har också en hög svarsfrekvens. Det gäller allt från fel hos operatörer till fysiska fel som avrävda kablar och strömavbrott. Därefter kommer lokala problem med servrar och datorer (11 svar), något som väl knappast skiljer sig från någon annan arbetsplats. Problem relaterade till bristande kapacitet eller bandbredd uppger bara fyra.

Att verksamheten som bedrivs ställer för stora eller disparata krav på utrustning eller infrastruktur verkar inte heller vara något dominerande problem i verksamheten.

Förutom rent tekniska problem med datorer och kommunikationsutrustning finns det också en lång rad applikationer och plattformar som används i t ex distansutbildning med IT-stöd. Detta ställer krav både på datorutrustning och kompetens hos lärcentrapersonal. Studien visar dock inte att det skulle vara ett dominerande problem. Diagrammet nedan visar att $\frac{3}{4}$ av lärcentra inte upplever några problem eller gör det i mycket liten utsträckning. Sju lärcentra anger att de har ganska eller mycket stora problem. Detta kan illustreras med följande citat från ett lärcentrum; *"De universitet och högskolekurser vi samarbetar med använder 13-14 olika plattformar, vilket är långt ifrån användarvänligt och ställer höga krav på lärcenterpersonalen"*..

FIGUR 12. PROBLEM MED UTBILDNINGSPLATTFORMAR

2.5.5 Diskussion - Teknik

Enligt enkäten verkar lärcentra vara relativt välförsörjda med teknik och i rimlig omfattning också med stöd för att använda denna. De problem som framkommer har till allra största del att göra med telebieldanvändningen, och då oftast olika typer av kommunikationsproblem, vanligast vid användning av s.k "brygga". Samtidigt framgår i andra sammanhang att högskolornas olika utbildningsplattformar inte är helt lättadministrerade och kan åtminstone för de datorovana studerande innebära klara introduktionsproblem.

Sett i ljuset av att lärcentra ska kunna utgöra en infrastruktur för utbildning som förmedlas av olika aktörer som finns i olika delar av landet (eller världen) bör det också uppmärksammas vissa problem med IT-infrastrukturen. Många lärcentra har mycket god kapacitet för Internetkommunikation och videomöten, men endast knutet till den egna regionen, genom att man är ansluten till ett regionalt nät. Det innebär mycket goda förutsättningar så länge man håller sig till utbildningsanordnare inom regionen.

Vid fokussamtalen framkom att bilden av problemen kring teknikanvändandet är mångfasetterad. Sannolikt hade den också sett annorlunda ut om frågorna hade riktats direkt till de studerande, exempelvis kring utbildningsplattformar.

Det finns en risk att den nu pågående utbyggnaden av lokal och regional IT-infrastruktur kommer att kunna förstärka skapandet av lokala och regionala ”broadbandsöar” eftersom det inte finns någon övergripande nationell strategi för hur dessa nät ska byggas och länkas samman. Nätet består av delar som inte alltid passar ihop. IT-kommissionens m fl vision om ett väl strukturerat nät riskerar att förbli en vision. En utveckling mot tjänster som i allt högre grad är interaktiva och som kräver betydande bandbredd kräver ett välstrukturerat sammanhängande nät utan inlåsningseffekter. IT-kommissionen pekar i sin rapport ”Breddtjänster – ett nytt skede i IT-politiken” (SOU 2002:51) på behovet av en nationell bredbandsplan.

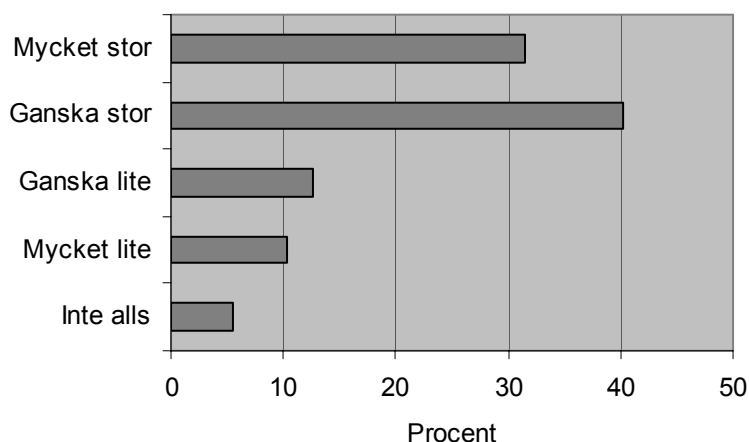
2.6 BEHOV, EFTERFRÅGAN OCH UTBUD VID LÄRCENTRA

En övervägande majoritet, drygt 70 procent, anger att de genomfört analyser av behov/efterfrågan på utbildningar under år 2001. Lärcentra som erbjuder endast högskoleutbildning anger i något större utsträckning än lärcentra utan högskoleutbildning eller med blandat utbud att de genomfört behovs-/efterfrågeanalyser. Lärcentra i *skogslänen* verkar vara mer aktiva än övriga regioner. Lärcentra i småkommuner som erbjuder högskoleutbildning ligger på ungefär samma nivå som övriga medan de utan högskoleutbildning ligger under genomsnittet.

Kommentarerna är få men indikerar varierande ambitionsnivåer. När det gäller analysmetoder har dialog med olika aktörer fått det absolut högsta värdet medan enkäter verkar förekomma relativt sällan. Vid seminarierna betonades att det behövs kompetens- och metodutveckling när det gäller lärcentras arbete med analys och matchningsproblematik. En sak är att konstatera att det finns ett utbildningsbehov men hur ska man arbeta för att detta ska bli till faktisk efterfrågan?

På frågan i vilken utsträckning lärcentra agerar gentemot utbildningsanordnare när det gäller att påverka utbudet av utbildningar vid lärcentra svarar 91 av 125 att man i mycket stor eller ganska stor utsträckning agerar för att påverka utbudet men det syns tydliga variationer mellan skilda lärcentragrupper.

FIGUR 13. GRAD AV AGERANDE GENTEMOT UTBILDNINGSANORDNARE VAD GÄLLER UTBUD

I gruppen som endast har högskoleutbildning anger ca 85 procent av kommunerna att man i mycket eller ganska stor utsträckning agerar gentemot utbildningsanordnare. Lärcentra med blandat utbud agerar också i stor utsträckning, ca 75 procent, medan man vid lärcentra utan

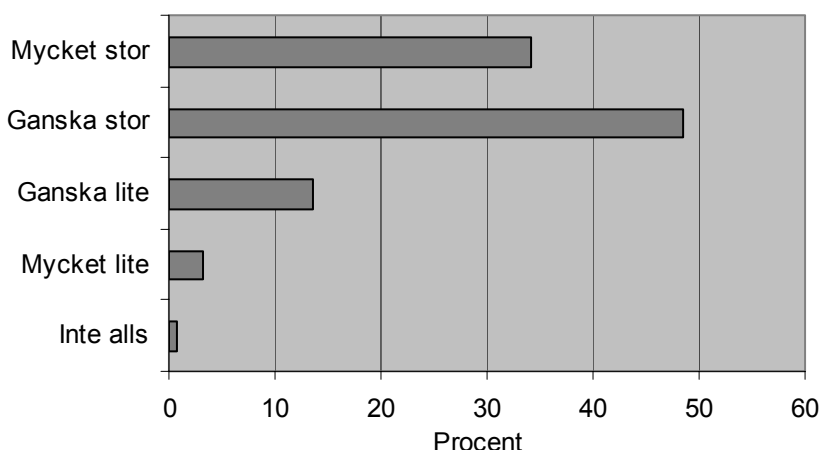
högskoleutbildning ligger på ca 45 procent. En förklaring till detta torde vara att de lärcentra som framförallt erbjuder utbildning på gymnasienivå samarbetar med utbildningsanordnare som finns på nära håll, eller kanske t o m finns inom samma organisation (exempelvis Komvux).

Småkommunerna som har högskoleutbildning i sitt utbud är något mer aktiva än genomsnittet. Nästan alla lärcentra i *skogslänens inland* anger att de agerar i stor eller ganska stor utsträckning gentemot utbildningsanordnare i syfte att söka påverka utbudet medan motsvarande värde för *storstadsregionerna* ligger på ca 50 procent.

När det gäller lärcentra med olika huvudmän kan en högre ambition märkas hos lärcentra med kommunstyrelsen som huvudman. Lärcentra med ”annan huvudman” har också en stor andel av ”mycket stor” men samtidigt är det fler som anger (självkritiskt?) att de i mycket liten eller ganska liten utsträckning agerar gentemot utbildningsanordnare. För småkommunernas del är bilden något annorlunda. I gruppen som har ”annan huvudman” är det sex av åtta lärcentra som anger att de agerar i mycket eller ganska stor utsträckning gentemot utbildningsanordnare. Kontakterna med utbildningsanordnarna sker endera genom agerande från ett enskilt lärcentrum gentemot anordnaren eller genom agerande via medlemskap i nätverk.

En annan fråga är om det utbud man kan tillhandahålla verkligen stämmer överens med de behov av – och den efterfrågan på utbildningar som finns lokalt i kommunen. I nedanstående figur illustreras de lärcentraansvarigas syn på den frågan.

FIGUR 14. I VILKEN UTSTRÄCKNING UTBUD MOTSVARAR EFTERFRÅGAN OCH BEHOV

Generellt kan man säga att bilden är mycket positiv. De flesta kommunerna ger ett positivt svar på frågan om de anser att utbudet av utbildningar är styrt av behov och efterfrågan. De lärcentra som endast tillhandahåller högskoleutbildning är något mindre nöjda, men även där uppgår siffran till ca 75 procent. Den region som ser det mest positiva sambandet mellan utbud och behov/efterfrågan är *skogslänens inland*. När det gäller indelningen av materialet i huvudmannaskap ges det högsta värdet av lärcentra med ”annan huvudman”. Här uppgår andelen ”i stor –” eller ”i mycket stor utsträckning” till ca 95 procent. De kommuner som bildat kommunalförbund eller andra typer av mer fasta samarbetsformer har vid intervjuerna betonat att detta betytt mycket för denna utveckling, de har blivit starkare och fått bättre möjligheter att förhandla med högskolor och universitet. Samtidigt ger några kommentarer dock en mer negativ bild: ”Ingen respons hittills. Möten med högskoleföreträdare har ägt rum. Dessa ska fundera över hur vi ska samarbeta!” och ”Vi får långt ifrån allt vi önskar och ibland sådana kurser vi inte önskat. Men våra önskemål är i mycket stor utsträckning styrda av efterfrågan”.

Vid seminarierna har framkommit att bemötande och attityder från högskolor och universitet har förändrats positivt under senare år. Däremot finns ”leverans- och kvalitetsproblem” som berörs i nedanstående diskussion.

2.6.1 Diskussion - Behov, efterfrågan och utbud vid lärcentra

Lärcentra har och kan framförallt komma att få en stor roll när det gäller den s.k. matchningsproblematiken, dvs. att få utbud och efterfrågan av utbildningar att stämma. Det är mycket vanligt att lärcentra genomför analyser av behov och/eller efterfrågan på utbildningar, men det verkar finnas en hel del att göra för att utveckla metoder och modeller för detta. Det kan handla om att i samspel med individer och företag/branscher ta fram individuella studieplaner och kravspecifikationer på utbildningspaket. Behovet av att blanda utbildningsnivåerna poängteras, vilket ställer nya krav på utbildningsanordnarnas flexibilitet, exempelvis att kunna tillhandahålla endast vissa moduler av utbildningarna.

Många lärcentra arbetar en hel del med rekrytering men här verkar det finnas utrymme för utveckling av metoder. Under senare år har olika satsningar fokuserat på denna fråga och rimligen bör erfarenheter finnas bland olika aktörer, som exempelvis arbetat med uppsökande verksamhet. Facken och branschorganisationer finns ofta med i dessa sammanhang. Utifrån kartläggningen kan det konstateras att samspelet mellan olika aktörer, via ett lokalt kompetensråd eller motsvarande, är viktigt och kan bli bättre. Erfarenheter från exempelvis Kunskapslyftet och nu de projekt som Rekryteringsdelegationen stöttar, bör tas till vara eftersom det också ur nationellt perspektiv behövs kunskap och spridning av metoder och erfarenheter. Det är viktigt att fundera över lämpliga aktörer och kanaler för detta arbete.

En större medvetenhet och vilja behövs från företagets sida för att inventera och formulera företagets kompetensbehov. Det behövs också en större vilja från arbetsgivarnas sida att organisera arbetet så att redan yrkesverksamma ska kunna/orka genomföra kompetenshöjande studier parallellt med sina arbeten och t ex familjeliv. Det problemet tangerar även styrsystemet för högskolornas och universitetens medelstildelning som *inte* uppmuntrar till utbildningar på halv- och kvartsfart, som ofta är de yrkesverksamma studerandes önskemål och behov. Dessutom finns inget mätbart politiskt mål beträffande vuxnas akademiska studier. Det torde ytterligare minska högskolornas och universitetens benägenhet att verka för ökade volymer av vuxenstuderande.

Från kommunala lärcentra efterfrågas ett större programutbud och kurser som sammantagna kan leda till examina. Det finns en stor oro för att det ska uppstå en ”vildvuxen flora” av fristående distanskurser på A-nivå, dvs. 1-20 poäng. En oro som verkar vara befogad med tanke på att av ca 1 200-1 300 kurser som registrerats vid Nätuniversitetet är mer än hälften fempoängskurser. Kommunerna efterfrågar ett system där behov och efterfrågan i högre utsträckning kan påverka utbudet. Frågor som kan ställas med anledning av etableringen av Nätuniversitetet är om distansutbudet väsentligt kommer att öka och också om det kommer att förändras till sitt innehåll? Och hur ska de studerande få inflytande över vilka kurser som erbjuds?

Det verkar finnas svårigheter att i högskolesystemet möta den efterfrågan som finns från lokala och regionala aktörer. Det är då dels högskolans planeringsperioder som upplevs långa, detta i en tid när näringslivet mer och mer använder begrepp som ”just in time” och individer vill kunna börja studera på relativt kort varsel. Dels handlar det om att det upplevs som svårt att få fram det innehåll som efterfrågas av näringslivsskäl. Ett skäl kan vara att kunskapsbildningen i högskolevärlden ligger efter branschernas kompetensbehov. Det senare leder bland annat till att även om betydelsen av ett omfattande samarbete med den högskola som ligger närmast betonas,

så menar många att det är lika viktigt att regionen/kommunen har möjligheter att samverka med högskolor i hela landet och även internationellt.

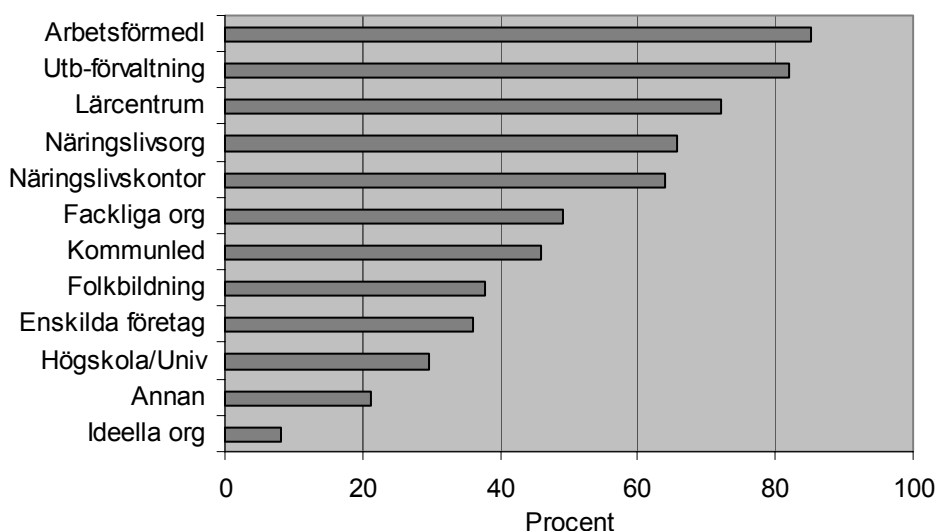
Betydelsen av nätverk och organiserat samarbete för att fånga upp behov, stimulera enskilda och företag till studier samt kanalisera detta till efterfrågan till utbildningsanordnare är mycket tydlig. Samspelet mellan aktörer på lokal/kommunal nivå respektive regional och nationell nivå behöver utvecklas. Vilken roll kommer Nätuniversitet att få för att kommunicera dessa frågor? Kommer andra aktörer, nämligen lokala och regionala kompetensråd, att i framtiden spela större roll än idag för denna kommunikation? Sammantaget finns det ett stort behov av att fånga upp gjorda erfarenheter och föra en strategisk diskussion på såväl regional som nationell nivå om hur samspelet mellan kommuner och högskolor/universitet kan utvecklas.

2.7 LÄRCENTRAS SAMSPEL MED OMGIVNINGEN

2.7.1 Lärcentras relation till det lokala kompetensrådet

Av de kommuner som besvarat enkäten anger 61 att det finns ett lokalt kompetensråd eller en organisation som kan tänkas ha motsvarande funktion. Arbetsförmedlingen är den aktör som oftast ingår, tätt följd av kommunens utbildningsförvaltning och lärcentrum.

FIGUR 15. FÖREKOMST AV, OCH DELTAGANDE I, LOKALT KOMPETENSRÅD

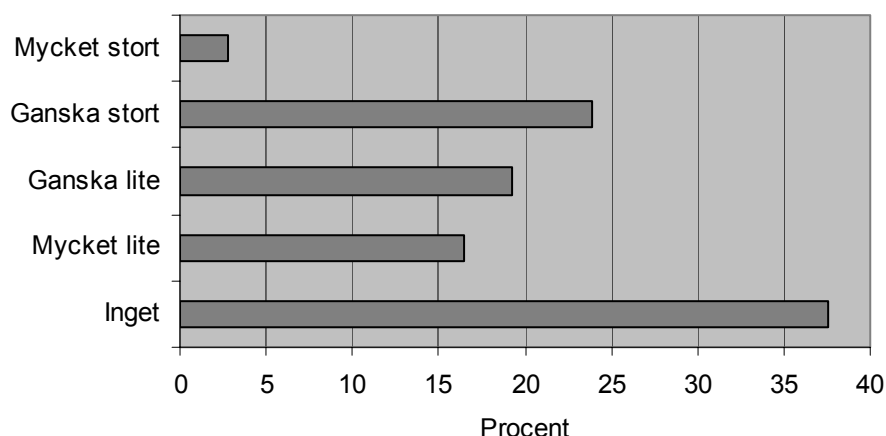
Ofta ingår även näringslivsorganisationer och kommunens näringslivskontor medan fackliga organisationer och kommunledningen ingår i knappt hälften av de lokala kompetensråden. Bland de kommuner där lärcentrumet inte erbjuder högskoleutbildning är kommunledningen och lärcentrumet mer sällan representerade.

Av 62 svar anger ca 45 procent att det finns ett utvecklat samarbete eller att lärcentrumet helt enkelt har en samordnad organisation med det lokala kompetensrådet. Hos de lärcentra som har ett blandat utbildningsutbud är siffran lägre. När det gäller lärcentra i storstadsregioner så svarar en kommun att de har en samordnad organisation och övriga fyra att de har ett utvecklat samarbete med det lokala kompetensrådet. I regionen *skogslänens inland* är andelen lärcentra som anger att de har ett utvecklat samarbete eller samordnad organisation färre än i *storstadsregionerna* och *övriga Sverige*. Tendensen märks också bland lärcentra i *skogslänen övrigt*.

2.7.2 Lärcentras relation till det regionala kompetensrådet

Frågan om lärcentras förhållande till det regionala kompetensrådet är avsedd att ge indikationer på samspelet mellan den kommunala och regionala nivån. Fler lärcentra har svarat på denna fråga än den förra om huruvida det finns lokala kompetensråd och hur kopplingen mellan detta och lärcentrumet ser ut. Knappt 30 procent av de 107 lärcentra som svarat, anger att de har "ganska" eller "mycket stort" samarbete med det regionala kompetensrådet.

FIGUR 16. OMFATTNING AV SAMARBETE MED REGIONALA KOMPETENSRÅD.

Ca 45 procent av de lärcentra som har kommunstyrelsen som huvudman uppger att de samarbetar med regionala kompetensrådet i ganska eller mycket stor omfattning, medan de som har "utbildningsnämnd/motsvarande" som huvudman har den lägsta andelen med 20 procent.

Lärcentra utan högskoleutbildning anger att de har mycket ringa samarbete med det regionala kompetensrådet, medan lärcentra med enbart högskoleutbildning i störst utsträckning anger att de bedriver samarbete, värdena för "ganska" och "mycket stor utsträckning" uppgår till 55 procent. Motsvarande siffra för småkommuner är knappt 30 procent, och för dessa kan noteras att svaren är mer jämnt fördelade mellan de fem olika svarsalternativen. Lärcentra i skogslänen i övrigt anger störst förekomst av samarbete med nästan 40 procent "ganska och mycket stor omfattning" medan det för lärcentra i storstadsregion är ganska sällsynt med samarbete med och koppling till det regionala kompetensrådet.

2.7.3 Utbildningsanordnare som lärcentra samarbetar med

De utbildningsanordnare som lärcentra anger som viktigast för dem kan grupperas beroende på vilka utbildningar som tillhandahålls. Den ena gruppen består av anordnare som producerar högskole-/universitetsutbildning och där anges, som framgår av tabellen nedan, namngivna anordnare. Den andra gruppen är anordnare som producerar annan utbildning och den består av flera anordnare under samma namn. Exempelvis har där "Komvux" 40 markeringar och framstår som den klart viktigaste anordnaren följt av studieförbund och privata utbildningsföretag med vardera 22 och 21. Gymnasieskolor har 17 markeringar medan folkhögskolor anges av 11 som viktiga utbildningsanordnare för lärcentrumet.

TABELL 4. VIKTIGASTE UTBILDNINGSANORDNARE, GRUNDLÄGGANDE UTBILDNING

Anordnare / Grundläggande utb.	Antal
Komvux	40
Studieförbund	22
Privata utbildningsföretag	21
Gymnasieskolor	17
Folkhögskolor	11

TABELL 5.. VIKTIGASTE UTBILDNINGSANORDNARE, HÖGSKOLE- UNIVERSITETSUTBILDNING.

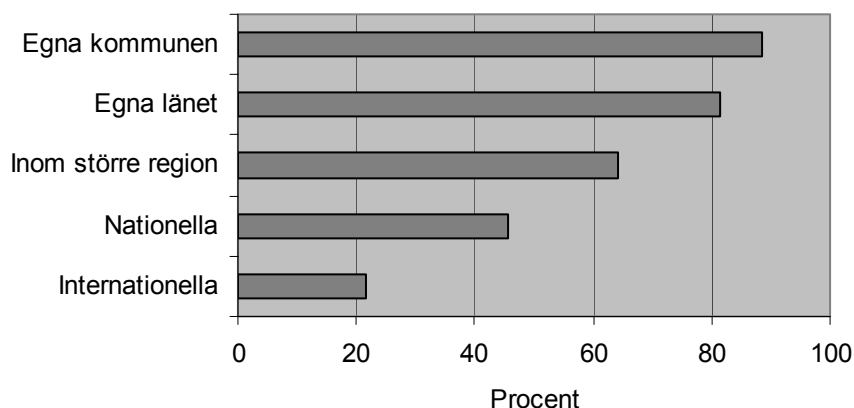
Anordnare / Högskole- universitetsutbildningar	Antal
Örebro universitet	31
Högskolan i Gävle	32
Karlstads universitet	27
Högskolan i Trollhättan / Uddevalla	25
Umeå universitet	19
Luleå tekniska universitet	18
Högskolan i Kalmar	16
Mitthögskolan	13
Högskolan i Dalarna	14
Högskolan i Jönköping	13
Universitetet i Växjö	10

I gruppen universitet och högskolor ligger Universitetet i Örebro och Högskolan i Gävle först, med vardera 31 markeringar. Strax där efter återfinns Karlstads universitet och Högskolan i Trollhättan/Uddevalla med 27 respektive 25 markeringar. Endast ett av de äldre universiteten finns med i tabellen, Umeå universitet, med 19 markeringar. Däremot finns de nya universiteten, liksom högskolorna, representerade. De nya universiteten företräds av Örebro, Karlstad och Växjö (31, 27 respektive 10 markeringar). Även högskolorna i Kalmar, Jönköping och Dalarna finns med liksom Mitthögskolan. De äldre universitet som nämns i enkätsvaren är Linköpings, Uppsala, Stockholms och Lunds universitet, med 6, 4, 4 respektive 1 markering.

2.7.4 Övriga samarbetspartners

Nedanstående figur ger en bild av lärcentras förhållande till omgivningen i en något vidare geografisk aspekt. Där kan utläsas att av 125 lärcentra anger nästan 90 procent att de har samarbetspartners inom den egna kommunen och inom det egna länet medan drygt 20 procent anger att de har internationella samarbetspartners.

FIGUR 17. AKTUELLA SAMARBETSPARTNERS FÖR LÄRCENTRA

Lärcentra utan högskoleutbildning har i större utsträckning samarbetsparterna inom den egna kommunen och inom länet, men med något mindre andel kontakter därutöver och en mycket liten andel internationella samarbetspartners. Lärcentra med utbildningsnämnd/motsvarande som huvudman anger i större utsträckning än övriga att de har samarbetspartners inom den egna kommunen och inom det egna länet. Mellan de olika regionerna finns inga tydliga skillnader.

2.7.5 Högskolans samverkansuppgift

Högskolornas samverkansuppgift bör också omnämnas i detta sammanhang. Den brukar framförallt studeras och diskuteras med utgångspunkt från högskolans aktiviteter som riktas ut till det omgivande samhället. Kommer det faktum att lärcentra etableras att påverka genomförandet av den s.k. tredje uppgiften? Lärcentra har ambitioner att vara mäklare för en mångfald utbildningar från många utbildningsanordnare. Hur kommer det att tillsammans med användandet av distansöverbyggande teknik och nätverksarbete av olika slag påverka högskolornas och universitetens arbete? Hur kommer de att organisera den tredje uppgiften i relationen till lärcentra över hela landet? Kommer denna samverkansform att utvecklas i framtiden så att även annat än utbildning mäklaras?

Högskolornas uppgift är inte bara att förmedla den utbildning som regionerna behöver. Som högskolornas bidrag till det omgivande samhället brukar även anges samarbetet med näringslivet och företagen kring forskning och utveckling. Även det faktum att de tillför kompetens genom sin välutbildade personal brukar nämnas. Dessa två effekter av den regionalisering av högre utbildning som genomförts uppnås inte självklart genom att IT-stödd utbildning förmedlas, med eller utan lärcentra. Men kanske kan en del av de effekter som en traditionell etablering av en högskola ger uppnås med lärcentra som noder? I några kommuner syftar verksamheter vid lärcentra till att skapa förutsättningar för exempelvis forskning (forskarutbildning) i samarbete med företag som finns i kommunen och universitet på distans från hela landet. Här finns utrymme för studier om hur nya nätverksbaserade organisationsformer kan utvecklas och stödjas.

2.7.6 Diskussion - Lärcentras samspel med det omgivande samhället

De olika lärcentras roll i samhället ser olika ut men det tycks som om samspelet åt olika håll ökar och representanterna för lärcentra anser att detta samspel har mycket stor betydelse. Under de senaste 5-10 åren har lärcentra vuxit fram utifrån lokala behov och en vilja, ibland tydligt

kommunalpolitisk, och ibland eldsjälsbetonad. Det tycks finnas en stark drivkraft att tillhandahålla möjligheter för kommuninvånarna att studera på högskolenivå, även om kommunen ligger långt från högskoleorterna. Det finns likaså en tydlig ambition att försöka organisera utbildning och kompetensutveckling ”på hemmaplan” för att möta företagens och den offentliga sektorns behov av arbetskraft. Dessa ansträngningar ses som viktiga för att kommunen ska vara konkurrenskraftig. Nyckelord för att klara detta är samspel, samarbete och samordning, vilket på olika sätt framkommit i denna kartläggning, inte minst i enkätens fråga om framtidsplaner. Särskilt de kommuner som redan idag ingår i mer eller mindre fasta nätverk och konstellationer betonar vikten av dessa och menar att ”liten och ensam är svag”. I samtal med företrädare för högskolor framträder en bild där även de säger att de föredrar att samarbeta med kommuner som agerar tillsammans.

På frågan om det fanns ett lokalt kompetensråd angav endast 46 procent, av dem som via enkät angett att de hade lärcentra, att så var fallet. Och av dessa ansåg mindre än hälften att det finns ett utvecklat samarbete eller samordnad organisation dem emellan. Det var något fler som svarade på frågorna om samspelet mellan lärcentra och den regionala nivån. Dock beskrev man inte i någon högre utsträckning att samspelet var särskilt utvecklat. Sammantaget indikerar detta ett mycket stort behov av att utveckla samspelet mellan olika aktörer inte minst på de kommunala och regionala nivåerna.

Lärcentra har olika roller inom de olika kommunerna. Ibland är ett lärcentrum ett tydligt nav som samspelar med andra aktörer i kommunen utifrån såväl näringslivs- och arbetsmarknads- som utbildningsperspektivet. Ett sådant lärcentrum har, för att referera till Grepperud mfl, en tydlig motorfunktion för den lokala utvecklingen. Lärcentra kan också vara mer eller mindre aktiva kravställare på utbildningsanordnarna, det gäller såväl innehållet i utbildningarna som genomförandet och på så sätt driva på utvecklingen. I andra kommuner är lärcentra först och främst en mötesplats för de studerande och där motorfunktionen kanske finns i någon annan del av den kommunala organisationen. Ibland, och kanske allra tydligast i de kommuner som bildat eller ingår i ett särskilt organ, exempelvis kommunalförbund, arbetar lärcentra mer strategiskt med utbildningsfrågorna kopplade till kompetensutveckling och kompetensförsörjningsproblematiken i kommunen eller länet.

Även här handlar det om att utifrån ett lokalt perspektiv utveckla modeller och metoder för hur planering och genomförande av strategiska utbildningssatsningar ska ske. Former för hur dessa strategier ska omsättas i praktiken behöver utvecklas. Det är ett arbete som, utifrån ett arbetsmarknads- och näringslivsperspektiv, måste integreras i processerna kring de regionala tillväxtprogrammen. De strategiska planerna måste kunna kommuniceras och kanaliseras vidare till utbildningsanordnarna. Vidare måste det finnas resurser för att planerna ska kunna realiserars. Det gäller dels de ibland mycket stora kostnader som förekommer för att utveckla och anpassa utbildningar som efterfrågas av näringslivs- och arbetsmarknadsskäl. Detta handlar egentligen om utbildningar på alla nivåer. Dels, när det handlar om högre utbildning, måste framförallt den ”gamla” frågan om merkostnader för att genomföra utbildningar utanför campus lösas. Enligt Glesbygdsvverkets bedömning gäller detta såväl distansutbildningar som s.k. decentraliserade utbildningar. Frågan om distansutbildningarnas merkostnader har under år 2002 utretts på Utbildningsdepartementet men det har inte varit möjligt att ta del av utredningens resultat.

2.8 HUVUDMANNASKAP OCH ORGANISATION

Hälften eller 63 kommunala lärcentra har utbildningsnämnden eller motsvarande som huvudman för verksamheten. Nästan en tredjedel leds av kommunstyrelsen medan en femtedel

har angett ”annan huvudman” vilket kan vara ett kommunalförbund. En tiondel har angett ”annan nämnd” exempelvis kulturnämnden, produktionsnämnden etc.

TABELL 6. HUVUDMAN. REGION OCH TOTALT, PROCENT

Huvudman	Skogslänens inland	Skogslänen övrigt	Storstadsregioner	Övriga Sverige	Totalt
Kommunstyrelse	33	29	10	28	27
Barn- och utbildningsnämnd	42	55	65	44	49
Annan kommunal nämnd	8	0	15	7	7
Annan	17	16	10	21	17
	100	100	100	100	100

Det är något vanligare att lärcentra i regiontypen *skogslänens inland* har kommunstyrelsen, eller en huvudman som exempelvis kommunalförbund, som huvudman än lärcentra i andra regioner. Det är också i regionerna *skogslänens inland* och i *skogslänen övrigt* som kommunerna satsar allra mest kommunala medel i verksamheten.

Ett lärcentrum som enbart erbjuder högskoleutbildning har i genomsnitt en personalstab motsvarande ca 1 till 1,5 årstjänst, men det varierar mellan 1/2 och 3,5. Ofta förmedlar lärcentra också service men den utförs av personal som rent organisatoriskt kan vara knuten till andra enheter i den kommunala organisationen.

Lärcentra med kommunstyrelsen som huvudman tycker att beslutsgången är snabbare och finansieringen bättre. Från dessa kommuner hävdar man att verksamheten är strategisk och att en stark koppling till näringslivs- och arbetsmarknadsfrågorna är naturlig. De kommuner som gått samman i kommunalförbund och liknande samarbets- och samordningsformer menar att de arbetar mer effektivt och är mycket starkare i förhållande till universitet och högskolor.

Flera kommuner poängterar att det finns betydande samordningsvinster att göra om högskoleutbildning är samordnad med annan utbildning. Samordningen kan vara organisatorisk eller bara rent praktisk, exempelvis pågå i samma lokaler. Motiven till samordningen är inte enbart ekonomiska utan ett annat viktigt skäl är att människor inspireras av andra att gå vidare till högre studier; ”*Kan han så kan jag*”.

2.8.1 Diskussion - Huvudmannaskap och organisation

Av materialet framgår att det finns många olika sätt att organisera verksamheten vid lärcentra. Det tycks också som om kommunerna, när man bedrivit lärcentra som projekt, exempelvis under kommunstyrelsens ledning, efter en tid organiserar om och verksamheten ges då ibland ett annat huvudmannaskap. En del lärcentra har ett bredare och mer tydligt kompetensförsörjnings- och näringslivssyfte än ett generellt/traditionellt utbildningsperspektiv. Detta kommer också till uttryck i valet av huvudman. Något som framkommit bland annat vid fokussamtalen är att när kommunstyrelsen är huvudman betonas högskoleverksamheten. Då markeras även en mer tydlig koppling mellan lärcentra och kompetensförsörjnings- och näringslivsfrågorna.

De flesta lärcentra verkar ha en mycket liten organisation om man ser till vad som listas i enkäten över vilka *funktioner/tjänster* som lärcentra tillhandahåller och de *personella resurser* som uppges finnas till verksamhetens förfogande (1–1,5 årstjänster).

Glesbygdverket har inte funnit att olika sätt att organisera verksamheten, i princip, leder till att själva lärcentrumverksamheten ser olika ut eller leder till skilda resultat. Glesbygdverket kan dock notera att det tycks vara väsentligt att utbildningsfrågorna diskuteras och hanteras på ett

medvetet och strategiskt sätt. Då blir organisationsformen en följd av ett medvetet val. Hur kommunen väljer att organisera verksamheten beror förmodligen lika mycket på enskilda individer som verkar i respektive kommun, eldsjälur etc., som på de lokala förhållandena och strategiska val.

I Glesbygdsvverkets arbete med kartläggningen och i dialogen med olika aktörer har kritiska röster hörts om bristen på samarbete och samordning, såväl mellan aktörer inom kommunen som mellan olika nivåer i utbildningssystemet. Några har kraftfullt uttryckt uppfattningen att det är ett problem att det finns olika huvudmän som ansvarar för olika utbildningar och att dessa inbördes har olika uppdrag och mål. Detta medför att resurserna inte kan nyttjas på effektivaste sätt. Det borde därför vara bara en huvudman för all utbildning oavsett om det gäller grundutbildning, arbetsmarknadsutbildningar etc.

2.9 KOSTNADER OCH FINANSIERING

Kartläggningen visar att frågor kring ekonomi och finansiering av lärcentra är mycket centrala. Det handlar om investeringar, framförallt när det gäller den informations- och kommunikationstekniska utrustningen och driftskostnader.

Kartläggningen har inte kunnat ge någon fullständig bild av hur stora dessa kostnader är eller hur de finansieras. Ett skäl till detta är att det är svårt att ställa och också besvara frågor kring en verksamhet som inte är ”färdigformad” och etablerad. Såväl verksamheterna, som budget- och bokföringssystemen, ser helt enkelt mycket olika ut i olika kommuner. Det är därför svårt att sammanställa uppgifterna till en fullständig bild.

2.9.1 Driftskostnader vid ett lärcentrum

När det gäller driftskostnaderna för själva lärcentrumet kan dock vissa tendenser skönjas. Utifrån studiebesök och fokussamtal görs här ett försök att lista olika sorts kostnader som kommuner idag har för att via lärcentra tillhandahålla högskoleutbildning. Skälet till att just kostnaderna för högskoleutbildning på det här sättet särredovisas är att detta normalt ses som en statligt åtagande medan ansvaret för övrig vuxenutbildning ligger på kommunen.

- Administrativ personal
- Löpande kontakter med lärosätena vid genomförande av utbildningar
- Studiesocial support
- Teknisk support
- Viss pedagogisk handledning
- Ibland ämnesshandedning
- Teknisk utrustning (datorer, videokonferens etc.)
- Kostnader för datakommunikation (uppkoppling etc.)
- Lokaler
- Biblioteksfunktion (referensbibliotek etc.)
- Rekrytering
- Marknadsföring
- Kontakter med lärosätena på strategisk nivå
- Kontakter med organisationer/nätverk för samarbete och samordning.

Bland de 21 lärcentra⁷² som i enkäten redovisade att de enbart arbetade med högskoleutbildning bokfördes år 2001 i medeltal 1,2 miljoner kronor varav i medeltal drygt 800 000 kr var kommunala medel för driften av lärcentrumet. Dit räknades *inte* kostnader för själva utbildningarna, dvs. lärarpersonal etc. Med andra ord satsade dessa kommuner i medeltal runt 40-70 kronor per invånare på lärcentra, men spännvidden var mycket stor. En bearbetning av enkätsvaren från övriga lärcentralkommuner, med mer varierat utbud av utbildningar, pekar på bokförda kostnader i samma storleksordning som för dem med högskoleutbud.

Materialet visar att lärcentra med kommunstyrelsen som huvudman hade nästan dubbelt så mycket kommunala medel som lärcentra med utbildningsnämnden som huvudman men det fanns framförallt regionala skillnader. Kommunerna i *skogslänens inland* satsade ojämförbart mest på sina lärcentra, oavsett huvudman. Men det ska återigen noteras att underlaget är litet.

Listan och redovisade kostnader ovan avser en slags grundorganisation, en ”mottagarapparat”, för att det lokala lärcentret ska kunna mäkla och ta emot högskoleutbildning. Men ofta begär högskolor och universitet också betalt av kommunen för s.k. merkostnader för att anpassa och genomföra utbildningar utanför campus. Därutöver får kommunen ibland också lämna ekonomiska garantier om utbildningen inte skulle få tillräckligt antal studerande. Detta behandlas nedan.

2.9.2 Högskoleutbildningen och de kommunala merkostnaderna

Ibland förekommer det också stora utvecklingskostnader för nya s.k. innovativa utbildningar som efterfrågas av exempelvis näringslivs- och tillväxtpolitiska skäl. Detta verkar förekomma i större utsträckning i vissa delar av landet, troligen beroende på att det där har funnits (finns) möjligheter att delfinansiera utvecklingskostnader med hjälp av strukturfondsmedel.

I syfte att fördjupa kunskapen om kostnaderna för högskoleutbildning som genomförs vid lärcentra genomförde Glesbygdverket en andra enkätundersökning bland 57 kommuner. (Beträffande urval av kommuner, se metodavsnittet)

Av denna undersökning kan man dra slutsatsen att det förekommer att kommuner ersätter högskolor och universitet för en del kurser och program. Här avses således kostnader som inte täcks av ordinarie statlig högskolefinansiering, den s.k. högskolepengen. Det kan gälla kostnader för att utveckla kursens eller programmets innehåll, för att anpassa kursen eller programmet till att genomföras utanför campus eller för själva genomförandet av utbildningen. Av enkätsvaren framgår också att EU-medel spelar en roll när det gäller att finansiera dessa extra kostnader. Vidare anger en del kommuner att de även svarar för kostnader för högskoleutbildning som inte kan relateras direkt till en specifik kurs eller ett specifikt program men som är knuten till att kursen eller programmet decentraliserats till kommunens lärcentrum.

Några kommuner ställer också ut olika former av garantier till högskolorna och universiteten om att ersättning ska utgå för planerat antal studenter, dvs. att kommunerna tar på sig ansvaret för eventuellt utebliven finansiering i den händelse studentantalet skulle understiga det planerade. Här kan det t.ex. handla om kostnader som motsvarar högskolepengen om antalet studenter inte blir det tänkta. Det finns också exempel på att det även finns en garanti om att kommunen ska betala de utvecklingskostnader som varit knutna till programmet om detta läggs ner.

Av den fördjupade studien kring vissa kostnader för högskoleutbildningen kan man dra slutsatsen att kunskapsunderlaget på detta område kräver en hel del vidareutveckling.

---

⁷² För jämförbarhetens skull omfattar underlaget de lärcentra som i enkäten angivet att de endast tillhandahåller högskoleutbildningar.

Enkätmaterialen visar exempel på att en del kommuner tagit på sig kostnader, eller ställt garantier, på det sätt som beskrivs ovan. Materialet tillåter dock inte att någon grundligare analys genomförs av hur omfattande detta fenomen är bland landets kommuner generellt, eller ens för vissa regioner i landet. Vidare är det inte heller möjligt att, utifrån nämnda studie, dra några slutsatser kring omfattningen av dessa åtaganden eller hur fördelningen är mellan direkta kommunala medel och EU-medel när det gäller finansieringen.

Glesbygdsverket kan konstatera att, trots att flera försök gjorts av olika utredare att beskriva ovanstående problematik, en hel del arbete kvarstår när det gäller att beskriva kommunernas kostnader för högskoleutbildning via lärcentra. Eftersom det är av stor vikt att bringa reda i denna problematik föreslår verket att initiativ till en fördjupad studie av dessa kostnader tas omgående.

2.9.3 Finansieringskällor

Tillsammans med kommunernas egna satsningar har EU-medel och medel från länsstyrelser lagt grunden till många lärcentras uppbyggnad. Kommunala medel och bidrag från staten i form av Kunskapslyftets projektmedel har under några år stått för stora delar av driften av de lärcentra som har blandat utbud. I en del kommuner finns även på senare år betydande andelar projektmedel från EU-fonder även om dessa i första hand är avsedda för utvecklingsarbete.

Tabellen nedan visar hur *betydelsefulla* olika finansieringskällor är i olika regioner och totalt i landet. Tre alternativ har fått anges i *prioritetsordning* som sedan har *viktats*. Observera att tabellen inte visar finansieringskällornas faktiska andelar. Här ser man att de kommunala medlen och de statliga, inklusive kunskapslyftspengarna, är de viktigaste källorna för finansiering. Även EU-medel är väsentliga, i synnerhet i *skogslänens inland* där betydelsen är i storlek med det statliga.

TABELL 7. VIKTAD FÖRDELNING AV OLIKA FINANSIERINGSKÄLLORS BETYDELSE.

Finansieringskällor	Skogsl. inre	Skogsl. övrigt	Storstadsregioner	Övriga Sverige	Totalt
Kommunala	39	45	47	45	44
Kunskapslyft	15	23	32	19	21
EU-medel	24	12	1	13	13
Externa uppdrag	8	7	12	12	10
Länsstyrelse	13	7	8	4	7
Högskolor/universitet	0	2	0	4	2
Landsting	0	1	0	1	1
Privata	0	2	0	1	1

2.9.4 Diskussion – Kostnader och finansiering

Frågorna om ekonomi och finansiering har lyfts fram vid alla intervjuer, seminarier och andra typer av kontakter. Hur verksamheten finansieras verkar ha varierat över tid men tydligt är att den har förutsatt en hel del projektmedel. EU-medel och medel från länsstyrelser har tillsammans med kommunala medel lagt grunden till uppbyggnaden av många lärcentra. Dessa finansieringskällor plus bidrag från staten i form av Kunskapslyftets medel har under senare år stått för stora delar av driften. I en del av kommunerna inom de s.k. målområdena står EU-medel för en betydande andel av verksamhetens finansiering.

Av enkäten och intervjuerna framgår att det finns en stor oro inför framtiden när det gäller hur verksamheten ska kunna finansieras. Under frågan om eventuella hinder och problem inför framtiden anger en mycket stor majoritet ”pengar” och ”ekonomi” som såväl första, andra som tredje hindret för den framtida utvecklingen (se tabell 8). Hur stort problem detta är hänger naturligtvis ihop med hur lärcentraverksamheten ska betraktas framöver. Vilken funktion ska

den fylla? Vilka funktioner bör ett lärcentrum tillhandahålla som minimum? Hur stor personalstab behövs för detta? Ska lärcentrumet vara mer än en mötesplats för de studerande? Ska det arbeta med matchningsfrågor och lokal utveckling? Detta skulle i sin tur kräva avpassade resurser och adekvat kompetens hos personalen.

Om lärcentra ska ha en långsiktig och strategisk roll för det livslånga lärandet bör kanske verksamheten ges ett tydligare uppdrag? Det handlar dels om den utbildningspolitiska ambitionen att alla, oavsett var de bor, ska kunna läsa i princip vilken akademisk utbildning som helst. Dels handlar det om utbildningar som hänger samman med arbetsmarknaden och näringslivets behov av kompetens. Dessa intressen kan mycket väl sammanfalla, men metoderna och sättet att organisera verksamheten kan komma att se väldigt olika ut.

De *olika* delarna av verksamheten behöver tydliggöras och de olika aktörernas ansvar för kostnaderna måste preciseras för att på så sätt kunna sörja för en långsiktig finansiering. Rimligen borde kostnader som hör samman med reguljära utbildningar finansieras inom utbildningssystemet. Distansutbildningar belastas ofta av såväl sina *egna* merkostnader som generellt kalkylerade overheadkostnader för kurser, vilket i vissa stycken leder till dubbla kalkylkostnader. Det framförs från kommunernas sida som "orättvist" att i kalkylerna för distansutbildningar inkludera generella påslag som campusförlagda utbildningar har för exempelvis lokaler, datorer och service vid campus som de distansstuderande faktiskt inte har tillgång till.

De studerande behöver lika självklart som de som läser vid campus tillgång till en god studiemiljö och en god handledning. Kostnaderna härför bör rimligen jämnas med och finansieras på samma sätt, dvs. inom ramen för utbildningspolitiken. Självklart är detta en lång omställningsperiod där lärosätena idag är uppbundna av fasta kostnader för lokaler etc. Men på sikt torde en annan hantering av ekonomi- och styrsystemen vara strategisk för att för att få till stånd en kraftfullare utbyggnad och en kvalitetsmässig utveckling av de flexibla distanskurserna. Det gäller såväl ut till högskolor och universitet som lärosätenas egen budgetmetodik. För detta syfte kan den modell som används vid Kunskapslyftet vara intressant att studera vidare. I den modellen utgår stödet från staten från ett basbelopp och en volymrelaterad del. När det gäller högskoleutbildning skulle då kommunen åta sig att sörja för viss service till de studerande och i övrigt tillhandahålla vissa funktioner för att högskoleutbildning ska kunna ges vid det lokala lärcentrumet.

För utbildningar som är motiverade av behov hos det lokala eller regionala näringslivet eller arbetsmarknaden kan det uppkomma extra utvecklings- och startkostnader. Men när en sådan, kanske ny och innovativ utbildning, väl etablerats som en flexibel och IT-stödd distansutbildning, borde även sådana utbildningar kunna rymmas inom ramen för högskolans ordinarie finansiering.

Enligt vad Glesbygdverket erfar visar kommunerna mycket olika ambitioner och beredskap att arbeta med högskoleutbildning. När det gäller kommunens eller regionens kompetensutveckling och kompetensförsörjning skulle den strategiska planeringen kunna bli viktigare om möjligheterna fanns att faktiskt efterfråga/beställa utbildningar. Utifrån tidigare pilotprojekt finns exempel på hur sådant arbete kan ske i samklang med övriga aktörer i regionen. Inom ramen för arbetet med tillväxtprogram ska regionens kompetensbehov formuleras.

2.10 PROBLEM OCH HINDER FÖR UTVECKLINGEN

Som beskrivs i avsnittet ovan är ekonomi- och finansieringsfrågorna centrala i lärcentrautvecklingen. Det är det område som överlagset mest upplevs som ett hinder för den fortsatta utvecklingen. Dels anges att de kommunala anslagen är för små för att verksamheten

ska kunna bedrivas på ett bra sätt, dels upplevs det som orättvist att kommunerna får finansiera kostnader för högre utbildning, trots att staten är huvudman för högskole- och universitetsutbildningen i landet. Följande citat får illustrera: ”Egentligen borde statliga högskoleutbildningar betalas fullt ut med statliga pengar/EU-medel och inte belasta fattiga inlandskommuner som idag. Nu betalar lärcentrum både merkostnaderna för universitet/högskolor, och egna merkostnader, vilket innebär flera miljoner i kommunala kostnader för en decentraliserad utbildning”.

TABELL 8. HINDER FÖR FORTSATT UTVECKLING AV LÄRCENTRA.

Problem	Antal svar			Poäng Viktat resultat*
	Första hand	Andra hand	Tredje hand	
Ekonomi	75	22	14	283
Relationer till högskolor/universitet	12	27	7	97
Rekrytering av studerande	9	14	10	65
Personal	2	7	2	22
Attityder/värderingar	3	4	4	21
Teknik	1	4	7	18
Lokaler	1	4	4	15
Kompetens	1	2	3	10
Utveckling av pedagogik		3	2	8
Organisation	1	1	1	6
Studerandeperspektiv			4	4
Samverkansmöjligheter		2		4
Övrigt	2	1	5	13

* Frågan har bearbetats på så sätt, att det utbildningsalternativ som angetts först, har tilldelats tre poäng, det alternativ som fått en andraplacering har fått två poäng och det alternativ som angetts på tredje plats, har fått en poäng.

En del pekar på att det är svårt att få företagare att inse behovet av kompetensutveckling för personalen och att en del politiker är främmande inför högre utbildning. Att det finns ett gap mellan behoven av utbildning och efterfrågan på densamma illustreras bland annat av matchningsproblematiken.

Förhållandet till högskolor och universitet återfinns på andra plats på listan och exemplifieras med att högskolor och universitet inte alltid producerar de utbildningar som lärcentra vill få till stånd eller inte vill genomföra utbildningar på orter där det finns risk för att för få söker. Ett annat problem som tas upp är att lärosätena har en så ojämn utveckling av det flexibla lärandet och den pedagogiska kvaliteten. Exempel på behov är utveckling av pedagogiken i allmänhet, och i synnerhet för de nya s.k. otraditionella studiegrupperna, och större tillgång på lärare som är intresserade och kompetenta när det gäller att arbeta med just flexibla distansutbildningar.

Rekrytering av studerande nämns, utifrån olika aspekter, som ett problem. För få människor är intresserade av att studera, avflyttning från kommunen är en del av problemet och att man ”... inte lyckas erbjuda för presumtiva studenter, tillräckligt attraktiva kurser/program”.

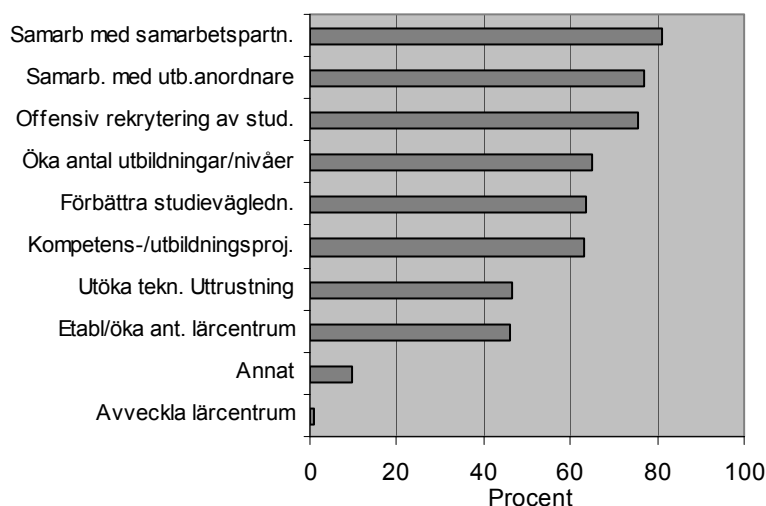
Glesbygdverket kopplar samman detta dels med behovet av bättre metoder för vägledning, uppsökande verksamhet, rekryteringsaktiviteter etc., dels med bristerna i de system som ska ge utbildningsanordnarna information om vad som efterfrågas av de studerande eller vad arbetsmarknad och näringsliv behöver. En central frågeställning blir i vilken mån attityder till studier kan påverkas genom att dels öka tillgängligheten till utbildning och dels utveckla metoder för rekrytering och vägledning.

2.11 FRAMTIDSPLANER

2.11.1 Enkätsvaren

Lärcentrakommunernas planer för den kommande treårsperioden illustreras av nedanstående diagram.

FIGUR 18. PLANER FÖR DEN KOMMANDE TREÅRSPERIODEN

De aktiviteter som fått flest markeringar är utökat samarbete med olika partners, utöka kontakterna med utbildningsanordnare samt mer offensiv rekrytering av studerande.

Att öka deltagandet i kompetens- och utbildningsprojekt och att förbättra studievägledningen ingår också i många kommuners planer för framtiden. Därutöver har 32 kommuner med lärcentra planer på att utöka antalet ytterligare, medan två kommuner anger att de kommer att avveckla sina lärcentra.

Av de kommuner som besvarade enkäten hade 98 inte något lärcentrum år 2001, men 71 av dem angav att de kommer att etablera ett lärcentrum inom de närmaste tre åren. Utifrån olika kontakter och information om start av nya lärcentra kan Glesbygdverket konstatera att redan nu, hösten 2002, har ett antal kommuner realiserat dessa planer. Samtidigt noteras att i flera kommuner diskuteras en neddragning och också i några fall nedläggning av lärcentra på grund av finansieringsbekymmer.

2.11.2 Intryck från kommunernas infrastruktursatsningar

Kommunerna har kunnat ansöka om statliga medel för att utveckla infrastrukturen för vuxnas lärande. Projektbeskrivningar har inlämnats till Skolverket som för ändamålet förfogat över totalt 350 miljoner kronor. Medlen är avsedda att användas under 2002 och delar av 2003. Någon egentlig uppföljning är ännu inte möjlig att presentera eftersom kommunerna lämnar den första delrapporten först i december 2002. Nedan följer en beskrivning av de intryck som projektansökningarna ger vid en genomgång utifrån ett fokus på lärcentra.

Skolverket⁷³ har gjort en genomgång av kommunernas ansökningarna i syfte att se i viken mån kommunerna inom ramen för infrastrukturmedlen planerar insatser och aktiviteter som rör

⁷³ Muntlig uppgift, A Berger, Skolverket.

lärcentra. Av genomgången framgår att infrastrukturprojekten visar likartade planer och tendenser som dem Glesbygdverket fått fram genom enkät och intervjuer. Bland annat kan noteras ambitioner att:

- skapa en väg in i vuxenutbildning. Aktiviteter för att öka samverkan och samlokalisera lärcentra, vägledningscentra och infotek är ganska vanligt förekommande
- skapa mötesplatser för all vuxenutbildning, både olika delar av den kommunala utbildningen för vuxna, folkbildning och företagsutbildning/uppdragsutbildning och på så sätt göra det möjligt för vuxna att studera samtidigt på flera olika nivåer eller utbildningsformer
- skapa mötesplatser för all vuxenutbildning för att på så sätt bidra till att samverkan mellan anordnare ska öka
- erbjuda vuxenstuderande en lärmiljö för egna studier och kunskapssökande, även för informellt lärande utan bestämda kursplanemål
- erbjuda möjlighet till studier i flexibla former med hög grad av tillgänglighet för att undanröja studiehinder i form av t ex avstånd, skiftarbete, andra roller och ansvar som konkurrerar med utrymmet för studier
- utöver teknisk support erbjuda ämneshandledning, pedagogisk handledning och lärarstöd i olika former
- utveckla distansmetodik, kompetensutveckling av lärare och annan personal i distansmetodik
- vid lärcentra erbjuda möjligheter till validering eller en ingång till validering
- erbjuda individuell studieplan och de flexibla studieformer som lärcentra kan erbjuda.

Genomgången av infrastrukturprojekten visar att många kommuner väljer att förlägga lärcentra i eller i nära anslutning till bibliotek. Motiven kan t ex vara att det är naturligare för vuxenutbildningens målgrupp att gå till biblioteket än till en skola, att biblioteken i regel redan har ganska generösa öppettider och att samnyttjande med lärcentra kan ge underlag för ytterligare öppethållande. Biblioteken, med filialbibliotek som i regel har viss datautrustning, kan också vara en utgångspunkt för utveckling av minilärcentra.

2.11.3 De IT-stödda utbildningarna och kommunal utveckling

Glesbygdverket kan konstatera att många intressanta frågor har väckts under kartläggningen och de ger i sin tur uppslag för vidare studier och forskning. Distansutbildningsmyndigheten (Distum) initierade bland annat en förstudie om den IT-stödda distansutbildningens roll i regional utveckling. I den förstudien, som ännu ej är publicerad men som Glesbygdverket kunnat ta del av, finns intressanta iakttagelser med som rör lärcentra, IT-stödd distansutbildning och kommunal utveckling.

Nedan följer en kort sammanfattning av de förutsättningar som författarna till förstudien funnit som betydelsefulla *medspelare* i den kommunala utvecklingsprocessen. Det är faktorer som flera av representanterna för lärcentra lyft fram vid fokussamtalen som viktiga för utvecklingen.

För att den IT-stödda distansutbildningen⁷⁴ (och lärcentra, Glesbygdsverkets kommentar) ska spela någon roll måste vissa förutsättningar vara uppfyllda. I den process som författarna kunnat iaktta finns vissa företeelser ”medspelare” som tycks vara mer eller mindre betydelsefulla. Här listas ett antal begrepp som lyfts fram i förstudien; *Samarbete*, i stort och smått, möten mellan människor och en beredskap att ta till sig impulser i dessa möten. *Politikers engagemang* stöd, *tydliga mål* som är vägledande för arbetet är viktiga liksom *näringslivspolitikens* koppling till utbildningspolitiken. *Synsättet* är betydelsefullt; dels en *politiska vision* som ger hög prioritet åt utbildning och dels att verksamheten är inriktad på att anpassa utbildningsmöjligheterna till *individerna*. En verksamhet som är präglad av *tillit och ansvar*, politiker som ger frihet åt verksamhetsansvariga att bryta nya vägar och chefer som låter sina underlydande prova och misslyckas. *Eldsjälar* omnämns även här som viktiga men också *sinnenärvaron*, dvs. att någon ser möjligheterna och tar fatt i dem. Därutöver omnämns *teknik, ekonomi* och *marknadsföring/studieinformation* som betydelsefulla faktorer för processen och dess effekter.

Den kartläggning som Glesbygdsverket gjort i samband med denna rapport har i och för sig inte haft till syfte att studera vilken roll lärcentra och distansutbildning har för den kommunala och regionala utvecklingen. Men många av de faktorer som Roos och Hellsten i förstudien listar som betydelsefulla för utvecklingen har också lyfts fram som viktiga för lärcentrautvecklingen under de fokussamtal som Glesbygdsverket genomfört inom ramen för denna rapport. Därför är det intressant att helt kort redovisa en del av det resonemang som Roos och Hellsten för i förstudien.

---

⁷⁴G Roos, J-O Hellsten. *IT-stödd distansutbildning – en medspelare i kommunal utveckling?*

3 STRATEGISK DISKUSSION OCH FÖRSLAG

Lärcentra som begrepp och verksamhet utvecklas kraftfullt. Vilken roll de kommer att spela i framtiden är naturligtvis avhängig många faktorer. Det är viktigt att den process som startat ”underifrån” och utifrån lokala behov får fortsätta på sina egna villkor. Redan idag är lärcentra en betydelsefull mötesplats för många människor och för genomförande av utbildningar på olika nivåer. I en del kommuner spelar lärcentrumet en aktiv och mäklande roll mellan aktörer på olika nivåer. Dessa lärcentra arbetar konkret med att fånga upp behov, stimulera efterfrågan och rekrytera nya studerande samt påverka anordnare att tillgodose detta. I ytterligare några kommuner arbetar lärcentrumet ännu mer strategiskt och driver på utvecklingen såväl inom kommunen som gentemot utbildningsanordnare. Dessa lärcentra utgör då en av noderna som arbetar med lokal och regional utveckling. Glesbygdverket ser också genom kartläggningen att en del lärcentra, framförallt via nätverk och organisatoriska lösningar som kommunalförbund etc., agerar som beställare och kravställare gentemot anordnarna när det gäller utbildningarnas innehåll, form och genomförande.

Utifrån kartläggningen kan Glesbygdverket konstatera att för många kommuner och människor är lärcentra redan idag en betydelsefull arena för olika typer av utbildningar och pedagogisk utveckling. Ur det perspektivet är det ingen skillnad vilken typ av utbildning det handlar om. I regeringens budgetproposition, som presenterades hösten 2002, anges att det är kommunerna som har ansvaret för att uppfylla kraven på likvärdig skola för alla elever oavsett geografisk hemvist. När det gäller den högre utbildningen, som är ett statligt åtagande, finns det däremot en allt större gråzon.

I följande diskussion fokuseras därför på relationen mellan lärcentra å ena sidan och å andra sidan högskoleutbildning. Övriga utbildningar som tillhandahålls, eller skulle kunna tillhandahållas, via lokala lärcentra är dock lika betydelsefulla för individer, arbetsmarknaden och näringslivet. Dessa utbildningar har däremot, till skillnad från vad gäller högskoleutbildning, tydligare aktörer, exempelvis vad beträffar ansvar och finansiering.

Någon fortsatt utökning av antalet regionala högskolor torde inte ske. Lärcentra har därför, och skulle kunna få, en ännu mer strategisk roll för utvecklingen när det gäller att öka tillgängligheten till högre utbildning i hela landet. Inom ramen för begreppet det livslånga lärandet har mycket gjorts och åtskilligt görs för att ge förutsättningar och stimulera människor till vidare studier, vilket kommer till uttryck bland annat i vuxenutbildningspropositionen och i propositionen för den högre utbildningen dvs. ”den öppna högskolan”.

Exempel på satsningar är Kunskapslyftet (som avslutas 2002) och de 350 miljoner kr som Skolverket fördelar till kommunerna för att stärka infrastrukturen för vuxnas lärande under 2002 och delar av 2003. Vidare fördelar Samverkansdelegationen 150 miljoner under åren 2002-2004 för att öka rekryteringen till högskolorna och för att utveckla det regionala samspelet. Rekryteringsdelegationen fördelar 120 miljoner under samma period i syfte att bredda rekryteringen. Högskolor och universitet har erhållit 211 miljoner för att öka antalet IT-stödda distansutbildningar som förmedlas genom Nätuniversitetet. Vidare finns och har funnits EU:s strukturfondsprogram, men innevarande programperiod avslutas år 2006. För dem finns det dessutom indikationer på att redan år 2003/ 2004 kommer utsikterna att vara små när det gäller att få projekt inom strukturfonderna förlängda eller nya projekt beviljade. Dessutom är och har strukturfonderna varit riktade till begränsade delar av landet medan behov av kompetensutveckling och kompetensförsörjning finns överallt.

Ovan nämnda satsningar är projektbaserade och Glesbygdsverket menar att dessa projekterfarenheter måste analyseras och kunskaperna vävas in i kommande satsningar. Efter en tid av pilot- och försöksverksamhet finns nu i många kommuner en infrastruktur som kan utgöra plattformen för kommande satsningar på att utveckla formerna för det livslånga lärandet. Glesbygdsverket anser att kommande satsningar ska utformas så att de på ett bättre och mer långsiktigt sätt kan vidareutveckla framgångsrika verksamheter som initierats inom projekten. Då skulle resurserna, motsvarande den storleksordning som hittills under nittioalets satsats på pilot- och försöksprojekt, kunna verka inom och vidareutveckla de strukturer och processer som visat sig fungera för att öka tillgängligheten till utbildning.

En viktig utgångspunkt är att se hur nationella aktörer på utbildningsområdet ska kunna stärka och stödja samsyn, samverkan och samordning av regionala utvecklingsfrågor. Ett sådant arbete bör kunna formuleras inom ramen för de olika nationella utbildningsmyndigheternas uppdrag att samordna sina insatser för att genomföra den regionala utvecklingspolitiken.

3.1 LÄRCENTRA SOM MÖTESPLATS OCH PLATTFORM FÖR LÄRANDE

Under arbetet med kartläggningen har det blivit tydligt att något som närmast kan beskrivas som en "lärcentrarörelse" växer fram över landet. I många kommuner finns höga ambitioner att erbjuda individer, arbetsmarknad och näringslivet tillgång till utbildning på hemorten. I detta ingår att utveckla och tillhandahålla en god lärande miljö med service som studiesocial support, teknikstöd, biblioteksförskötning etc.

Många har under kartläggningsarbetet hävdad, och Glesbygdsverket delar den uppfattningen, att det behövs en lokal "arena för lärande" nära människorna. Det vill säga, det behövs en fysisk miljö och en fungerande organisation som kan utveckla och ge stöd åt olika processer. Inte minst behövs detta om Nätuniversitetet och samverkande lärosäten lyckas väl med att leverera många och intressanta IT-stödda distansutbildningar. Då blir den lokala infrastrukturen oerhört viktig och för många avgörande för om de ska lyckas genomföra studierna. I det sammanhanget vill Glesbygdsverket också lyfta upp biblioteks- och informationsförskötningen som ett mycket strategiskt utvecklingsområde när det gäller framtiden för den IT-stödda distansutbildningen och dess kvalitet. Genom att skapa en tydlig och fungerande lokal infrastruktur för utbildning och lärande skulle olika satsningar få ännu större effekter. Lärcentra som hittills växt fram "underifrån" bör nu därför, enligt Glesbygdsverkets mening, tydligare ingå i de nationella strategierna för utbyggnad av högskolan. Med andra ord, lärcentra bör ingå i statens satsningar för att öka individernas tillgänglighet till högskoleutbildning.

En utbyggnad av lärcentra skulle på ett nytt och intressant sätt ta ytterligare ett steg i utbyggnaden av högskoleutbildning i hela landet. Enligt Glesbygdsverket skulle det på ett märkbart sätt kunna stimulera utvecklingen av "högskoleutbildning för alla" genom att erbjuda redan yrkesverksamma en flexibilitet och tillgänglighet som efterfrågas. Det skulle också skapa bättre förutsättningar att nå otraditionella målgrupper genom att erbjuda en miljö för lärandet nära den studerande och där tröskeln för att gå vidare till högre studier för många skulle upplevas som lägre. Mycket tyder på att en utbyggnad av lärcentraverksamheten i fler kommuner skulle kunna vara ett alternativ för de ungdomar som idag inte söker sig till campusförlagda studier.

Nuvarande formuleringar om vuxnas fort- och vidareutbildning på akademisk nivå ger inte tillräckligt stöd och fungerar inte som uppföljningsbart mål. Utöver målet att minst hälften av en årskull ska ha påbörjat högskolestudier före 25 års ålder behövs därför ett motsvarande mål för de vuxnas akademiska studier. Systemet för medelstilleddning tycks inte ge högskolor och universitet tydliga signaler för att de ska fokusera och möta det omfattande behov av fort- och

vidareutbildning som framförallt den vuxna befolkningen har. Inte heller verkar det som de interna budgetförfarandet är anpassat så att det i tillräcklig omfattning stimulerar till att utveckla en verksamhet som möter behoven av att utveckla mer flexibla och IT-stödda distansutbildningar. Inom en ganska snar framtid kommer omfattande pensionsavgångar att ske inom högskolesektorn. Allt större ungdomskullar närmar sig "högskoleåldern" och med dem en förväntad tillströmning av nya ungdomsstuderande. De finns en risk att dessa två faktorer avbryter det intresse och attitydförändring som kommunerna upplevt från högskolor och universitet de senaste åren.

Det finns, enligt vad Glesbygdsverket erfar, berättigade farhågor för framtiden vad gäller finansieringen av den fortsatta verksamheten. För ett antal kommuner kommer det stöd som näringsdepartementet kommer att fördela under 2003 att vara en stimulans att etablera ett lärcentra. För de kommuner som redan etablerat lärcentra behövs en mer långsiktig satsning. Flertalet av de projektstöd som finns kommer att minska eller upphöra under den närmaste tiden. Glesbygdsverket menar att medel i motsvarande omfattning bör i kommande satsningar kunna struktureras på nytt sätt.

Strategiska framtidsfrågor

- Glesbygdsverket anser att en utredning bör tillsättas med syfte att utforma ett ekonomiskt stöd till de kommuner som åtar sig att via ett lokalt lärcentrum tillhandahålla service till studerande på högskole- och universitetsnivå. Stödet skulle kunna utformas som femårigt projektstöd, ett "Högskolelyft" som bygger på Kunskapslyftets principer.
- Glesbygdsverket anser att när det gäller akademiska studier bör, i likhet med det mål som finns för ungdomar upp till 25 år, mål formuleras även för den del av befolkningen som är 25 år och däröver.

3.2 LÄRCENTRA SOM MÄKLARE MELLAN BEHOV, EFTERFRÅGAN OCH UTBUD

Samspelet behöver utvecklas mellan kommuner/regioner och utbildningsanordnare i allmänhet och med universitet och högskolor i synnerhet. Lärcentras mäklarfunktion handlar mycket om att utgöra bryggan mellan enskilda och arbetsgivares behov/efterfrågan och utbildningsanordnarnas utbud. Bland annat behöver följande frågeställningar analyseras: Vilken roll kan lokala lärcentra spela när det gäller behovs- och efterfrågeanalyser? På vilket sätt ska informationsflödet och samspelet mellan olika aktörer utvecklas på strategisk nivå? Är det från den lokala nivån, via regionala kompetensrådet, och/eller via kommunalförbund och nätverk som strategisk information kommer att föras till och från enskilda högskolor/ universitet? Vilken roll kan och bör Nätuniversitetet ha för att öka informationsflödet? Med all sannolikhet måste detta samspel se olika ut i olika delar av landet. Det finns både regionala och nationella aspekter att beakta.

Nätuniversitetet har redan en viss roll när det gäller detta bland annat genom sitt uppdrag att analysera vilken IT-stödd distansutbildning som efterfrågas och även identifiera områden där sådan saknas samt genom finansiering av kursutveckling stimulera sådant utbud.

Glesbygdsverket bedömer, inte minst mot bakgrund av de kurser som registrerats på Nätuniversitetet hösten -02. Ovan nämnda roll bör formuleras starkare för att behov och efterfrågan på IT-stödd distansutbildning från såväl enskilda som kommuner, exempelvis via lärcentra och nätverk ska tillgodoses. I och med informations- och kommunikationstekniken är det inte längre enbart den regionala högskolan som ska sörja för att regionen får den utbildning som behövs, och då behövs nationella system för matchning av efterfrågan, behov och utbud.

Lärcentra fungerar, enligt vad Glesbygdsverket erfar, i viss utsträckning som en förmedlare av aktiviteter och information mellan den kommunala nivån och utbildningsanordnare, på såväl strategisk som operativ nivå. Glesbygdsverket anser utifrån enkät, studiebesök och fokussamtal att denna funktion kan och bör utvecklas. Glesbygdsverkets uppfattning är att det behövs mer kunskap om metoder för vägledning och rekrytering och modeller för hur behov och efterfrågan kanaliseras till utbildningsanordnarna, dvs. mäklarfunktionen. Erfarenheter behöver spridas mellan olika aktörer och nivåer och, inte minst, mellan olika delar av landet. Av samma skäl är det angeläget att nuvarande stora satsningar på att stimulera regionalt samarbete och främja respektive bredda rekryteringen till högskolor och universitet, exempelvis Samverkans- och Rekryteringsdelegationerna, verkligen följs upp och utvärderas så att erfarenheterna kan tas till vara.

Många lärcentra driver på utvecklingen genom att mer eller mindre strukturerat föra fram krav på utbildningarnas innehåll och genomförande, ofta via olika nätverk. Universitetens och högskolornas organisation och inre processer behöver sannolikt utvecklas för att kunna möta de ökade kraven och efterfrågan från omgivningen på flexibla distansutbildningar.

Under 1990-talet har olika projekt genomförts med syfte att hitta modeller för att öka tillgängligheten till högre utbildning. Glesbygdsverket anser att gjorda erfarenheter bättre måste analyseras och spridas.

Strategiska framtidsfrågor

- Glesbygdsverket föreslår att initiativ tas till överläggningar med berörda parter om hur erfarenheter från olika projekt som syftar till att öka tillgängligheten till högre utbildning kan tas tillvara och spridas. Förutom nationella verk och myndigheter utgör olika nätverk, kommunalförbund etc. över tiden ett sammanhängande kitt mellan olika projekt och olika aktörer. De är därmed synnerligen viktiga i detta arbete och bör därför ha en aktiv roll för att öka kunskapen om dessa processer och för spridning av erfarenheter, metoder och modeller.
- Information om såväl behov som efterfrågan av IT-stödd utbildning måste enligt Glesbygdsverket mening kanaliseras via en nationell aktör till samtliga högskolor och universitet.

3.3 LÄRCENTRA SOM MOTOR FÖR DEN LOKALA OCH REGIONALA UTVECKLINGEN

3.3.1 Utbildning och den nya regionala utvecklingspolitiken

I enlighet med den regionala utvecklingspolitiken ska olika regioner, genom höjning av utbildningsnivåer och kompetens, bidra till utveckling och tillväxt. Utbildningspolitiken är därför en del av den nya regionala utvecklingspolitiken och regionerna har i detta sammanhang ett uttalat ansvar för kompetensfrågorna.

Modeller behöver utvecklas och ansvarsnivåer tydliggöras mellan de lokala, regionala och nationella nivåerna vad gäller att identifiera behov och efterfrågemönster å ena sidan och planering av utbildning å andra sidan. Det gäller alla typer av utbildningsformer och nivåer, både decentraliserade utbildningar och distansutbildningar som genomförs med hjälp av högre eller lägre grad av informations- och kommunikationsteknik.

Centrala myndigheter och verk måste hitta metoderna för att genom ökad samordning främja de pågående processerna på såväl lokal som regional nivå när det gäller lärande och utbildning. De politikområden som berörs är i första hand utbildnings-, arbetsmarknads- och näringslivspolitik.

Kompetensråd eller motsvarande organ saknas i mer än hälften av de kommuner som besvarat enkäten. Koppling till det regionala kompetensrådet finns i ungefär motsvarande utsträckning. Det väcker frågor om hur samspelet sker mellan olika nivåer. På den lokala/kommunala nivån är det viktigt att finna formerna för väl fungerande lokala kompetensråd eller motsvarande organ, där olika aktörer kan samverka och formulera strategier för kompetensutveckling och kompetensförsörjning.

Kartläggningens resultat tyder på att den kommunala nivån behöver utveckla metoder och modeller för behovs- och efterfrågeanalyser, vägledning, rekrytering etc. Detta arbete bör knytas till motsvarande på regional nivå, de nuvarande regionala kompetensråden eller de organ som respektive region bedömer som funktionella. Detta samspel kan mycket väl se olika ut. I vissa delar av landet har olika samarbetsorgan bildats och sannolikt kommer den utvecklingen att fortsätta i olika former.

I höstens (2002) budgetproposition anges att tillväxtdiskussionerna i vissa fall har bidragit till en vidgad syn på utbildning med otraditionella former, flexibla uppläggningar och nya aktörer. Detta har, skriver man vidare, lett till att förståelsen för behovet av samplanering och samverkan mellan olika myndigheter och andra intressenter har ökat. Enligt vad Glesbygdverket erfar är lärocentras framväxt i många kommuner ett uttryck för och en del i denna utveckling.

Utbildningspolitiken är en mycket viktig förutsättning för kommunernas och regionernas arbete med tillväxtprogram och måste därför bättre kunna interagera med närings- och arbetsmarknadspolitiken. Glesbygdverket anser att det utifrån den nya regionala utvecklingspolitiken behövs mer kunskap om hur och i vilken omfattning kompetensutveckling och kompetensförsörjning bidrar till lokal och regional utveckling. I sammanhanget är det särskilt intressant att studera lärocentra och den IT-stödda distansutbildningens betydelse för kommunal och regional utveckling. Den förstudie som kort refereras i denna rapport är ett exempel som bör utvecklas vidare.

När det gäller högre utbildning, som i grunden är statligt finansierad, så måste, enligt Glesbygdverkets mening, de kommuner och regioner som saknar tillgång till sådana ges möjligheter att efterfråga/beställa utbildning som bedöms som strategisk och viktig för regionens utveckling. Dessa behov, som i första hand motiveras av arbetsmarknads- och näringspolitiska skäl, bör kunna formuleras inom ramen för det regionala tillväxtprogrammet. På vilket sätt medlen sedan ska föras till kommunerna och regionerna bör utredas vidare. Glesbygdverket erfar att det idag ser mycket olika ut vad avser högskolornas och universitetens engagemang i frågan. Strukturfonderna har utan tvivel, i de regioner dit sådana medel är riktade, gett möjligheter att uppfylla en del av behovet av högre utbildning.

Den lokala marknaden kan relativt snabbt bli mättad när det gäller decentraliserade högskoleutbildningar och KY-utbildningar. Med tanke på bland annat utvecklingskostnaderna för nya utbildningar bör de kunna samutnyttjas av flera. Enligt Glesbygdverkets mening bör förutsättningarna och incitamenten för att redan från början göra dem mer flexibla och distansoberoende, exempelvis genom IT-baserade lösningar, utredas. Exempelvis finns det intresse från vissa kommuner att samarbeta kring KY-utbildningar och låta dem ”rotera” mellan olika orter.

När det gäller högskolornas och universitetens framtida roll kan helt nya och spännande mönster utvecklas. Såväl när det gäller att tillhandahålla IT-stödd utbildning som för den tredje uppgiften, att verka för regional samverkan, blir det med teknikens hjälp och via olika nätverk, möjligt för alla högskolor och universitet att ta på sig en roll gentemot regionerna, oberoende av fysiska avstånd.

Strategiska framtidsfrågor

- Nationella myndigheter och verk som berörs av kompetensutvecklings- och kompetensförsörjningsfrågor bör inom ramen för den regionala utvecklingspolitiken och som underlag för eventuella kommande satsningar samordna erfarenheter och kunskap från projektorienterade satsningar inom området.
- Glesbygdverket anser att det är av största vikt att nationella aktörer som agerar inom utbildningsområdet beaktar den regionala utvecklingspolitikens ökade betoning på den regionala nivåns ansvar för genomförande av olika insatser. Regeringen har inom ramen för det s.k. samordningsuppdraget gett ett stort antal myndigheter, med NUTEK som samordnare, i uppdrag att identifiera och utveckla metoder för sektorssamordning. Det finns all anledning att fler myndigheter inom utbildningssektorn engageras i detta arbete och att det i denna process sätts ett större fokus på utbildningsfrågorna och dessas betydelse för den regionala utvecklingen.
- I enlighet med ovanstående anser Glesbygdverket att utbildningsaktörerna genom att engagera sig i de regionala tillväxtprogrammen bör hitta vägar för att föra resurser till kommuner och regioner för att de ska kunna upphandla/beställa högre utbildning. Tillvägagångssättet kan vara att via en särskild nationell beredning tillföra regionerna medel utifrån de analyser som genomförts, exempelvis inom ramen för de regionala tillväxtprogrammen. Det kan vara intressant att åtminstone under en period arbeta med ett system liknade det som finns för kvalificerade yrkesutbildningar (KY), fast för utbildningar på akademisk nivå.
- Glesbygdverket anser att det bör utredas vilka incitament och förutsättningar som krävs för att kvalificerade yrkesutbildningar (KY) och decentraliserade högskoleutbildningar i ökad utsträckning ska kunna samnyttjas och genomföras på fler orter, exempelvis med hjälp av IT-stöd och distansanpassning.
- Glesbygdverket föreslår fortsatt utredning när det gäller omfattningen av de kostnaderna som förekommer för att utveckla nya utbildningar som av arbetsmarknads- och näringslivsskäl efterfrågas av kommuner och regionerna samt de s.k. merkostnader som i varierande grad påförs de högskoleutbildningar som bedrivs utanför campus.

3.3.2 Lärcentra och den IT-stödda utbildningens kvalitet

Det har bedrivits omfattande projekt- och utvecklingsarbeten men trots detta verkar utvecklingen gå långsamt när det gäller att pedagogiskt nyttja informations- och kommunikationstekniken. Är det som det sägs i förordet till antologin *Distanslärare och distanslärande* att det främst är på grund av frånvaron av samordning som ”*spridningen av alla erfarenheter gått trögt*”? Glesbygdverket har under kartläggningen erfarit att kunskapen om huruvida distansutbildningar har högre eller lägre genomströmning och vad detta i så fall beror på är för liten. Varje utbildningsanordnare har, även för den IT-stödda distansutbildningen, ansvar för utbildningens genomförande och kvalitet. Dock skulle det finnas mycket att vinna på att systematiskt ta vara på erfarenheter och delge varandra kunskaper kring kvalitetsdrivande faktorer och här har lärcentra en nyckelroll genom sin närhet till de studerande, vilket för övrigt är en ambition som framförts av representanter för lärcentra.

- Glesbygdverket anser att större fokus måste läggas på att kvalitetssäkra de IT-stödda distansutbildningarna. För att driva på utvecklingen bör ett nationellt initiativ tas till att arbeta fram kvalitetskriterier för dessa utbildningar samt till en diskussion kring hur kvalitetssäkringssystem kan utformas.

3.4 FÖRSLAG TILL KRITERIER FÖR FÖRDELNING AV MEDEL

3.4.1 Kriterier för bidrag för att etablera lärcentra

I den regionalpolitiska propositionen 2001/02:4 ”En politik för tillväxt och livskraft i hela landet” beslutades att kommuner under 2003 ska kunna ansöka om statligt stöd för att etablera lärcentra. Bidraget ska kunna ges till investeringar i teknik, support och handledning.

Den nya regionala utvecklingspolitiken utgår från att alla regioner ska ges förutsättningar att bidra till tillväxt. Olika regioner *har* olika utgångsläge, exempelvis vad gäller utbildningsnivåer och näringslivsstruktur. Den nya regionala utvecklingspolitiken utgår från att alla områden, utifrån sina förutsättningar, ska bidra till landets utveckling.

Utifrån ett vidare tillgänglighetsbegrepp än det geografiska har även människor i kommuner vilka i och för sig har nära till campus behov av den flexibilitet som lärcentra erbjuder. En utveckling där även befolkningsmässigt stora kommuner etablerar lärcentra skapar en större efterfrågan på flexibel och IT-stödd distansutbildning. Glesbygdverket menar att en sådan utveckling också skulle gagna de aktörer och kommuner som tills nu varit pådrivande för utvecklingen.

Glesbygdverket föreslår därför att de kriterier som ska gälla för fördelning av de 20 miljonerna för etablering av lärcentra ska utgå från nedan angivna beskrivningar av hur kommunen avser att etablera och utveckla lärcentrumet utifrån dess funktion som mötesplats, mäklare och motor. Fördelningen av bidraget sker efter *kvalitativa* bedömningar av denna beskrivning. Glesbygdverket anser vidare att med tanke på att omfattningen av stödet är relativt litet bör inte alltför stora krav ställas på omfattande beskrivningar och analyser från de sökande kommunernas sida.

Glesbygdverket föreslår att det statliga bidraget kan erhållas för maximalt 50 procent av den totala investeringskostnaden upp till ett belopp om maximalt en miljon kronor.

3.4.1.1 Ett undantag

Glesbygdverket föreslår ett undantag som eventuellt behöver göras från ovanstående resonemang om kvalitativa kriterier. I händelse av att fler kommuner söker än vad det finns medel att fördela ska de kommuner prioriteras som har en lägre andel ungdomar som går vidare till högre studier jämfört med riket.

3.4.1.2 Kvalitativ bedömning av tre grundkriterier

Den kommun som söker medel för att etablera lärcentra ska beskriva;

1. *På vilket sätt kommunen avser att skapa en eller flera mötesplatser för de studerande?*

Av beskrivningen ska framgå vilken service de studerande kommer att erbjudas och vilka utbildningar som kommer att tillhandahållas.

2. *Hur kommunen avser att via lärcentrumet samspela med individer, företag och andra aktuella aktörer på olika nivåer för att ”mäkla” utbildningsefterfrågan och utbildningsbehov?*

Beskrivningen ska innehålla en redogörelse för samarbetsformer och strategiska samarbetspartners på lokal, regional och nationell nivå. Även etablerade eller planerade internationella kontakter är betydelsefulla.

3. *Vilken strategi har kommunen för att lärcentrumet ska fungera som motor för den lokala och regionala utvecklingen?*

Beskrivningen ska innehålla en redogörelse för hur kommunen arbetar integrerat med utbildnings- arbetsmarknads- och näringslivsfrågorna.

3.4.1.3 Näringslivets omvandlingstryck och behovet av utbildning

Som underlag för ansökan bör kommunen också redovisa analyser av den strukturomvandling som pågår eller som förväntas i kommunen/regionen. Särskild tonvikt bör läggas på det behov av kompetensutveckling som analysen visar, exempelvis för lågutbildade män i aktuella branscher.

3.4.1.4 Övrigt som ska ingå i ansökan;

- Kostnadsberäkning och finansieringsplan för tre år.
- Långsiktig strategi och genomförandeplan för minst tre år.
- Plan för uppföljning och utvärdering.

3.4.2 Erfarenhetsutbyte och handledning till dem som startar lärcentra

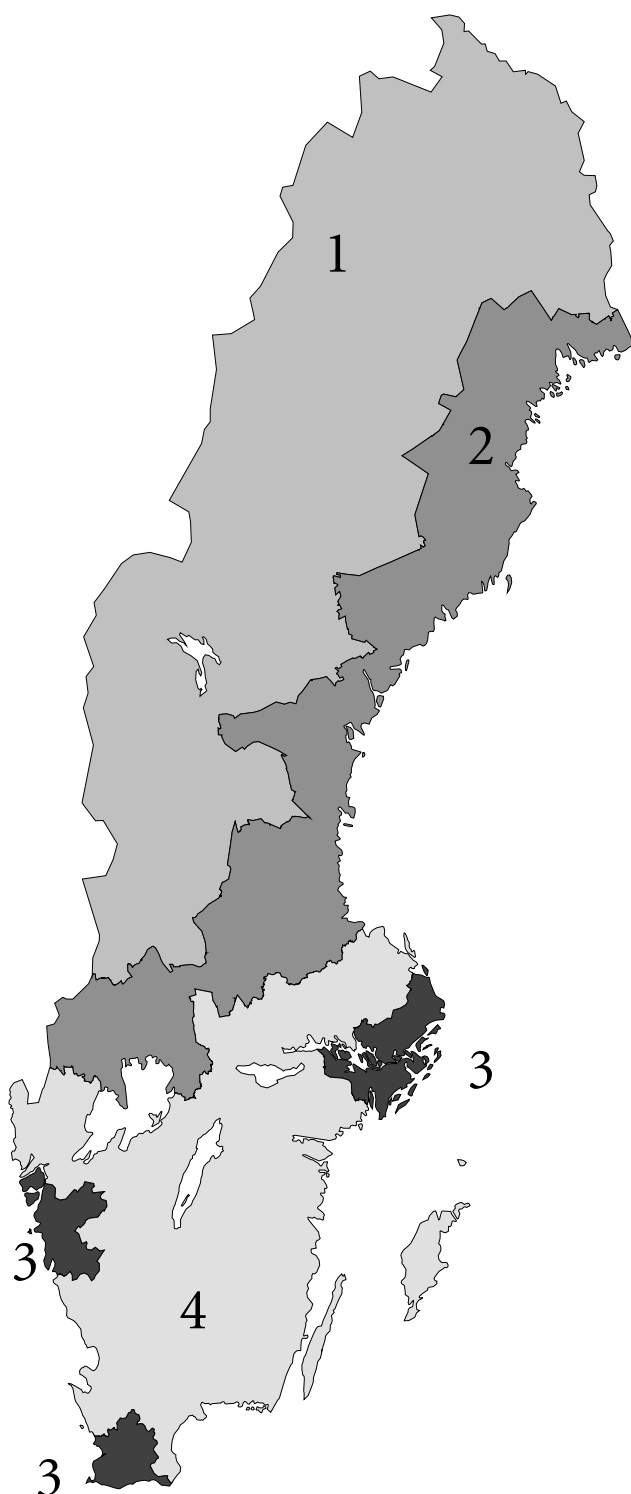
I kontakterna med olika aktörer har många starkt betonat vikten och betydelsen av den kunskaps- och erfarenhetsspridning som sker via nätverk. Glesbygdsverket vill understryka detta och föreslår därför att en del av medlen avsätts för att via etablerade nätverk erbjudas handledning och support till de kommuner som startar lokala lärcentra.

Det arbete som avses är spridning av kunskap och erfarenheter av olika metoder, modeller, processer, strukturer etc. De nystartade lärcentra ska ges möjligheter att erhålla ett systematiskt och kollegialt stöd från de kommuner som har lång erfarenhet av lärcentraverksamhet. Detta kan ske exempelvis via dokumentation och skriftlig presentation av erfarenheter, studiebesök, seminarier eller andra former av direkta och indirekta kontakter.

Detta arbete kan också vara första steget i och ett underlag till de analyser som Glesbygdsverket i avsnitt 3.2 föreslår ska göras av tidigare projektverksamhet.

4 BILAGOR

BILAGA 1. REGIONINDELNING ENLIGT GLESBYGDSVERKET

1. Skogslänens inland,
omfattande de lokala arbetsmarknader⁷⁵
som ingick i EU:s tidigare Mål 6-
område.

2. Skogslänen övrigt,
omfattande de lokala arbetsmarknads-
regioner i skogslänen som låg utanför
Mål 6-området.

3. Storstadsregionerna,
omfattande Stockholms, Göteborgs och
Malmös lokala arbetsmarknader.

4. Övriga Sverige,
omfattande övriga lokala
arbetsmarknader i landet.

⁷⁵ I detta avseende tas utgångspunkten i 1998 års lokala arbetsmarknader. NUTEK Småföretag och regioner i Sverige 1998.

BILAGA 2. ENKÄTFRÅGOR

LÄRCENTRAENKÄT

BAKGRUND

Frågorna 1 – 6. Frågorna syftar till att ge en bakgrundsbild. Vi frågar efter kommunens och kontaktpersonens namn, förekomst av LC, huvudmannaskap, samt antal årstjänster som verksamheten genererar.

Fråga 1.

Uppgiftslämnande kommun:

Fråga 2.

Kommunkod:

Fråga 3

Kontaktpersonens namn och e-post adress.

Fråga 4. Om lärcentra (LC) finns i kommunen, ange hur många. (Ange även minilärcentra, filialer etc).

1 ☐	Inget lärcentra. (Fortsätt med fråga 47).
2 ☐	1 lärcentra.
3 ☐	2 lärcentra.
4 ☐	3 lärcentra.
5 ☐	4 lärcentra.
6 ☐	5 lärcentra.
7 ☐	6 lärcentra.
8 ☐	Mer än 6 lärcentra.

Kommentarruta: Ange orternas namn; orten med mest omfattande verksamhet först.

Fråga 5. Ange huvudman för verksamheten?

1 ☐	Kommunstyrelsen/motsv.
2 ☐	Utbildningsnämnd/motsvarande.
3 ☐	Annan kommunal nämnd. Ange vilken nedan.
4 ☐	Annan huvudman.

Kommentarruta:

Fråga 6. Ange totalt antal årstjänster som under år 2001 var knutna till LC-verksamheten i kommunen.

Antal:

KOSTNADER

Frågorna 7 – 9. Vi vill veta kostnaderna för alla stödfunktioner i verksamheten. Vi är här inte intresserade av rena utbildningskostnader. (Se vidare i guiden).

Fråga 7. Ange totala bokförda kostnader för LC år 2001.

Summa: _____

Fråga 8. Därav kommunala medel.

Summa: _____

Fråga 9. Ange kommunens totala budget för LC år 2002.

Summa: _____

FINANSIERING

Frågorna 10 – 13. Här vill vi få en uppfattning om vilka finansieringskällor som är de viktigaste för verksamheten vid landets LC. Vi frågar efter de tre viktigaste källorna, samt ungefärlig andel av total budget för respektive källa. Vi vill också veta om LC får ersättning av högskolor/universitet. (Se vidare i guiden).

Fråga 10 a) Vilken är den främsta finansieringskällan för LC?

1 ☐	EU-medel.

- 2 Kommunala medel.
- 3 Landstingsmedel.
- 4 Statliga medel / länsstyrelsemedel.
- 5 Statliga medel / kunskapslyftet.
- 6 Medel från högskolor / universitet.
- 7 Ersättningar för externa uppdrag.
- 8 Medel från privata bidragsgivare.

Kommentar:

Fråga 10 b) Hur stor andel av total budget står den främsta (se 10 a) finansieringskällan för?

- 1 Lika med eller mindre än 25%.
- 2 25 – 35%.
- 3 35 – 45%.
- 4 45 – 55%.
- 5 55 – 65%
- 6 65 – 75%.
- 7 75 – 85%
- 8 85 – 100%.

Kommentar:

Fråga 11 a) Vilken är den andra finansieringskällan i storleksordning?

- 1 EU-medel.
- 2 Kommunala medel.
- 3 Landstingsmedel.
- 4 Statliga medel / länsstyrelsemedel.
- 5 Statliga medel / kunskapslyftet.
- 6 Medel från högskolor/universitet.
- 7 Ersättningar för externa uppdrag.
- 8 Medel från privata bidragsgivare

Kommentar:

Fråga 11 b) Hur stor andel av total budget står den andra (se 11 a) finansieringskällan i storleksordning för?

- 1 Lika med eller mindre än 25%.
- 2 25 – 35%.
- 3 35 – 45%.
- 4 45 – 55%.
- 5 55 – 65%
- 6 65 – 75%.
- 7 75 – 85%
- 8 85 – 100%.

Kommentar:

Fråga 12 a) Vilken är den tredje finansieringskällan i storleksordning?

- 1 EU-medel.
- 2 Kommunala medel.
- 3 Landstingsmedel.
- 4 Statliga medel / länsstyrelsemedel.
- 5 Statliga medel / kunskapslyftet.
- 6 Medel från högskolor/universitet.
- 7 Ersättningar för externa uppdrag.
- 8 Medel från privata bidragsgivare

Kommentar:

Fråga 12 b) Hur stor andel av total budget står den tredje (se 12 a) finansieringskällan i storleksordning för?

- 1 Lika med eller mindre än 25%.
- 2 25 – 35%.
- 3 35 – 45%.
- 4 45 – 55%.
- 5 55 – 65%
- 6 65 – 75%.
- 7 75 – 85%
- 8 85 – 100%.

Kommentar:

Fråga 13. Förekommer det att LC får ersättning av högskolor/universitet för exempelvis service till studerande?

- 1 Ja.
- 2 Nej.

Kommentar:

DE STUDERANDE

Fråga 14 - 18. Med hjälp av dessa frågor vill vi få en bild av de studerande. Vi vill dels få en bild av de studerandes antal, dels av ålders- och könsfördelning.

Fråga 14. Hur många studerande (antal) fanns registrerade vid LC under år 2001?

Antal:

Fråga 15. Hur många av dessa (antal) bedrev högskole-/universitetsstudier?

Antal:

Fråga 16. Hur många helårsstuderande (antal) fanns vid LC år 2001?

Antal:

Fråga 17. Inom vilket åldersintervall befinner sig de flesta studerande vid LC? (Ange ett, max. två).

- 1 - 19 år.
- 2 20 – 24 år.
- 3 25 – 29 år.
- 4 30 – 34 år.
- 5 35 – 39 år.
- 6 40 – 44 år.
- 7 45 – 49 år.
- 8 50 – 54 år.
- 9 Över 54 år

Kommentar:

Fråga 18 . Ange ungefärlig könsfördelning för de studerande år 2001.

	Män	/	Kvinnor
1 ☐	10%	/	90%
2 ☐	20%	/	80%
3 ☐	30%	/	70%
4 ☐	40%	/	60%
5 ☐	50%	/	50%
6 ☐	60%	/	40%

7 ☐	70%	/	30%
8 ☐	80%	/	20%
9 ☐	90%	/	10%

Kommentar:

Fråga 19. I vilken utsträckning kan man säga att LC arbetar aktivt med rekrytering av studerande? (Se vidare i guiden).

- 1 Inte alls.
- 2 I mycket liten utsträckning.
- 3 I ganska liten utsträckning.
- 4 I ganska stor utsträckning.
- 5 I mycket stor utsträckning.

Kommentar:

SERVICE

Frågorna 20 – 23. Med dessa frågor vill vi belysa de studerandes situation vid LC ur olika serviceaspekter.

Fråga 20. Ange vad studerande kan få hjälp med vid LC? (Flera alt. kan anges)

- 1 Information.
- 2 Vägledning.
- 3 Informationsökning via Internet.
- 4 Upprättning av individuell studieplan.
- 5 Validering av kunskaper.
- 6 Allmän ”studiesocial” support.
- 7 Självstudieplatser.
- 8 Fax, kopiator och/eller video.
- 9 Grupprum.
- 10 Pedagogisk handledning
- 11 Ämneshandledning.
- 12 Tekniskt kunnig personal.
- 13 Tentamensmöjligheter.
- 14 Referensbibliotek för kurslitteratur.
- 15 Annat.

Kommentar:

Fråga 21. Om referensbibliotek (för adekvat kurslitteratur) finns, ange vilken typ. (Flera alt. kan anges.)

- 1 Referensbibliotek saknas.
- 2 Via nätet.
- 3 I egen regi / i egna lokaler.
- 4 Genom samarbete med folk-/skolbibliotek
- 5 Genom samarbete med högskole-/universitetsbibliotek.

Kommentar:

Fråga 22. I vilken omfattning kan LC:s service nyttjas av studerande som följer utbildningar som ej administreras av LC?

- 1 Lärcentret står inte till förfogande för externa studerande.
- 2 Lärcentret står delvis till förfogande för externa studerande.
- 3 Lärcentret står helt till förfogande för externa studerande.

Kommentar:

Fråga 23. I vilken utsträckning har de studerande tillgång till LC utöver kontorstid?

- 1 Studerande har tillgång till LC under kontorstid.
- 2 Studerande har tillgång till LC även kvällstid, vardagar.
- 3 Studerande har tillgång till LC kvällstid vardagar samt dagtid helger.

helger. 4 Studerande har tillgång till LC kvällstid vardagar samt dagtid och kvällstid

Kommentar:

UTBILDNINGARNA

Frågorna 24 – 27, kartlägger förekomsten av utbildningsnivåer, utbildningsformer och olika grader av teknikstöd. (Se vidare i guiden).

Fråga 24. Vilka utbildningsnivåer/-typer förekom vid LC under år 2001? (Flera alt. kan anges).

- 1 Högskole-/universitetsutbildning.
- 2 Kvalificerad yrkesutbildning.
- 3 Gymnasial vuxenutbildning.
- 4 Grundläggande vuxenutbildning.
- 5 Gymnasieutbildning, (ungdom).
- 6 Vuxenutbildning för utvecklingsstörda, (särvox).
- 7 Svenska för invandrare, (sfi).
- 8 Arbetsmarknadsutbildning.
- 9 Folkhögskola.
- 10 Studieförbund.
- 11 Uppdragsutbildning.
- 12 Annan. Kommentera nedan.

Kommentar:

Fråga 25. Ange de tre mest förekommande nivåerna/typerna i fallande ordning.

Kommentar:

Fråga 26. Ange vilka utbildningsformer och grader av teknikstöd som förekommer. (Flera alt. kan anges. Se vidare i guiden).

Med lärcenterförlagd avses utbildning som är förlagd till LC.

- 1 Lärcenterförlagd utbildning med hög grad av teknikstöd.
- 2 Lärcenterförlagd utbildning med låg grad av teknikstöd.

Med decentraliserad avses högskoleutbildning som är förlagd till LC.

- 3 Decentraliserad utbildning med hög grad av teknikstöd.
- 4 Decentraliserad utbildning med låg grad av teknikstöd.

Med distansutbildning avses utbildning med betydande grad av flexibilitet i tid och rum.

- 5 Distansutbildning med hög grad av teknikstöd.
- 6 Distansutbildning med låg grad av teknikstöd.

Kommentar:

Fråga 27. Ange de tre mest förekommande kombinationerna av utbildningsform och teknikgrad (enl. fråga 26) i fallande ordning.

Kommentar:

UTBUD OCH EFTERFRÅGAN

Frågorna 28 – 31, behandlar olika aspekter av utbud – efterfrågan på utbildningar. (Se vidare i guiden).

Fråga 28. Har LC genomfört analyser av behov och/eller efterfrågan på utbildningar under 2001?

- 1 Ja.
- 2 Nej. (Fortsätt med fråga 30).

Fråga 29. Om ja, ange förekommande analysmetoder. (Fler än ett alt. kan anges)

- 1 Genom enkäter riktade till enskilda individer och grupper.
- 2 Genom dialog med enskilda individer och grupper.
- 3 Genom enkäter riktade till näringslivsföreträdare.
- 4 Genom dialog med näringslivsföreträdare.
- 5 Genom enkäter med företrädare för offentlig sektor, (som arbetsgivare).
- 6 Genom dialog med företrädare för offentlig sektor, (som arbetsgivare).
- 7 Genom dialog med arbetsförmedlingen.
- 8 Annan.

Kommentar:

Fråga 30. I vilken utsträckning agerar LC gentemot utbildningsanordnare när det gäller att påverka utbudet av utbildningar vid LC?

- 1 Inte alls.
- 2 I mycket liten utsträckning.
- 3 I ganska liten utsträckning.
- 4 I ganska stor utsträckning.
- 5 I mycket stor utsträckning.

Kommentar:

Fråga 31. I vilken utsträckning kan man säga att utbudet av utbildningar är styrt av behov och efterfrågan?

- 1 Inte alls.
- 2 I mycket liten utsträckning.
- 3 I ganska liten utsträckning.
- 4 I ganska stor utsträckning.
- 5 I mycket stor utsträckning.

Kommentar:

SAMARBETSPARTNER

Frågorna 32 – 37 syftar till att belysa relationen till olika tänkbara samarbetspartner. (Se vidare i guiden).

Fråga 32. Finns lokalt kompetensråd eller motsvarande i kommunen? Ange i så fall vilka som ingår i detta. (Flera alt. kan anges).

- 1 Lokalt kompetensråd eller motsvarande saknas. (Fortsätt med fråga 34).
- 2 Kommunledning.
- 3 Utbildningsförvaltning.
- 4 Näringslivskontor.
- 5 Arbetsförmedling.
- 6 Enskilda företag.
- 7 Näringslivsorganisationer.
- 8 Fackliga organisationer.
- 9 Folkbildning.
- 10 Högskola/universitet
- 11 Ideella organisationer
- 12 Lärcentrum.
- 13 Annan.

Kommentar:

Fråga 33. Ange LC:s relation till det lokala kompetensrådet/motsv.

- 1 LC och lokala kompetensrådet har en samordnad organisation.
- 2 LC och lokala kompetensrådet har ett utvecklat samarbete.
- 3 LC och lokala kompetensrådet samverkar i viss mån.
- 4 LC och lokala kompetensrådet har inget samarbete.

Kommentar:

Fråga 34. I vilken omfattning bedriver LC samarbete med det regionala kompetensrådet?

- 1 Inget sådant samarbete förekommer.
- 2 I mycket liten omfattning.
- 3 I ganska liten omfattning.
- 4 I ganska stor omfattning.
- 5 I mycket stor omfattning.

Kommentar:

Fråga 35. Ange vilka typer av samarbetspartner som är aktuella för LC. (Flera alt. kan anges. Se vidare i guiden).

- 1 Samarbetspartner inom den egna kommunen.
- 2 Samarbetspartner inom det egna länet.
- 3 Samarbetspartner inom en större region.
- 4 Nationella samarbetspartner.
- 5 Internationella samarbetspartner.

Kommentar:

Fråga 36. Ange namnen på de fem viktigaste utbildningsanordnarna som LC samarbetar med. (Se vidare i guiden).

Kommentar:

TEKNIK

Frågorna 37 – 46. Dessa frågor syftar till att ge en bild av den teknik som används vid LC.

Fråga 37. Hur många datorutrustade arbets-/studieplatser finns vid LC?

Kommentar:

Fråga 38. Hur många är multimediautrustade?

Kommentar:

Fråga 39. Hur många är internetanslutna?

Kommentar:

Fråga 40. Vilken typ av utrustning för videokonferens finns? (Flera alt. kan anges).

- 1 Persondator med möjlighet till interaktiv bildkommunikation
- 2 Videokonferens via ISDN
- 3 Videokonferens via LAN
- 4 Dataprojektor för storbildsprojektion

Kommentar:

Fråga 41. Vilken teknik används för videokonferens?

- 1 ISDN (punkt till punkt)
- 2 ISDN (punkt till multipunkt)
- 3 LAN (punkt till punkt)
- 4 LAN (punkt till multipunkt)
- 5 Annan.

Kommentar:

Fråga 42. Vilken teknik används för datakommunikation?

- 1 Modem
- 2 Modem (ISDN)
- 3 ADSL (eller annan dsl-teknik)
- 4 Fast uppkoppling via LAN

Kommentar:

Fråga 43. Vilken kapacitet har datakommunikationen? (Mbit/s)

Kommentar:

Fråga 44. I vissa fall kan utbildningar ställa krav på utbildningsplattformar och kommunikationslösningar. Om detta är ett problem, ange i så fall i vilken utsträckning.

1 ☐	Detta är inget problem.
2 ☐	I mycket liten utsträckning.
3 ☐	I ganska liten utsträckning.
4 ☐	I ganska stor utsträckning.
5 ☐	I mycket stor utsträckning.

Kommentar:

Fråga 45. Vilken typ av teknisk support finns vid lärcentret? (Flera alt. kan anges).

1 ☐	Ingen
2 ☐	Personal som både ombesörjer teknikstödet och utbildningsstöd /administration.
3 ☐	Särskild teknisk personal vid centret.
4 ☐	Teknisk resurs som kan köpas vid behov

Kommentar:

Fråga 46. Ange de vanligaste tekniska problem som kan uppstå vid distansutbildning.

Kommentar:

VISIONER OCH PLANER

Frågorna 47 – 48, tar avslutningsvis upp vilka visioner och planer man har vid skilda LC, för den närmaste framtiden.

Fråga 47. Vilka planer finns för den kommande treårsperioden? (Flera alt. kan anges).

1 ☐	Etablera ett LC, eller utöka antalet LC.
2 ☐	Utöka den tekniska utrustningen vid LC.
3 ☐	Utöka antalet utbildningar / nivåer.
4 ☐	Utveckla samarbete med olika samarbetspartners.
5 ☐	Utveckla samarbete med utbildningsanordnare.
6 ☐	Förbättra studievägledning
7 ☐	Arbeta med mer offensiv rekrytering av studerande.
8 ☐	Bedriva / delta i kompetens- / utbildningsprojekt.
9 ☐	Avveckla ett eller flera LC.
10 ☐	Annat:

Kommentar:

Fråga 48. Rangordna de tre främsta hindren för en önskvärd utveckling av LC-verksamheten.

Kommentar:

ETT STORT TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

BILAGA 3. ENKÄTGUIDE

TÄNK PÅ ATT

Eftersom enkäten fylls i och skickas direkt via Internet så kan du inte komplettera eller göra om enkäten. Du måste fylla i hela enkäten vid samma tillfälle. Det går alltså inte att ”spara” för att fortsätta vid ett senare tillfälle. Vi rekommenderar dig därför att noga läsa igenom frågorna i förväg och ta reda på vissa faktauppgifter så du har dem tillhands när du fyller i enkäten. Denna ”Guide” är en vägledning som är bra att ha bredvid när du fyller i enkäten via Internet. Om Du undrar över något så ring eller maila frågan till den e-post adress som finns angiven längst ned i guiden så kontaktar vi Dig.

VARFÖR GÖRS KARTLÄGGNINGEN?

Den lokala infrastrukturen för det livslånga lärandet betonas i olika sammanhang och då menas bland annat just lärcentra och andra funktioner som främjar utbildning. Kartläggningen skall ge underlag till diskussionerna om lärcentras framtida roll och utveckling, och i tillämpliga delar, ge förslag till regeringen på hur verksamheten kan vidareutvecklas. Vidare skall Glesbygdverket ge förslag till kriterier för fördelning av de 20 miljoner som regeringen, i prop. 2001/02:4 ”En politik för tillväxt och livskraft i hela landet”, föreslår som stöd för utveckling av lokala lärcentra under 2003.

VAD VILL VI VETA?

Regeringen har gett Glesbygdverket i uppdrag att kartlägga förekomsten av och verksamheten vid s.k. lokala lärcentra. Kartläggningen syftar till att ge en helhetsbild av hur verksamheten ser ut runt om i landet och fånga upp utvecklingstendenser som kan skönjas. Kartläggningen skall också visa hur lokala lärcentra finansieras och vilka kostnader som är förknippade med dessa.

KARTLÄGGNINGEN I GROVA DRAG

Ett Lärcentrum kan beskrivas som en *mötesplats* som tillhandahåller service till studerande (pedagogisk, teknisk, administrativ och studiesocial). Lärcentret kan vidare ha en *mäklande* funktion och arbeta för att tillgodose olika gruppers behov av utbildning (genom aktiva mäklarinsatser). Det kan även vara en *motor* som arbetar strategiskt, bland annat med att fånga upp enskildas, företags och organisationers utbildningsbehov- och efterfrågan, samt aktivt rekrytera studerande. En del av enkätens frågor är formulerade utifrån dessa beskrivningar och syftar till att undersöka om och i vilken grad olika lärcentra arbetar med dessa olika funktioner. Begreppen är hämtade från den norske forskaren Grepperud som bland annat använder dem i rapporten ”Vilkor för et regionalt utdanningsløft”

Kartläggningen kommer att genomföras i tre steg. Enkäten som går ut till samtliga kommuner i landet utgör grundunderlag. Därefter kommer intervjuer att genomföras i ett mindre antal utvalda kommuner då grundmaterialet bearbetas och bilden förtydligas. För att ytterligare få en fördjupad problemförståelse kommer frågeställningarna att bearbetas under ett eller flera seminarier där ett tvärsnitt av aktörer bjuds in för att bidra utifrån olika perspektiv.

VAD ÄR ETT LÄRCENTRUM?

Vi har *inte* definierat begreppet lärcentrum i enkäten, mer än den beskrivning som ges under rubriken ”Kartläggningen i grova drag” här ovan. Men en förutsättning för att det skall kunna betraktas som ett lärcentrum är att viss studerandeservice erbjuds och att den enskilde och grupper har möjligheter att följa utbildningar som anordnas av olika utbildningsanordnare. Vi vet att verksamheterna vid Lärcentrerna varierar och kartläggningen avser just att fånga upp olika förekommande varianter. Förhoppningen är att vi genom de uppgifter som respektive kommun ger, de kommande intervjuerna och seminarierna får tillräckligt underlag för att kunna beskriva vilka *olika typer* av lärcentra som finns.

I enkäten används ordet lärcentrum (med förkortningen LC) synonymt för studiecentrum, kompetenscentrum, studieverkstad, minilärcentrum, ministudiecentrum etc.

LÄSINSTRUKTIONER TILL NÅGRA AV FRÅGORNA

BAKGRUND

Fråga 4

I enlighet med vad som skrivs ovan under rubriken ”Vad är ett lärcentra?” avses med lärcentra alla de variationer av verksamheter som förekommer, oavsett hur de benämns. Utgångspunkten är att vid ett LC erbjuds den enskilde och grupper att följa utbildningar som anordnas av olika utbildningsanordnare samt att viss studerandeservice ges.

Fråga 6

Vi vill här veta hur många som arbetar inom lärcentrets basorganisation, exempelvis personal som ger de studerande service i någon form, arbetar med behovsanalyser eller rekrytering. Vi avser alltså inte lärare som är direkt ansvarig för utbildningarna. Vi ber Dig räkna om deltidstjänster till helårstjänster.

KOSTNADER

Fråga 7

När vi frågar vad verksamheten kostar menar vi de kostnader som kan räknas till själva ”basverksamheten”. I den ingår olika funktioner som är knutna till lärcentret. Vi avser exempelvis kostnader för personal som ger service till de studerande, personal som utför behovsinventeringar samt kostnader för lokaler och datorutrustning. Vi menar alltså *inte* kostnader för själva utbildningarna även om de är budgeterade av lärcentret. Se även vägledningen till fråga 6.

Har du allmänna kommentarer om kostnader och finansiering så lämna dem under fråga 7.

Fråga 8

Många lärcentra finansieras med medel från en mängd håll, ofta inom ramen för olika projekt. Men här vill vi alltså veta hur stor del av de totala kostnaderna som kommunen står för.

Fråga 9

Läs vägledningen för fråga 7 .

FINANSIERING

Frågorna 10-13

Frågorna är ställda för att ge en bild av hur landets lärcentra finansieras. Förutom att ange de tre främsta finansieringsformerna ber vi Dig uppskatta respektive finansieringskällas ungefärliga andel av den totala finansieringen av verksamheten år 2001. Skiljer sig det året avsevärt från år 2000 eller innevarande år vill vi att Du kommenterar det.

DE STUDERANDE

Fråga 16

Här ber vi dig ange det totala antalet studerande, *omräknade till helårsstuderande*. Utgå från det totala antalet studerande som deltagit i någon utbildning vid LC. Olika utbildningar har olika poängsystem som anger den tid som respektive utbildning (normalt) skall ta att genomföra. Beräkna med hjälp av utbildningarnas ”poäng” hur länge varje studerande kan sägas ha varit knuten till LC. Vi frågar alltså efter det sammanlagda antalet helårsstuderande.

Fråga 17 och 18

Frågorna avser att ge en grov bild av samtliga Lärcentra-studerandes ålder och kön. På det här området kommer kartläggningen att kompletteras med andra studier.

Fråga 19

Rekrytering av studerande kan naturligtvis ske på många sätt, kampanjer och utbildningskataloger, annonsering, besök, utskick av olika slag är några exempel.

UTBILDNINGARNA

Fråga 24-27

Frågorna skall fånga upp variationer av utbildningsformer/typer och grader av teknikstöd som förekommer. Vad som skall betraktas som låg respektive hög grad av teknikstöd är svårt att definiera. Dina svar blir förstås subjektiva och ger en förenklad bild av nuläget. För att ändå försöka exemplifiera vad vi menar med hög respektive låg grad av teknikstöd; användande av e-post för kommunikation och enkla informationssökningar via Internet kan betraktas som ”låg grad” medan mer avancerat nyttjande av utbildningsplattformar med information, kommunikation och utbildningsmaterial och/eller användande av videokonferens för distribution av föreläsningar eller gruppövningar kan anses som ”hög grad”.

UTBUD OCH EFTERFRÅGAN

Frågorna 28-31, allmänt

När vi i samband med dessa frågor talar om utbud och efterfrågan menar vi såväl arbetsmarknadens *behov* som enskildas *efterfrågan* och i vilken utsträckning dessa faktorer påverkar de utbildningar som ges via Lärcentret. Begreppet behov kan exemplifieras av när en kommun eller ett företag har ett konstaterat behov av viss kompetens/utbildning. Begreppet efterfrågan används här för att beskriva när detta behov avspeglas i en aktiv handling, dvs. en efterfrågan, från den enskildes eller företagets sida för att realisera utbildningen.

SAMARBETSPARTNER

Frågorna 32-34, allmänt

I varje län har Regionala Kompetensråd bildats (utifrån den regionalpolitiska propositionen, 1997/98:62.) med uppdrag att samarbeta kring utbildningsfrågor. Rådens uppgift är bland annat att utifrån en samlad bild av de regionala utbildningsbehoven med betoning på analys av flaskhalsproblem ge förslag på kort- och långsiktiga åtgärder utgående från arbetslivets behov. De Regionala Kompetensrådets sammansättning varierar mellan länen. På den kommunala nivån förekommer ofta liknande organ som ibland benämns lokala kompetensråd.

Frågorna 32-33

Enkätfrågorna avser att belysa huruvida ett lokalt kompetensråd eller motsvarande finns i kommunen, vilka som i så fall medverkar, samt på vilket sätt lärcentret är kopplat till detta organ. Vi avser inte yrkesråd/ motsvarande organ som är kopplade till specifika gymnasieutbildningar etc.

Fråga 35

Med ”den egna kommunen” avser vi inte bara samarbetspartner inom kommunorganisationen. Det kan vara andra aktörer som rent geografiskt finns lokaliserade till aktuell kommun.

Fråga 36

Med viktigaste utbildningsanordnare menar vi de anordnare som förser lärcentret med flest utbildningar alternativt utbildningar som har flest studerande. Du avgör själv vilka anordnare som Du bedömer som de viktigaste.

5 LITTERATURFÖRTECKNING

Budgetprop. 2002/03:1.

Den öppna högskolan, proposition, 2001/02:15.

Distansutbildningsmyndigheten Rapport 6:2002, *Distanslärare och distanslärande*.

Distum (2002). *Kvalitet och flexibel utbildning – en antologi*, Rapport 1:2002.

FoV rapport nr 3 (2002). Lunds universitet, ISSN 1651-1689, Lund.

G Grepperud och T Thomsen, (2001). *Vilkår för et regionalt utdanningsløft*, Universitetet i Tromsø.

G Roos (2001). ”Nya studerande eller gamla” Bidrag till NFPF:s kongress.

G Roos m fl. (1999). *Högskoleutbildning på hemmaplan rapport 2*, G Roos (2002). *Nya studerande studiecentra Hälsingland rapport 5*. G Roos (2002). Arbetsmaterial bearbetning av NITUS enkät.

G Roos, J-O Hellsten (ännu ej publicerad). *IT-stödd distansutbildning – en medspelare i kommunal utveckling?*

Glesbygdsverket *Årsbok 2002*.

Harnesk J (2002). *Biblioteksservice för distansstuderande – En förstudie*. Distum 7:2002.

H-O Forsberg (2001). *Distansutbildning 1999/2000*. Distum.

Högskoleverket 2002. S Fornäng.

M Asplund, A Nordström (2001). Utvärdering av SAMS-projektet. Umeå.

M Wikhall (2001). *Universiteten och kompetenslandskapet*. Göteborg.

Memorandum om livslångt lärande, 2001-02-05, arbetsdokument från utskott 7.

Memorandum om livslångt lärande, arbetsdokument 2000-10-30, från kommissionens avdelningar.

Metodboken finns tillgänglig på Högskolans i Jönköping webbplats;
<http://www.hj.se/samverkan/flexrad/metodboken.html>

Statens Kulturråd, *Lärcentra och bibliotek i samverkan i landet*. Sammanställning över biblioteksprojekt.

Södra lapplands forskningsenhet (2000). *Kartläggning av en regions utbildningsnivå, rekryteringsunderlag och behov av högutbildade*.

U Dahllöv, G Grepperud, I Palmlund (1987-1993). *Att vilja, våga, kunna*. En utvärdering av Distansprojektet vid Umeå Universitet. Distansutbildning i utveckling. Rapport nr 5.

Utbildningsdepartementet (2002). *Övergångsfrekvensen till högskolan bland ungdomar*.

ÖVRIGA KÄLLOR

Anpassa studier för individen, Svenska Dagbladet 2002-10-14.

Delegationen för regional samverkan om högre utbildning. Webbplats;
www.samverkansdelegationen.gov.se

Högskoleverkets hemsida www.hsv.se (under statistik).

Muntlig uppgift, A Berger, Skolverket.

Muntlig uppgift. H Lindgren Högskolan Höglandet 2002-10-10.

Rekryteringsdelegationens uppdrag SFS nr: 2001:935. Webbplats: www.rekrytering.gov.se

SCB, Statistiska meddelanden (SM) UF 20 SM 0201.

UF 20SM0201.

UF 37 SM0101.

GLS
BYGDS
VERKET

SAMUEL PERMANS GATA 2, 831 30 ÖSTERSUND
TEL 063- 57 67 00, FAX 063-57 67 99. www.glesbygdsverket.se